

MARLUS

SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW

Nora Marie Ulltveit-Moe Eikenæs

Privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen

– Global selvforvaltning for globale markeder

Privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen

– Global selvforvaltning for globale markeder

Nora Marie Ulltveit-Moe Eikenæs

MarIus No. 544
Sjørettsfondet
Nordisk institutt for sjørett
Universitetet i Oslo

© Sjørettsfondet, 2021

ISSN: 0332-7868

Sjørettsfondet
University of Oslo
Scandinavian Institute of Maritime Law
P.O. Box 6706 St. Olavs plass 5
N-0130 Oslo
Norway

Phone: 22 85 96 00

E-post: sjorett-adm@jus.uio.no

Internet: www.jus.uio.no/nifs

Editor: Professor dr. juris Trond Solvang –

e-mail: trond.solvang@jus.uio.no

For subscription and single-copy sale, please see Den norske bokbyen
– The Norwegian Booktown

Internet: <http://bokbyen.no/en/shop/>

E-mail: post@bokbyen.no

Print: 07 Media AS

Forord

Avhandlingen har blitt til i løpet av mitt år som vitenskapelig assistent på Nordisk Institutt for Sjørett. Å få være en del av et så kunnskapsrikt, raust og samarbeidspreget fagmiljø har vært både en ære og en glede. Det siste året på jusstudiet skulle vise seg å bli en døråpner og en øyeåpner, heller enn et siste punktum.

I arbeidet med avhandlingen har jeg vært i kontakt med en rekke personer fra ulike bransjer – tusen takk for gode innspill, nyttige diskusjoner og for at jeg har fått bruke dere som kilder. Særlig takk til Wenche Grønbrekk i Cermaq, Lisa Marie Opdahl i BAHR, Harald Francke Lund i Cicero Shades of Green, Dag Sletmo og Nina Ahlstrand i DNB, Erik Giercksky i UN Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business og Nils Aadland i Salmon Group.

Som seg hør og bør, har arbeidet med avhandlingen bydd på både oppturer og nedturer. Uten solid støtte fra min gode veileder Ola Mestad hadde jeg antakelig ikke våget å skrive akkurat denne avhandlingen. Men takket være Olas oppmuntringer, utfordringer, ambisiøse ideer og gode innspill, har jeg kastet meg ut i ukjent farvann og sakte men sikkert har del for del falt på plass. Tusen takk for uvurderlig veiledning og støtte!

Jeg har også fått viktig støtte og veiledning fra Hans Jacob Bull. Tusen takk for ditt engasjement i prosjektet mitt, for gode råd, kritiske kommentarer og for at du ikke har gitt deg. Det har vært en glede å få ha deg med på laget.

Liv Monica Stubholt har spilt en viktig rolle, både for meg og for avhandlingen. Tusen takk for at jeg har fått være under dine vinger, for at du har dyttet meg i riktig retning, for at du har åpnet øynene mine for hva jus også kan være, for inspirerende samtaler og arrangementer du har tatt meg med på og for gjennomlesning og nyttige innspill.

Tusen takk også til Elling og Kelly for gjennomlesning og gode innspill og diskusjoner. Takk til kjære mamma, både for at du har lært meg gleden av å jobbe, for akademisk inspirasjon og for gjennomlesninger og innspill. Og tusen takk til Jakob – for støtte, oppmuntring, trøst og for at du har holdt ut med meg når det har røynt på.

Innhold

FORORD.....	3
1 INNLEDNING.....	7
1.1 Privat regulering og offentlig formål.....	7
1.2 Bærekraft som privat og offentlig formål.....	11
1.3 Materiale og metode.....	15
1.4 Avhandlingens struktur.....	20
2 BRANSJEINITIATIVENE.....	22
2.1 Bransjeinitiativ på ulike nivå.....	22
2.2 Bransjeinitiativ om <i>oppdrettslaks</i> – Global Salmon Initiative.....	23
2.3 Bransjeinitiativ om <i>sjømat</i> – Seafood Business for Ocean Stewardship.....	26
2.4 Bransjeinitiativ om <i>hav</i> – UN Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business.....	29
3 SERTIFISERINGSORDNINGENE.....	34
3.1 Om sertifiseringsordninger.....	34
3.2 «Gullstandarden» – Aquaculture Stewardship Council og <i>Salmon Standard</i>	37
3.3 «En god nummer to» – Global G.A.P. og <i>Aquaculture Certification Standard</i>	42
3.4 «Metastandarden» – Global Sustainable Seafood Initiative og <i>Global Benchmark Tool</i>	44
4 HVA BLIR REGULERT ELLER SERTIFISERT.....	48
4.1 Reguleringstema og reguleringsmåte.....	48
4.2 Produktet: Fisken.....	52
4.2.1 Det særegne med fisk som vare.....	52
4.2.2 Kvalitet.....	53
4.2.3 Fiskevelferd og fiskehelse.....	55
4.2.4 Særlig om lakselus.....	64
4.3 Stedet: Miljøet rundt oppdrettsanlegget.....	66
4.3.1 Påvirkning på biologisk mangfold.....	66
4.3.2 Biosikkerhet.....	71
4.3.3 Rømming.....	73

4.4	Leverandørkjeden: Fôret.....	76
4.4.1	Fôrets betydning for fiskens karbonfotavtrykk.....	76
4.4.2	Sammensetning av fôr	77
4.4.3	Fôreffektivitet.....	82
4.5	Folk: Arbeidstakerne og lokalsamfunnet	83
4.5.1	Ansvarlige arbeidsvilkår	83
4.5.2	Hensyntagen til lokalsamfunn.....	87
5	HÅNDHEVING I BRANSJEINITIATIVENE	91
5.1	Om håndheving i bransjeinitiativene.....	91
5.2	Eksklusjon.....	92
5.3	Ingen spesifikk regulering.....	99
6	HÅNDHEVING I SERTIFISERINGSORDNINGENE.....	103
6.1	Systemet for håndheving i sertifiseringsordningene	103
6.2	Sanksjonene i sertifiseringsordningene	107
6.2.1	Advarsel.....	107
6.2.2	Suspensjon	109
6.2.3	Tilbakekall	111
6.3	Overprøving og kontradiksjon	112
7	KARAKTERISTISKE TREKK VED PRIVAT REGULERING	117
7.1	Særtrekk: Ulike mekanismer – felles mål og virkninger.....	117
7.2	Vekselvirkninger mellom de ulike private ordningene	120
7.3	Samspill med myndighetsreguleringer	122
7.4	En type global forvaltningsrett med privat innslag	127
8	BETYDNINGEN AV PRIVAT REGULERING AV BÆREKRAFT I HAVBRUKSNÆRINGEN	129
8.1	Betydning av privat regulering for en <i>social licence to operate</i>	129
8.2	Etterspørselen i fiskemarkedet.....	131
8.3	Stimuli fra finansmarkedet	133
8.4	Samlet effekt – nytter det?	139
	FORKORTELSSESREGISTER.....	142
	LITTERATURLISTE.....	144

1 Innledning

1.1 Privat regulering og offentlig formål

Tema for denne avhandlingen er privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen i form av *sertifiseringsordninger* og *bransjeinitiativ*. Felles for dem som skal undersøkes er at de fastsetter ulike virkemidler for å oppnå en *bærekraftig* havbruksnæring. Bærekraft er for tiden det samlede målet for verdens utvikling, slik det er formulert av FN i bærekraftsmålene.¹ Tradisjonelt er bærekraftsbegrepet tredelt; det omfatter sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Totalen av disse tre forstås som «en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov».² Bærekraftsmålene utgjør nå et felles referansepunkt for bærekraftsbegrepet som har fått svært stort gjennomslag.

Havbruksnæringen har en rekke bærekraftsutfordringer. Miljømessige bærekraftsutfordringer er særlig lakselus, fiske sykdommer, fiskedød, rømming, påvirkning av biologisk mangfold og utfordringer knyttet til å benytte fôr med lavt karbonfotavtrykk. I tillegg kommer andre samfunnsmessige bærekraftsutfordringer som ansvarlige arbeidsvilkår i leverandørkjedene og hensyn til lokalbefolkning og lokalmiljø.

Private reguleringer av bærekraft i havbruksnæringen er aktuelle og omfanget av dem er økende. Dette skyldes i stor grad at bærekraftsutfordringer skaper problemer for næringens omdømme, lønnsomhet og ikke minst miljøet. På den annen side har verden behov for økt produksjon av bærekraftig protein.³ Nasjonal myndighetsregulering av krav til oppdrettselskapene synes ikke å kunne løse disse utfordrin-

¹ Bærekraftsmålene (2015).

² Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (1987) s. 42.

³ Oppdrettsfisk anses på mange måter som en bærekraftig proteinkilde; oppdrettsfisk medfører et lavere CO₂-utslipp per gram protein enn andre animalske proteinkilder. Kilde: Wither (2020) s. 12.

gene. Majoriteten av norsk oppdrettslaks eksporteres.⁴ Markedene for oppdrettslaks er dermed internasjonale og ulike land har både ulike reguleringer og til dels svake håndhevingsmekanismer. Bransjens og andre interesseorganisasjoners respons på disse utfordringene er privat regulering av bærekraft.

Formålet med avhandlingen er å gi en oversikt over og analyse av et komplisert system av private reguleringer og organisasjoner som hevder å jobbe mot det samme målet: Å gjøre produksjonen av oppdrettslaks mer bærekraftig. Dette vil jeg gjøre ved å beskrive og analysere de ulike strukturelle trekkene i systemene reguleringene inngår i, hva som reguleres og hvilke håndhevingsmekanismer som benyttes. Et bakenforliggende spørsmål er om dette virker – bidrar det til en mer bærekraftig matproduksjon globalt?

Private reguleringer er private aktørers juridiske verktøy for å styre selskapers adferd mot et bestemt mål. Dette er til forskjell fra myndighetsreguleringer. Slike private reguleringer kalles også «selvregulering» eller «self governance». Private reguleringer er likevel ikke entydige – de har ulik karakter. Derfor skal de behandles på ulike nivå og langs forskjellige linjer.

Bransjeinitiativ er i denne sammenheng grupper av selskaper som går sammen for å jobbe for en mer bærekraftig næring. Det kan være alt fra en liten gruppe av selskaper som samarbeider om å finne løsninger på et uformelt plan, til store nettverk av selskaper som utvikler omfattende reguleringer. En *sertifiseringsordning* er et instrument som gir en formell godkjenning i henhold til en standard. Tradisjonelt skilles det mellom sertifisering av organisasjoner, systemer og produkter. For oppdrettslaks er det mer komplekst – sertifiseringen er først og fremst av et produkt; fisken, og da også produksjonsanlegget – oppdrettsanlegget. *Systemet* for sertifisering kan også være gjenstand for sertifisering. Godkjenningen gis av organisasjoner som oppdrettsselskapene har kontrakter med. Bransjeinitiativ og sertifiseringsordninger *skiller seg fra hverandre* ved bruk av ulike mekanismer, både gjennom ulik organisasjonsstruktur,

⁴ Eksportverdien av norsk oppdrettslaks var i 2019 72.5 milliarder norske kroner. De største markedene er EU, etterfulgt av Asia. Kilde: Norges Sjømatråd (10.01.20).

forpliktelsesform, reguleringsform og reguleringsmåte. *Fellestrekk* er likevel at begge utgjør en type privat regulering, og et felles formål om økt bærekraft i havbruksnæringen.

Det er svært ressurskrevende for aktørene å delta i bransjeinitiativer og sertifisere anleggene sine. For det første koster det å prioritere bærekraft internt og jobbe for å oppnå «beste praksis» i selskapet.⁵ Den billigste løsningen er ofte ikke den mest bærekraftige. For det andre kreves åpenhet og rapportering – med andre ord administrasjon – som også krever ressurser. For det tredje må selskapene betale for å få sertifisert anleggene sine eller for å finansiere bransjeinitiativene de deltar i. At det er ressurskrevende å delta i og gjennomføre private reguleringer medfører at det kun er et fåtall av oppdrettsselskapene som gjør det. Da er det desto mer interessant hvorfor de bruker så store ressurser på disse private ordningene. Svaret her er sammensatt, men dreier seg både om økt markedstilgang, økt lønnsomhet når færre fisk må slaktes på grunn av dårlige miljøforhold og bedre finansieringsvilkår.

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene er i utgangspunktet *uavhengige* av hverandre. Likevel ser vi at de *virker sammen*. Dette gjør det interessant å se dem i sammenheng. Samvirke skjer for det første ved at reguleringene på et overordnet plan har *felles materielt innhold*: Det er de samme elementene som går igjen ved reguleringen av bærekraft. For det andre har reguleringene et *felles mål*: En mer bærekraftig produksjon av oppdrettslaks. For det tredje er det *vekselvirkninger* mellom de ulike ordningene. Dette skjer for eksempel ved at deltakerne i et bransjeinitiativ forplikter seg til oppnåelse av sertifisering på deltakernes anlegg i henhold til en sertifiseringsordning eller ved at de forplikter seg til å støtte utvikling av andre private reguleringer og beste praksis. For det fjerde virker bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene sammen ved at deltakerne ofte er de samme i bransjeinitiativene som de som er sertifiserte.

Både bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene er utslag av privatautonomien. De juridiske mekanismene som benyttes har

⁵ «Beste praksis» forstås i denne sammenheng som en mønsterpraksis, det vil si en prosedyre eller metode som har blitt generelt akseptert som et eksempel til etterfølgelse.

grunnlag i kontraktsfriheten. Utover dette er mekanismene av svært ulik karakter. Bransjeinitiativene har preg av å være sammenslutninger og består av juridiske personer, oppdrettsselskapene, som går sammen for å jobbe mot et felles mål. Grunnlaget for sammenslutningsfriheten er kontraktsfriheten. Som i andre kontraktsforhold står sammenslutningene fritt til å vedta reguleringene de ønsker, innenfor yttergrensene for kontraktsfriheten. Det *varige* ved sammenslutningene gjør det fornuftig å anse disse som en særskilt kontraktstype. Sammenslutningene styres av sammenslutningenes interne reguleringer. Disse reguleringene kan være av både prosessuell og materiell art. Prosessene for avgjørelser innad i sammenslutningene styres typisk av vedtekter. Sammenslutningens arbeid utad for deres felles mål styres av retningslinjer, prinsipper, mål, fokusområder eller erklæringer av mer materiell art.

Sertifiseringsordningene benytter kontrakter for å regulere sertifisering av fisken, anlegget, ledd i leverandørkjeden eller sertifiseringsstandardene. Systemene er ganske komplekse og krever en noe mer grundig forklaring. En sertifiseringsordning eies ofte av en sertifiseringsorganisasjon – typisk en stiftelse. Organisasjonen tilbyr en tjeneste til oppdrettsselskapene – sertifisering av produktet de selger (fisken) i henhold til en *sertifiseringsstandard*. Relasjonen mellom sertifiseringsorganisasjonen (realdebitor) og oppdrettsselskapet (realkreditor) baseres på en kontrakt. Selve sertifiseringen gjennomføres vanligvis av et eksternt selskap, kalt *akkrediteringsorgan*, på oppdrag fra en *akkrediteringsorganisasjon*. Akkrediteringsorganet utfører både en tjeneste for sertifiseringsordningen og for den som søker om sertifisering. Begge disse relasjonene baseres på kontrakt. Dersom akkrediteringsorganet godkjenner fisken, anlegget osv. i henhold til vilkårene i sertifiseringsstandarden, mottar den som søker om sertifisering et sertifikat. Retten til å utgi sertifikatet tildeles akkrediteringsorganet fra akkrediteringsorganisasjonen som igjen tildeles denne retten fra sertifiseringsorganisasjonen. Sertifiseringsordningene kan derfor anses som komplekse firepartskontrakter. I kontraktene er det tatt inn henvisninger til sertifiseringsstandarden. Dette omfatter både prosessuelle reguleringer (dokumentasjonskrav) og materielle reguleringer (driftskrav) knyttet til det som sertifiseres. På grunnlag av

kontraktsfriheten står sertifiseringsordningene fritt til å innta de reguleringsene de ønsker. Denne friheten er bare begrenset av avtalefrihetens yttergrenser, på samme måte som for bransjeinitiativene.

1.2 Bærekraft som privat og offentlig formål

Bransjeinitiativenes og sertifiseringsordningenes mål om bærekraft må forstås i ulike kontekster. Bærekraft er et offentlig formål, både på internasjonalt og nasjonalt nivå.

Formålet om bærekraft må forstås i et *internasjonalt* perspektiv. FNs bærekraftsmål har fått en ledende global posisjon i arbeidet for en bærekraftig utvikling. FN lanserte i 2015 17 utviklingsmål kalt *Sustainable Development Goals* («Bærekraftsmålene»)⁶. Disse skal nås innen 2030. FNs 193 medlemsland har forpliktet seg til å gjennomføre tiltak for å nå målene. Bærekraftsmålene skal fremme en sosial, miljømessig og økonomisk utvikling. Målene inngår i «the 2030 Agenda for Sustainable Development», som beskrives som «verdens arbeidsplan».⁷ Å nå bærekraftsmålene er sentralt i havarbeidet på internasjonalt, nasjonalt og lokalt nivå.⁸ For havbruksnæringen er bærekraftsmål 14 det sentrale, som omhandler liv under vann. Gjennom mål 14 forplikter FNs medlemsland seg til å «Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling».⁹ Dette målet må også leses i sammenheng med de øvrige bærekraftsmålene, ettersom de er «integreerte og uatskillelige».¹⁰ Dermed vil disse målene være av stor betydning for forståelsen av hva som er bærekraftig, både generelt, men også spesielt i havbruksnæringen. Målene utgjør også en viktig bakgrunn for næringens bærekraftsarbeid. Oppdrettsnæringen mener den har potensiale til å spille en viktig rolle for å nå bærekraftsmålene, særlig ved å produsere nok sunn og bærekraftig mat til en økende verdensbefolkning. For å

⁶ Bærekraftsmålene (2015).

⁷ Ibid s. 1.

⁸ Departementene (2019) s. 9.

⁹ Landbruks- og matdepartementet (2018).

¹⁰ Bærekraftsmålene (2015) s. 13.

realisere dette er det avgjørende at næringens bærekraftsutfordringer overkommes. Dette forsøker altså næringen selv å gjøre noe med gjennom privat regulering av bærekraft.

Målet om bærekraft må også forstås i en *nasjonal kontekst*. Det er klart at bærekraft i havbruksnæringen spiller en viktig rolle i Norges næringspolitikk. Et viktig grunnlag for disse ambisjonene er nettopp at Norge har forpliktet seg til FNs bærekraftsmål. Det er uttalt en rekke ganger at regjeringen har ambisjoner om «bærekraftig vekst» for næringen.¹¹ Dette fremgår også av akvakulturloven § 1, hvor formålet blant annet er å fremme næringen «innenfor rammene av en bærekraftig utvikling». Regjeringen har formulert sin politikk for havnæringene gjennom regjeringens oppdaterte havstrategi fra 2019. I denne fremgår at Norge fortsatt skal være en «ledende havnasjon». For å oppnå dette vil regjeringen bidra til størst mulig samlet verdiskapning og sysselsetting i havnæringene.¹² Under satsningsområdet «Fremtidsrettede havnæringer» fremgår det videre at regjeringen vil «legge til rette for videre vekst i sjømatnæringen, innenfor bærekraftige rammer».¹³ Bærekraftig forvaltning og vekst i utnyttelsen av marine ressurser, herunder i oppdrettsnæringen, står altså sentralt i Norges politiske ambisjoner de kommende årene.

Bærekraft er også et privat formål, både som stimuli for næringen selv, overfor forbrukere, marked og finansnæringen.

Bærekraft som privat formål for havbruksnæringen må for det første forstås med utgangspunkt i næringens *tidligere erfaringer*. De siste 15 årene har det vært en kraftig vekst av privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen. Et viktig bakteppe for dette er fiskehelsekrisen i Chile i 2007. Høye nivåer av lus og sykdom medførte store tap. I ettertid har det vist seg at fiskehelsekrisen først og fremst skyldtes dårlige miljøforhold i vannet, og at sykdom spredte seg lett mellom merdene til ulike selskap. Krisen førte til at store oppdrettsselskaper i større grad begynte å ta bærekraft på alvor. Det ble tatt initiativ til samarbeid og selvregulering

¹¹ Departementene (2019) s. 15, Meld.St.16 (2014–2015) s. 8, Meld. 22 (2012–2013) s. 7–8, Norges Forskningsråd (2012) s. 16–17.

¹² Departementene (2019) s. 6.

¹³ Ibid s. 15.

mellom selskapene om en strengere bærekraftsstandard.¹⁴ I tillegg utviklet sivilsamfunnsorganisasjoner (NGOer), i samarbeid med næringen og internasjonale myndighetsorganer som FAO,¹⁵ sertifiseringsordninger for å gjøre oppdrettsvirksomhet mer bærekraftig.

For det andre må bærekraftsformålet som stimuli for havbruksnæringen forstås ut i fra næringens særpreg. Selskapene driver som oftest virksomhet i det man kan kalle for *delte vannområder*. Dersom sykdom og lus først sprer seg i en merd, er det lett at dette også spres til naboens produksjon. Oppdrettsselskapene har dermed en *særskilt interesse* i at naboen driver i henhold til strenge miljøkrav.¹⁶ Kollektiv selvregulering kan derfor sies å spille en særskilt rolle i denne næringen. Dette vil være særlig aktuelt i land hvor myndighetene ikke regulerer problemet i tilstrekkelig grad. Dette var tilfelle i Chile. Mange hevder at det også til en viss grad er tilfelle i Norge. Dette er noe av motivasjonen for deltakelse i sertifiseringsordninger.¹⁷

Formålet om bærekraft må også forstås i en *markedsmessig* kontekst. Fisk er en levende vare, og markedet for fisk er ømtålig. Selskapene er dermed avhengige av å fremstå som ordentlige. På grunn av en rekke miljøproblemer som lus, rømming, genetisk påvirkning av villaks, antibiotikabruk og fôr som har ført til avskoging av regnskog, har næringen et omdømmeproblem. Det har dermed vært viktig å bygge tillit hos forbrukerne til at produktet som selges er produsert på en bærekraftig måte. Slik tillit kan bygges ved å markedsføre seg som bærekraftig ved hjelp av sertifisering av produktene, og ved deltakelse i initiativer hvor det blir synlig at oppdrettsselskapene tar sitt samfunnsansvar på alvor. Gjennom dette arbeidet forsøker næringen å få en «social licence to operate», altså samfunnets aksept for å drive sin virksomhet. Dette vil kunne gi selskapene som går i front for dette omdømmeprojektet en

¹⁴ Vormedal (2018) s. 1.

¹⁵ «Food and Agricultural Organization of the United Nations», se kapittel 3.4.

¹⁶ Vormedal (2018) s. 16.

¹⁷ Ibid.

markedsmessig fordel, ved blant annet økt markedstilgang, økt konkurranseevne og økt markedsverdi.¹⁸

I tillegg må formålet om bærekraft forstås i en *global markedsøkonomisk kontekst*. De private reguleringene utgjør et komplekst system på tvers av landegrenser, som i stor grad styres av markedsøkonomiske forhold. I utgangspunktet var deltakelsen i ordningene drevet av behovet for en mer bærekraftig næring. Særlig fremtredende var omdømmehensyn og de tap i omsetning lus, sykdom, død og rømming påførte næringen. Det kan også være at noen av selskapene hadde en moralsk motivasjon. Typisk for selskapene som deltok var at de skilte seg fra resten av næringen. De gikk foran og etablerte beste praksis, og var sånn sett «flinkest i klassen». Differensieringen gav dem også markedsmessige fordeler. Nå ser vi at deltakelsen i det private bærekraftsarbeidet er drevet av den globale markedsøkonomien. Å fremstå som skikkelig blir stadig viktigere for muligheten til å få finansiering. Forventninger om bærekraftsansvar, herunder krav om sertifisering, tas blant annet inn i noen finansinstitusjoners og forsikringssekskapers forventningsdokumenter.¹⁹ Som et resultat av dette inntas også slike forventninger eller krav i kontrakter i leverandørkjeden og får betydning for eksportmuligheter. Dermed risikerer selskaper å bli stengt ute fra markedene. Betydningen av sertifisering og bærekraftsforpliktelser for markedsadgang og finansieringsmuligheter blir stadig tydeligere. Det kan virke som at disse private ordningene beveger seg fra å være noe for de «flinkeste i klassen» til å bli «need-to-have» for selskapene som vil ha en posisjon i de store internasjonale markedene.

Disse perspektivene kaster lys over bakgrunnen for og betydningen av privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen. Bærekraft er både et offentlig og privat formål, som operasjonaliseres gjennom de private reguleringene. Bærekraftsbegrepet må forstås både i den tradisjonelle betydningen (sosial, miljømessig og økonomisk), men også i lys av de ulike perspektivene presentert her. Dermed sitter vi igjen med et vagt, men ikke innholdstomt, begrep, som også endrer seg over tid. Dette

¹⁸ Vormedal (2018) s. 16.

¹⁹ Se for eksempel Norges Bank (2020) s. 2.

gjenspeiler hvordan begrepet fremstår også for dem som lager de private ordningene. Denne begrepsforståelsen skiller seg fra en typisk juridisk tolkning av begrepet inntatt i lov. I stedet for å forsøke å gi en fullgod og generell definisjon av bærekraft, vil jeg fastlegge innholdet slik begrepet forstås av bransjeaktører gjennom en analyse av de private reguleringene.

Dette brokete og uoversiktlige landskapet med vage normer aktualiserer behovet for en systematisk gjennomgang og analyse i et juridisk perspektiv.

1.3 Materiale og metode

Avhandlingen baseres på et stort og komplekst innsamlet materiale. I det følgende vil jeg først presentere materialet som er benyttet, deretter kort redegjøre for arbeidet med det og til slutt beskrive metoden som er benyttet.

Primærmaterialet for avhandlingen er de private reguleringene fra bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. I sertifiseringsordningene fremgår reguleringene i en rekke omfangsrike og detaljerte «standard-dokumenter» (kontrakter). I mitt materiale utgjør dette totalt åtte ulike dokumenter, hvert på omtrent 40 til 160 sider. I bransjeinitiativene fremgår de private reguleringene av erklæringer og av informasjon på nettsidene deres. Disse er mer kortfattede, med tre erklæringer på én til tre sider, én nettside med oversikt over prinsipper og arbeidsområder og én bærekraftsrapport.

Sekundærmaterialet for avhandlingen er ulike tolkningsdokumenter, veiledere, tolkningsuttalelser og beskrivende artikler fra sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene om hvordan reguleringene er å forstå. Til tross for et omfattende materiale har det ikke alltid vært mulig å presist fastslå innholdet i reguleringene. På flere områder er også materialet fragmentert, uklart og vanskelig tilgjengelig. Derfor har det vært nødvendig å kontakte ledere, deltakere og sekretariat i de ulike sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene, både per e-post, telefon og møter. Ikke alle spørsmål har det vært mulig å få svar på og noen står

derfor ubesvarte. Dette er likevel av interesse fordi det gir et representativt bilde av reguleringsenes fragmenterte karakter.

Av kontekstuelle hensyn har jeg i tillegg benyttet en rekke andre kilder: Samfunnsøkonomiske forskningsartikler om privat regulering av bærekraft og sertifisering har vært en sentral kilde for å bedre forstå reguleringsenes karakter, mekanismene som benyttes og eventuelle virkninger av dem. Innholdet i de private reguleringsene gjelder ofte tekniske forhold knyttet til næringens bærekraftsutfordringer, og jeg har derfor studert ulike fagrapporter. Jeg har også benyttet artikler fra ulike kunnskapsdatabaser. De private reguleringsene som er omfattet grenser dessuten til andre private reguleringer, og det har derfor vært nødvendig å orientere seg i tilgrensende reguleringer for å forstå systemet. Jeg har også gjennomgått ulike politiske dokumenter for å plassere reguleringsene inn i en nasjonal og internasjonal politisk kontekst. Jeg har i tillegg benyttet nyhetsartikler, deltatt på konferanser og debatter om hav og havbruk, for å forstå utviklingen og tendensene i tiden.

I tillegg har korrespondanse og møter med ulike aktører i bransjen vært av betydning for å forstå motivene for deltakelse i de private ordningene, bærekraftsutfordringene som oppleves mest presserende og erfaringene aktørene har med de private reguleringsene. Også korrespondanse med myndighetsorganer, aktører i finansmarkedet og academia har vært viktig.

I en viss utstrekning har jeg også benyttet tradisjonelle rettskilder som lov og juridisk litteratur for å forstå sammenhengene mellom norsk rettslig regelverk og de private reguleringsene. Dette er likevel benyttet i svært liten grad i selve avhandlingen.

Arbeidet med materialet har i hovedsak bestått av innsamling av reguleringsene, skaffe en oversikt og forståelse over den interne systematikken, gjennomgå og fortolke hovedelementer, systematisere ulike prosessuelle og materielle trekk i reguleringsene, sammenlikne dem og undersøke med kunnskapspersoner at det ikke har vært misforståelser. I tillegg har det vært nødvendig å samle inn mye informasjon for å forstå innholdet i reguleringsene og sammenhengene de inngår i. Dette har gitt grunnlag for et videre arbeid med å kritisere reguleringsene, peke på forhold som

kunne eller burde vært dekket, sette dem inn i en bredere kontekst og til slutt vurdere hensiktsmessigheten av dem. I arbeidet med materialet har det vært særlig utfordrende å få oversikt over reguleringene, få klarhet i innholdet i reguleringene og avgrense fra tilgrensende tema og spørsmål. Materialet gir også grunnlag for langt mer omfattende forskning enn det rammene for en 60 poengs avhandling tilsier. Jeg har derfor forsøkt å ta for meg utvalgte deler samt gi en oversikt, uten at det har vært mulig å dykke ned i alle enkeltspørsmål.

Siden denne avhandlingen er en analyse av private reguleringer, og ikke av tradisjonelle rettskilder, er tradisjonell juridiske metode heller ikke av så stor betydning. Likevel består primærmaterialet av internasjonale private reguleringer. De private reguleringene er avtaler som har blitt til gjennom samarbeid og forhandlinger mellom profesjonelle parter, sivilsamfunnsorganisasjoner og myndighetsorganer. Utgangspunktet for tolkningen av de enkelte reguleringene er dermed alminnelige kontraktsrettslige tolkningsprinsipper og tolkningsprinsipper for avtalte standardvilkår. Metoden for selve sammenstillingen og analysen av reguleringene under ett er imidlertid en juridisk systematisk abstrahering. Avtalene er internasjonale, og lovvalgsspørsmålet er ikke regulert. Jeg har likevel av hensiktsmessighetsgrunner lagt til grunn norske kontraktsrettslige tolkningsprinsipper og norske tolkningsprinsipper for avtalte standardvilkår, hvor ordlyd og system er det sentrale. For øvrig vil ordlyd og system også vil være avgjørende etter internasjonale tolkningsprinsipper.

Tolkningsprinsippene for avtalte standardvilkår kommer til anvendelse fordi de private reguleringene nettopp er å anse som avtalte standardvilkår.²⁰ Ved tolkning av avtalte standardvilkår er utgangspunktet at

²⁰ «Med avtalte standardvilkår forstår jeg da slike standardiserte vilkår som er utarbeidet i et samarbeid mellom parter eller organisasjoner som representerer motstridende interesser. At vilkårene formelt utgis av den ene organisasjonen vil ikke frata dem deres preg av avtalte standardvilkår, såfremt vilkårene reelt er kommet i stand gjennom et slikt samarbeid», jf. Bull (1988) s. 99. Denne definisjonen passer godt på de private reguleringene. Det eneste ankepunktet er at partene ikke nødvendigvis representerer «motstridende interesser». Dette kan imidlertid ikke ha avgjørende betydning.

disse skal tolkes på samme måte som en lovt tekst.²¹ Der ordlyden i de private reguleringsdata ikke gir et klart svar, vil man måtte se hen til andre tolkningsdata. Her vil det til en viss utstrekning være rom for å legge vekt på hva medlemmene som har utarbeidet vilkårene i dag kan forklare om innholdet av eller bakgrunnen for en bestemt regel.²² Slike uttalelser kan sammenliknes med etterarbeider. Avgjørende vil være hvilken oppfatning av etterarbeiders status som legges til grunn.²³ Etterarbeiders status er omdiskutert i juridisk teori og rettspraksis. Slike etterfølgende uttalelser kan ha en viss relevans, forutsatt at de ikke brukes til ugunst for borgerne, eventuelt dersom de gir uttrykk for en alminnelig rettsoppfatning i samfunnet.²⁴ Dessuten viser rettspraksis at uttalelser fra partene som har utarbeidet de avtalte standardvilkårene tillegges vekt ved tolkningen.²⁵ Dermed vil det kunne være grunnlag for å tillegge uttalelser fra bransjeinitiativene og sertifiseringsorganisasjonene om hvordan reguleringsdata er å forstå en viss vekt.

Alminnelige kontraktsrettslige tolkningsprinsipper vil også være relevante. Utgangspunktet for tolkning av kontrakter mellom profesjonelle parter er en objektiv forståelse av ordlyden, og denne skal tillegges *stor* vekt.²⁶ Det må foreligge *sterke grunner* for å fravike det tolkningsalternativ som følger av en naturlig forståelse av ordlyden.²⁷ Dette gjelder «særlig for spørsmål som er regulert av standardkontrakter som er blitt til ved forhandlinger mellom interesseorganisasjoner».²⁸

Dersom en objektiv ordlydstolkning ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å fastlegge innholdet i avtalen, vil det også være rom for å tillegge andre objektive tolkningsmomenter noe vekt. Ordlyden må blant annet forstås i sammenheng med avtalens formål og andre reelle hensyn. Fastleggelsen

²¹ Bull (1988) s. 108.

²² Bull (1988) s. 110, Rt-1969-126 (s. 132–133) og Rt-1948-329.

²³ Bull (1988) s. 111.

²⁴ Bergo (2019) s. 192.

²⁵ Bull (1988) s. 111, Rt-1969-126 (132–133) og Rt-1948-329.

²⁶ Rt-2010-1345 (59), og Rt-2014-866 (41) og Tørum (2019) s. 17, 60.

²⁷ Rt-2000-806 (815), Rt-2002-1155 (1159) og Rt-2003-1132 (34).

²⁸ Rt-2010-1345 (59).

må dessuten også skje med utgangspunkt i konteksten og systemet de inngår i.²⁹

Samlet sett betyr dette at ordlyden i kombinasjon med systemet i dokumentene er helt sentral ved tolkning av dokumentene som inngår i mitt materiale og i mange tilfelle er det tilstrekkelig.

I arbeidet med analysen av reguleringene, da særlig håndhevingsmekanismene som omtales i kapittel 5 og 6, er det enkelte spørsmål som ikke har vært berørt i reguleringene og det har heller ikke vært mulig å utlede en objektiv forståelse på grunnlag av konteksten. Spørsmålet er da om man kan gå utenfor en objektiv tolkning av kontrakten for å fastlegge innholdet ved å vektlegge utsagn fra partene om hvordan reguleringene er å forstå. Utgangspunktet er at det ikke er rom for å legge vekt på subjektive tolkningselementer.³⁰ Likevel vil det i noen tilfeller være grunnlag for å avvike fra dette utgangspunktet. En subjektiv oppfatning, «ikke minst når den er uttalt og uimotsagt, kan ha vekt ved vurderingen av om det foreligger en felles kontraktsforståelse».³¹ Avgjørende for om en påberopt forståelse skal tillegges vekt vil være 1) i hvilken utstrekning den påberopte forståelsen skiller seg fra en objektiv tolkning,³² 2) om den påberopte felles forståelsen gir en fornuftig løsning,³³ og 3) om den påberopte forståelsen gir en klar løsning.³⁴ Uttalelser fra bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene om hvordan reguleringene er å forstå, og som ikke følger av en objektiv tolkning, vil dermed kunne tillegges vekt dersom disse elementene er tilstede. Uansett må slike uttalelser vurderes kritisk opp mot det øvrige innholdet i reguleringene, formålet med dem, hvordan slike spørsmål er regulert i bakgrunnsretten og om det ser ut til å gi uttrykk for en etablert praksis som er akseptert av partene.

²⁹ Rt-2014-866 (42), Rt-2010-961 (44), og Tørum (2019) s. 23–24 og 28–29.

³⁰ Rt-2014-866 (43).

³¹ Rt-2014-866 (44).

³² Tørum (2019) s. 72 og Rt-1988-519 (526).

³³ Tørum (2019) s. 72, Rt-1988-519 (526) og Rt-2002-1155 (1161).

³⁴ Tørum (2019) s. 72 og Rt-2010-24 (40).

1.4 Avhandlingens struktur

Avhandlingens videre opplegg er tredelt. Først vil jeg gi en oversikt over ulike ordninger for privat regulering. Her vil jeg gi en generell beskrivelse av typiske trekk ved bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene, og gi en nærmere beskrivelse av et utvalg av disse med fokus på strukturelle trekk. Formålet med dette er å gi et innblikk i systemene reguleringene inngår i. Dette er av betydning for å forstå forvaltningsstrukturen. Kapittel 2 angår bransjeinitiativer og i kapittel 3 et utvalg av relevante sertifiseringsordninger. Det finnes et stort omfang bransjeinitiativ og sertifiseringsordninger. Jeg har valgt å ta for meg et kvalifisert utvalg av ordninger som befinner seg på ulike plan.³⁵ Utvalget gir et representativt bilde av ordninger som selskapene deltar i for å bidra til økt bærekraft.

Deretter vil jeg, i kapittel 4, gi en oversikt over hva som blir regulert og analysere utvalgte materielle trekk som går igjen på tvers av bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. Fokuset her er å gi en overordnet systematisk fremstilling, illustrert med eksempler fra de ulike reguleringene. Kapittelet gir altså ikke en uttømmende oversikt over alle materielle områder, men et innblikk i de viktigste. En dyptgående analyse av rekkevidden av de juridiske forpliktelsene faller også utenfor fremstillingen.

Videre vil jeg undersøke hvilke håndhevingsmekanismer som benyttes for å sikre etterlevelse av reguleringene. Ettersom disse mekanismene er grunnleggende ulike i bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene, behandles håndhevingsmekanismene i bransjeinitiativene i kapittel 5 og i sertifiseringsordningene i kapittel 6. Formålet er å gi en oversikt og en nærmere analyse av hvordan håndheving virker internt. Det finnes ulike typer håndhevingsmekanismer. Jeg har valgt å ta for meg bruken av sanksjoner. Rapportering er også en viktig mekanisme, men denne har jeg av hensyn til omfanget valgt å holde utenfor. Eksterne virkninger er minst like viktige som interne håndhevingsmekanismer, og berøres

³⁵ Med ulike plan sikter jeg til at ordningene retter seg mot havnæringen generelt, sjømatnæringen, akvakulturnæringen og næringen for oppdrettslaks.

derfor kort i disse kapitlene. Eksterne virkninger vil hovedsakelig bli behandlet i kapittel 8.³⁶

Avslutningsvis, i kapittel 7, vil jeg fremheve særtrekkene og vekselvirkninger ved bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene og samspillet med myndighetsreguleringer. Jeg vil også kort kommentere hvordan de private ordningene, på et teoretisk plan, kan anses som en type global forvaltningsrett. Hensikten i kapittel 7 er å gi et innblikk i spesielle trekk ved reguleringene og systemene de inngår i. I kapittel 8, vil jeg omtale virkningene av reguleringene og hvilken betydning de kan ha, på et relativt overflatisk plan. Her vil jeg særlig berøre betydningen for næringens *social licence to operate*, etterspørselen i fiskemarkedet og hvordan det globale finansmarkedet stimulerer slike «grønne» ordninger. Til slutt vil jeg kort vurdere hvorvidt reguleringene er egnet til å oppfylle sitt formål om en mer bærekraftig produksjon av oppdrettslaks.

³⁶ Med eksterne virkninger mener jeg virkninger som ikke springer direkte ut fra initiativene selv. Dette vil for eksempel kunne være virkninger i markedet.

2 Bransjeinitiativene

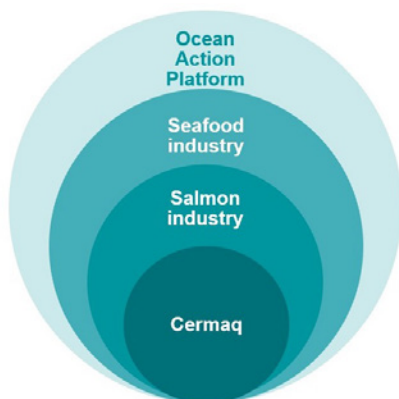
2.1 Bransjeinitiativ på ulike nivå

Et bransjeinitiativ er en sammenslutning av aktører i samme bransje som jobber mot et felles mål. I det videre forbeholdes begrepet grupper bestående av blant annet oppdrettsselskaper. Formålet med initiativene er en mer bærekraftig havbruksnæring, sjømatnæring eller havnæringer mer generelt.

Bransjeinitiativene benytter ulike virkemidler for å oppnå formålet. Dette kan være vedtekter, erklæringer, definerte kjerneverdier, mål, fokusområder og rapportering. Disse virkemidlene utgjør de private reguleringene som er gjenstand for vurdering i denne avhandlingen.

En forutsetning for deltakelse i bransjeinitiativene er som regel finansielle bidrag fra medlemmene. Størrelsen på bidragene er likevel svært varierende, og initiativene finansieres som oftest både av medlemmene og av eksterne sponsorer.

Omfanget av bransjeinitiativ er stort. Disse opererer på ulike nivå. Noen av dem retter seg mot *havbruksnæringen* spesielt. Andre retter seg mot *sjømatnæringen*. Andre igjen retter seg mot *havnæringer* generelt. Initiativ på samtlige nivå vil kunne ha relevans for havbruksnæringen, dersom oppdrettsselskaper er blant deltakerne. Flere oppdrettsselskaper deltar i initiativ på ulike nivå som en del av sitt bærekraftsarbeid. Se Figur 1 for Cermaq's oversikt over partnerskap på ulike nivå.

Figur 1: Cermaq's oversikt over partnerskap for bærekraftsmålene.³⁷

Initiativene som behandles i denne avhandlingen er Global Salmon Initiative, Seafood Business for Ocean Stewardship og United Nations Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business. Utvalget av initiativ er valgt fordi det gir et representativt bilde på bærekraftstilnæringen i havbruksnæringen, ettersom oppdrettsselskaper deltar i samtlige. Ulike sektorer deler en rekke felles utfordringer. Et samvirke på tvers av sektorer kan dermed være nyttig. Dessuten er det interessant å se spekteret av initiativ for en bedre forståelse av hva privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen er. I det følgende vil de utvalgte initiativene presenteres.

2.2 Bransjeinitiativ om *oppdrettslaks* – Global Salmon Initiative

Global Salmon Initiative («GSI») er et internasjonalt lederskapsinitiativ som representerer markedsdominerende selskaper som produserer *oppdrettslaks*. GSIs formål er å sørge for en sunn og bærekraftig proteinkilde for å mette en økende befolkning, sørge for å minimere selskapenes karbonfotavtrykk og bidra til å forbedre selskapenes sosiale bidrag.

³⁷ Cermaq, «Partnerships for the SDGs».

Initiativet er interessant fordi det utelukkende gjelder oppdrett av laks og har stor innflytelse i markedet ettersom deltakerne representerer 50 prosent av verdensmarkedet for oppdrettslaks. I tillegg har deltakerne forpliktet seg til å gjennomføre 100 prosent ASC-sertifisering på sine anlegg³⁸, og samvirker dermed med annen privat regulering.

GSI ble etablert i 2013 av en liten gruppe administrerende direktører i verdens største lakseoppdrettsselskaper. Nå består initiativet av 14 ulike selskaper fra åtte ulike land; Australia, Canada, Chile, Færøyene, Irland, New Zealand og Norge.³⁹ Grieg Seafood, Mowi og Cermaq er de norske aktørene. I tillegg har GSI «Associate Members» fra fôr- og farmasiindustrien. Initiativet konsulterer også med globale interessenter som bistår som rådgivende parter i GSIs prosjekter.⁴⁰ GSI finansieres av oppdrettsselskapene og «Associate Members».⁴¹

Organisasjonsstrukturen i GSI er uformell. GSI er finansiert av deltakerne, altså oppdrettsselskapene, og er således uavhengig andre organisasjoner, private aktører og myndigheter.⁴² GSI er ikke en formell juridisk enhet og har ikke noe myndighetsorgan,⁴³ men er en *gruppe av selskaper* er bragt sammen i kraft en et «Memorandum of Understanding» (MoU).⁴⁴ Ettersom GSI ikke anser seg selv som en formell juridisk enhet, er det vanskelig å plassere dem i en kategori. Likevel synes de å ha mye til felles med *en forening*.⁴⁵

Den juridiske bindingen mellom selskapene og GSI er MoUet.⁴⁶ I MOUet erklærer det enkelte medlemmet at de er dedikerte/forpliktet («committed») til tre prinsipper.⁴⁷ MoUet gir uttrykk for en klar forpliktelse til å følge prinsippene. Likevel er ikke bestemte resultater oppgitt.

³⁸ Se kapittel 3.2.

³⁹ Per juni 2020. Kilde: GSI, «Members». GSI, «What is the GSI».

⁴⁰ GSI, «FAQ».

⁴¹ E-post med GSI 25.05.20.

⁴² GSI, «FAQ».

⁴³ Likevel har de et sekretariat, som ledes av en daglig leder.

⁴⁴ E-post med GSI Sekretariat, 14.03.20.

⁴⁵ Woxholth (1999) s. 45–50, Aarbakke (2014) s. 418.

⁴⁶ MoUet er ikke offentlig tilgjengelig, men jeg har fått gjengitt det vesentlige innholdet.

⁴⁷ E-post med GSI, 31.01.20.

Forpliktelsene er dermed innsatsforpliktelser. Sertifiseringsforpliktelsen står på sin side i en spesiell posisjon, ettersom resultatet her er klart angitt. Håndheving av forpliktelsene blir diskutert i kapittel 5.2.

De materielle reguleringene i GSI består av *prinsipper, fokusområder og bærekraftsindikatorer*. Dette utgjør ikke et enhetlig rammeverk, men gis status som forpliktelser gjennom MoUet. I tillegg vil reguleringene som fremgår direkte av ASC-standarden, også være omfattet av forpliktelsene et medlemskap innebærer.⁴⁸

GSI er fundamentert på *tre prinsipper*; bærekraft, samarbeid og åpenhet. For å oppnå disse prinsippene jobber GSI ut fra fire *fokusområder*; For det første har medlemmene forpliktet seg til å oppnå ASC-sertifisering på alle anlegg. Sertifiseringskravet øker markedspresset for å sertifisere oppdrettslaks. GSI melder at de per juni 2020 har sertifisert 60 prosent av medlemmenes totale produksjon.⁴⁹ For det andre skal selskapene arbeide for å forbedre biosikkerhet ved styring av sykdom. For det tredje skal selskapene sikre bærekraftige ingredienser i føret. For det fjerde skal selskapene bidra til å forbedre åpenhet i næringen, blant annet ved årlig rapportering i GSIs bærekraftsrapport.⁵⁰ I *bærekraftsrapporten* må medlemmene årlig rapportere på sine arbeidsmetoder i henhold til 14 *bærekraftsindikatorer* knyttet til miljømessig og sosial bærekraft. ASC-standarden benyttes som referansepunkt for arbeidsmetoden.⁵¹ Rapporteringen fører til mer åpenhet om arbeidsmetodene til hvert av selskapene og setter også målene under press. Dette fører igjen til et økt fokus og press på åpenhet om mattrygghet, kvalitet og bærekraft i næringen.⁵²

GSI har betydning for privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen både fordi initiativet gir et press i markedet om åpenhet om arbeidsmetoder gjennom bærekraftsrapporten, og fordi forpliktelsen til ASC-sertifisering fører til økt sertifisering av oppdrettslaks. Gjennom samvirke med ASC-standarden gir GSI også ASC-standarden økt betydning.

⁴⁸ Se mer om ASC-standarden i kapittel 3.2.

⁴⁹ GSI, «ASC Certification».

⁵⁰ GSI, «What is the GSI working on».

⁵¹ GSI (2018).

⁵² UNGC (2019) s. 34.

2.3 Bransjeinitiativ om *sjømat* – Seafood Business for Ocean Stewardship

Seafood Business for Ocean Stewardship («SeaBOS»), også kalt Keystone Dialogues, er et globalt initiativ som kobler sammen ulike typer aktører i *sjømatnæringen*. Initiativet setter opp dialoger mellom forskere og sjømatelskaper, mellom fiskeriselskaper og akvakulturselskaper og mellom sjømatelskaper fra Europa og Nord-Amerika med asiatiske sjømatsselskaper. Formålet er å endre den globale sjømatnæringen i retning bærekraftig sjømatproduksjon og sunne hav.

For å oppnå formålet arbeider initiativet ut i fra en hypotese om hvorvidt en minoritet av sterke aktører i sjømatnæringen kan transformere det globale sjømatssystemet ved å påvirke majoriteten av mindre selskaper.⁵³ SeaBOS er av interesse fordi prinsippene som oppstilles er forskningsbaserte, og fordi initiativet danner grunnlag for samarbeid på tvers av sjømatsektoren.

SeaBOS ble lansert i November 2016. Bakgrunnen for initiativet var en «scientific curiosity» hos forskeren Henrik Österblom og hans kollegaer:

«What is the nature of transnational corporations in the global seafood industry? Which companies are fishing/farming where, how much do they produce, and how do they operate through networks of subsidiaries?»⁵⁴

Spørsmålet ledet til to forskningsartikler om tema. Initiativet ble til i regi av Stockholm Resilience Centre⁵⁵ («SRC») som et resultat av dialog mellom forskerne og sjømatelskapene.⁵⁶

⁵³ SeaBOS, «Keystone Dialogues».

⁵⁴ Bebbington (2019) s. 1.

⁵⁵ SRC er en del av Universitetet i Stockholm. SRC er et internasjonal forskningscenter som ser etter måte å forbedre «governance and management of social-ecological systems to secure ecosystem services for human wellbeing and resilience for long-term sustainability». Senteret er en anerkjent partner og brobygger mellom næringsliv, forskning og lovgivere. Kilde: Keystone Dialogues, «Q&A».

⁵⁶ Bebbington (2019) s. 1.

I 2019 ble SeaBOS stiftet som en selvstendig juridisk enhet, i form av en stiftelse, hvor et styre og daglig leder ble utnevnt.⁵⁷ Initiativet er blant annet finansiert av tre private stiftelser, i tillegg til bidrag fra medlemmene.⁵⁸

Medlemmene i SeaBOS består av administrerende direktører fra de ti største sjømatelskapene i verden. Disse kalles «Keystone actors»⁵⁹ og omfatter Maruha Nichiro Corporation, Thai Union Group, Dongwon Industries, Cargrill Aqua Nutrition, Nippon Suisan Kaisha Ltd, Mowi, Nutreco (eier Skretting) og Cermaq.⁶⁰ I tillegg er HKH Kronprinsesse Victoria av Sverige initiativets «velgjører».⁶¹ Forskerne som har bidratt til arbeidet er hovedsakelig fra tolv ulike universiteter verden over og fra myndighetsorganer som FAO.⁶²

Arbeidet blir gjennomført i fem ulike arbeidsgrupper. Gruppene jobber for å redusere IUU-fishing («Illegal, Unreported and Unregulated fishing») og eliminere moderne slaveri, forbedre transparens og sporbarhet i global sjømat, for arbeid med myndigheter og forbedre reguleringer, med visjon, strategi, overvåkning og organisasjon av SeaBOS og for å redusere plast i verdikjedene til sjømat.⁶³

Arbeidet i initiativet organiseres gjennom årlige dialoger og arbeidsmøter. Dialogene arrangeres i samarbeid med relevante partnere.⁶⁴ I forbindelse med dialogene publiserer forskergruppen brukervennlige forskningsartikler som gir bakgrunnsinformasjon om ulike tema. Disse artiklene bidrar med viktig kunnskap om utfordringene sjømatnæringen har og utgjør grunnlaget for dialogene.⁶⁵

⁵⁷ E-post med Cermaq.

⁵⁸ SeaBOS, «Keystone Dialogues». E-post med Cermaq.

⁵⁹ Keystone Actors defineres gjennom fire ulike kriterier; «These actors 1) dominate global production revenues and volumes within a particular sector; 2) control globally relevant segments of production; 3) connect ecosystems globally through subsidiaries and 4) influence global governance processes and institutions». Kilde: Bebbington (2019) s. 1.

⁶⁰ SeaBOS «Keystone Dialogues».

⁶¹ Bebbington (2019) s. 1–2.

⁶² Ibid s. 6.

⁶³ Ibid s. 2–3.

⁶⁴ SeaBOS «Q&A».

⁶⁵ Bebbington (2019) s. 1.

Den første dialogen fant sted i 2016. Resultatet var tredelt. For det første ble kunnskap utvekslet mellom vitenskap og næringsliv, som førte til en bedre forståelse av de mest presserende problemene i næringen. For det andre ble et partnerskap utviklet mellom forskere og administrerende direktører i sjømatsekskapene; dette ble til SeaBOS. For det tredje ble en serie av høynivåforpliktelser oppstilt. Disse forpliktelsene er inntatt i et Joint Statement («Felleserklæringen»)⁶⁶ og utgjør grunnlaget for det videre samarbeidet.⁶⁷

Felleserklæringen inneholder de materielle reguleringene som initiativet baseres på. Av innledningen i erklæringen fremgår det at selskapene er forpliktet til spille en ledende rolle i møte med verdens utfordringer for jordens klima, sunne hav og for å skaffe nok sunn mat til en økende verdensbefolkning og sørge for ansvarlige arbeidsvilkår. Det fremgår også at selskapene ønsker å utvikle en felles forståelse og en felles tilnærming mellom aktørene, blant annet ved å bygge på de mange eksisterende initiativene hvor selskapene allerede er engasjert. I tillegg fremgår det at SeaBOS støtter bærekraftsmålene og Paris-avtalen. Deretter følger ti prinsipper.⁶⁸

Den juridiske bindingen til initiativet ligger også hovedsakelig i Felleserklæringen. De ti prinsippene er innledet med formuleringen «We will act on the following». Ordlyden «we will» tilsier at selskapene har en intensjon om å arbeide med handlingsområdene. I overskriften over punktene er formuleringen «Commitments» benyttet. Erklæringen er også underskrevet av selskapenes styreledere, administrerende direktører og formenn. Dette tilsier at erklæringen innebærer en klar forpliktelse for selskapene. Hvilken grad av innsats som skal gjøres er ikke spesifisert. Uttrykk som «improve», «engage», «work towards», «reduce», «support» og «secure» innebærer at Commitments har mer karakter av å være innsatsforpliktelser enn resultatforpliktelser. Håndhevingsmekanismene i initiativet består hovedsakelig av omdømmerisiko ved å delta og ikke levere på felles forpliktelser.⁶⁹

⁶⁶ SeaBOS (2016).

⁶⁷ Bebbington (2019) s. 1.

⁶⁸ SeaBOS (2016) s. 1–2.

⁶⁹ E-post med Cermaq.

SeaBOS kan ha betydning for privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen av flere årsaker. For det første samles innflytelsesrike aktører i sjømatnæringen, herunder havbruksnæringen. Mange av utfordringene i havbruksnæringen er felles for andre sjømataktører og dermed kan et slikt tverrsektorielt samarbeid være nyttig. For det andre samler initiativet næringsaktører og forskningsmiljøer, som resulterer i at relevant forskning blir publisert. Dette kan føre til viktige funn som kan gi utgangspunkt for videre arbeid. For det tredje har initiativet forpliktet seg til reguleringer som er støttet av forskning. Disse reguleringene kan styrke arbeid for bærekraft både internt i selskapene og eksternt gjennom lederskap.

2.4 Bransjeinitiativ om *hav* – UN Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business

United Nations Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business («Plattformen») er et bransjeinitiativ for samarbeid mellom næringsaktører i *havnæringene*, med kopling til FN-systemet og folkerettssamfunnet. Formålet med initiativet er å sikre bærekraftige hav og bidra til å oppfylle bærekraftsmålene, spesielt nummer 14 om liv under vann.

Et viktig mål for Plattformen er å sikre bærekraftig bruk og forvaltning av havet ved å skape attraktive og gjennomførbare løsninger og beste praksiser. Arbeidet for å oppnå dette tar utgangspunkt i engasjement fra interessenter på tvers av land, private sektorer, myndigheter, sivilsamfunn og forskningsmiljøer. Dette skal sørge for vekst, innovasjon, bærekraft og velfungerende reguleringer i havnæringene. For å oppnå bærekraftsmålene vil Plattformen utnytte den ressursen havet representerer gjennom implementering av prinsipper i beslutningsprosesser, investeringer og partnerskap.⁷⁰

Plattformen er interessant på grunn av stor utbredelse og en økende innvirkning på globale finansmarkeder. Reguleringene og arbeidet i Plattformen er relevant for havbruksnæringen både fordi reguleringene

⁷⁰ UNGC (2019) s. 1 og III.

blant annet er rettet mot denne næringen og fordi oppdrettsselskaper deltar og har vært med på å utforme reguleringene. I tillegg er et slikt tverrsektorielt initiativ av interesse ettersom havnæringene har en rekke felles utfordringer. Initiativet kan dermed gi viktige bidrag til å gjøre havbruksnæringen mer bærekraftig.

Plattformen ble etablert i juni 2018 i New York av United Nations Global Compact («UNGC»), og er en del av FN-systemet og dermed folkerettssamfunnet. I utgangspunktet er arbeidet i Plattformen et treårig prosjekt som skal lede frem mot den andre UN Ocean Conference i Portugal i 2020.⁷¹

UNGC er et internasjonalt initiativ under FN for næringslivet med mål om å fremme menneskerettigheter, ansvarlig arbeidsliv, miljø og anti-korrupsjon i privat sektor.⁷² Initiativet ble stiftet i år 2000, og er verdens største initiativ for ansvarlig næringsliv med 10 833 selskaper fra 156 land som har sluttet opp om initiativet.⁷³ UNGC jobber for å inspirere, veilede og støtte selskaper til å drive ansvarlig næringsliv og ta grep for en mer bærekraftig fremtid. Deltakerne i UNGC forplikter seg blant annet til å følge et sett med prinsipper (The Ten Principles of the UNGC).⁷⁴ Disse prinsippene skal inkorporeres i forretningsstrategier, retningslinjer og prosedyrer og etablere en kultur for integritet. Prinsippene er avledet fra the Universal Declaration of Human Rights, the International Labour Organization's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, the Rio Declaration on Environment and Development, og the United Nations Convention Against Corruption.⁷⁵

De ti prinsippene har også en side til FN's ti veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter («UNGP»).⁷⁶ Prinsippene i UNGP knyttet til virksomhetenes ansvar for å respektere menneskerettighetene er av direkte relevans for forpliktelsen som Global Compact-deltakerne påtar seg. Prinsipp 1 i UNGC oppfordrer selskaper til å respektere og støtte beskyttelsen av internasjonale menneskerettigheter; og prinsipp 2 oppfordrer dem til å sikre at de ikke er medskyldige i brudd på menneskerettighetene. UNGP utgjør en global standard for alle forretningsforetak, og bidrar til å klargjøre og operasjonalisere de to

⁷¹ Denne konferansen er avlyst grunnet Covid-19. UNGC (2019) s. 1.

⁷² Pretlove (2018) s. 2.

⁷³ Per juni 2020. UNGC, «UNGC», UNGC (2019).

⁷⁴ UNGC, «What's the commitment?», UNGC, «The ten principles».

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ UNGP (2011).

menneskerettighetsprinsippene i UNGC. Dermed forsterker UNGP UNGCog gir et autorativt rammeverk for deltakerne om retningslinjene og prosessene de bør implementere for å sikre at de oppfyller sitt ansvar for å respektere menneskerettighetene.⁷⁷ Plattformen, og dets prinsipper, er en ytterligere del av dette rammeverket, og må forstås i lys av både UNGC og UNGP.

Plattformen har ingen global organisasjonsstruktur, men er et avledet initiativ fra UNGC.⁷⁸ Initiativet ledes av medlemmene selv med en leder i spissen. Oppbygningen blant medlemmene består av sponsorer («Patron Sponsors»), deltakere («Participants») og partnere («Partners»). Sponsorene er Cermaq, Equinor, Convestro, Gard, den portugisiske regjeringen og den norske regjeringen. Disse har en særlig ledende rolle. Deltakerne, så langt 20 stykk⁷⁹, består av aktører fra akvakulturnæringen, fiskerinæringen, shipping, sentrale banker, fond og forsikringselskalper. Blant deltakerne er DNB, DNV GL, Kongsberg Gruppen, GIE, IMO, NBIM, Norwegian Shipowner's Association, Nor-Shipping, Total, Storm-Geo og Wilhelmsen Holding. I tillegg har Plattformen elleve partnere. Dette er myndighetsorganer, sivilsamfunnsorganisasjoner og akademiske institusjoner.⁸⁰ Det er ellers lite informasjon tilgjengelig om organisasjonsstrukturen i Plattformen.

Plattformen har utviklet «Sustainable Ocean Principles», som ble lansert 23. september 2019 under FNs høypaneluke i New York.⁸¹ Dette er ni prinsipper som skal gi et felles rammeverk for ansvarlig næringslivspraksis i havnæringene på tvers av sektorer og geografi.⁸² Prinsippene er blitt til i samarbeid mellom over 300 ulike interessenter og bygger på og supplerer UNGP.⁸³ Deltakerne i initiativet skal jobbe for å inkorporere Sustainable Ocean Principles i sine forretningsstrategier. Prinsippene

⁷⁷ UNGC (2014) s. 2.

⁷⁸ Møte med Cermaq.

⁷⁹ Per juni 2020.

⁸⁰ Plattformen, «List of Participants».

⁸¹ Plattformen (2019).

⁸² UNGC, «SOP».

⁸³ Sustainable Ocean Principles går likevel betydelig lenger en UNGP og er rettet spesifikt mot havnæring, i motsetning til UNGP som gjelder for alle næringsaktører.

er inndelt under tre overskrifter; «Ocean health and productivity», «Governance and engagement» og «Data and transparency».⁸⁴

Selskapene er bundet til Plattformen gjennom et Signatory Letter.⁸⁵ Dette gir grunnlag for selskaperes juridiske forpliktelse til å etterleve prinsippene. I brevet heter det:

«As the [title] of [Company's name], I am pleased to confirm that our company endorses the UN Global Compact Sustainable Ocean Principles – a framework for responsible business practices in the Ocean across sectors and geographies.

[Company's name] commits to, where relevant, ensure that material ocean-related risks and opportunities are integrated in corporate strategy, risk management and reporting. [Company's name] will publicly communicate on their commitment to endorse the UN Global Compact Sustainable Ocean Principles, including through the UN Global Compact annual Communication on Progress – in the spirit of continuous improvement.»⁸⁶

Selskapet «endorses» prinsippene, hvilket kan oversettes med å støtte, bifalle eller gi tilslutning til. Dette er en noe uklar formulering, og kan neppe tolkes som en klar forpliktelse. Neste avsnitt gir mer grunnlag for å fastslå forpliktelsen; uttrykkene «commits to» og «will» gir uttrykk for klare forpliktelser. Tilføyningen «where relevant» skaper på sin side usikkerhet om hva som ligger i forpliktelsen – hvem og hva bestemmer når det er relevant? Dermed er det noe uklart hvor reell forpliktelsen til etterlevelse av prinsippene er. Som vi skal se i kapittel 5.3, er det likevel etablert eksterne håndhevingsmekanismer via finansmarkedet som skal motivere selskapene til etterlevelse.

I arbeidet med å sørge for gjennomføring av Sustainable Ocean Principles, er ulike sektorveiledere til prinsippene, herunder en egen veileder for havbruksnæringen, under utvikling.⁸⁷ I utkastet til veilederen pekes det

⁸⁴ UNGC, «SOP».

⁸⁵ Plattformen, «Signatory Letter».

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Plattformen holder på å utarbeide ulike veiledere til prinsippene for ulike næringer. Dette dokumentet er ikke offentlig tilgjengelig. Henvisningene er til et utkast tilsendt av lederen i plattformen, Erik Giercksky.

på næringens viktigste utfordringer, og hvilke tiltak som bør iverksettes for å oppfylle prinsippene.⁸⁸

Plattformen spiller nå en viktig rolle for å fremme bærekraftig hav. Prinsippene utgjør et felles rammeverk på tvers av jurisdiksjoner, havnæringer og ulike aktører. Flere store banker og forsikringsselskaper har inkorporert prinsippene i sine forventingsdokumenter, hvilket kan gi dem økt betydning i tiden som kommer.⁸⁹ Plattformen trekkes også frem i Regjeringens oppdaterte havstrategi, hvor det fremgår at Norge støtter initiativet som en del av arbeidet for å nå bærekraftsmålene.⁹⁰

⁸⁸ Plattformen (2020).

⁸⁹ Se for eksempel Norges Bank (2020) s. 4.

⁹⁰ Departementene (2019) s. 40.

3 Sertifiseringsordningene

3.1 Om sertifiseringsordninger

En sertifisering er en formell godkjenning av at en enhet oppfyller kravene i en sertifiseringsstandard. En sertifiseringsstandard er et dokument som angir krav, spesifikasjoner, retningslinjer eller karakteristikker som kan bli brukt for å sikre at materialer, produkter, prosesser og tjenester er utformet på en måte som er egnet for bruksområdet. En standard kan slik sies å gi en oppskrift for en akseptabel måte å gjøre noe på.⁹¹ Sertifiseringene er et produkt, utviklet av sivilsamfunnsorganisasjoner og kommersielle aktører. Dette skiller sertifisering fra bransjeinitiativenes erklæringer og prinsipper, som utvikles hovedsakelig for å fremme næringens omdømme og interesser.

Et system som forvalter en sertifiseringsstandard betegnes som en *sertifiseringsordning*. Det finnes ulike former for sertifiseringsordninger. De kan være obligatoriske eller frivillige, og være rettet mot utstyr, prosesser eller operasjoner. Sertifiseringsstandardene kan dekke ulike faser av produksjonen og verdikjeden og kan fokusere på tekniske, sosiale eller miljømessige forhold. Noen utgjør en minstestandard på et bestemt område og er først og fremst av teknisk karakter. Andre angir beste praksis på et område og utgjør dermed en oppskrift som selskaper skal strekke seg etter. Et eksempel på en fremgangsmåte for å angi en slik beste praksis basert sertifiseringsstandard er å oppstille en praksis som 15 prosent av markedets beste presterende aktører vil kunne imøtekomme.⁹² I denne avhandlingen er det sertifiseringsordninger som oppstiller beste praksis som er tema.

Formålet med sertifisering er å bruke kommunikasjonen mellom oppdrettsselskapene og forbrukerne som et middel for å flytte akvakultur i en mer bærekraftig retning. Sertifisering skal gi forbrukere mulighet til å ta kvalifiserte valg, men kan også være rettet mot andre interessenter

⁹¹ ISO, «Standards».

⁹² ASC (2017) s. 2.

enn forbrukere. Sertifiseringene må gi *pålitelig informasjon* for å fungere. For at informasjonen skal være pålitelig, er det ansett nødvendig at ordningene adresserer det som kan betegnes som *negative eksternaliteter* forbundet med produksjon. Negative eksternaliteter kan forstås som uønskede ytre effekter fra produksjon som ikke fullt ut er tatt høyde for av markedet. Dette kan ha ulike former, for eksempel direkte påvirkning på omkringliggende områder, som påvirkning på habitater, ville arter, vannkvalitet, kjemisk forurensning og spredning av antibiotikaresistens. Slike negative eksternaliteter kan også være globale, som energibruk, bruk av biotiske ressurser,⁹³ utslipp av drivhusgasser og forsuring. Videre kan slike ytre effekter også være av sosial og økonomisk art, som potensiell negativ påvirkning på urbefolkninger.⁹⁴ Som vi skal se i kapittel 4 er slike negative eksternaliteter adressert i relativt stor utstrekning.

Det er ulik praksis for om sertifiseringen skjer for et enkelt produkt, et anlegg eller eieren av anlegget. I det følgende vil jeg omtale det som sertifisering av enheter for enkelhets skyld.

Sertifiseringsprosessen baseres på kontraktsforhold mellom tre eller fire parter. Enheten som ønsker sertifisering sender en søknad om å bli sertifisert til en sertifiseringsorganisasjon. Sertifiseringsorganisasjonen eier og forvalter sertifiseringsstandardene. Enheten som søker om sertifisering inngår en avtale med sertifiseringsorganisasjonen. Selve sertifiseringsprosessen styres av en uavhengig tredjepart; en akkrediteringsorganisasjon. Akkrediteringsorganisasjonen er bundet til sertifiseringsorganisasjonen gjennom avtale. Akkrediteringsorganisasjonen tildeler oppdraget med å gjennomføre selve sertifiseringsprosessen til en uavhengig fjerdepart; et akkrediteringsorgan. Akkrediteringsorganet er bundet til akkrediteringsorganisasjonen gjennom avtale. Enheten som søker om sertifisering inngår også en avtale med akkrediteringsorganet.

I denne firepartsrelasjonen må enheten som søker om sertifisering hovedsakelig forholde seg til akkrediteringsorganet. Akkrediteringsorganet gjennomfører sertifiseringsprosessen gjennom blant annet

⁹³ «Biotisk betegner det som er eller har vært levende. Biotisk står i motsetning til abiotisk, det som ikke er eller har vært levende». Kilde: Ratikainen (2018).

⁹⁴ Amundsen (2019) s. 239–240.

skriftlig rapportering, tilsyn hos enheten som søker om sertifisering og til slutt en vurdering av om enheten oppfyller vilkårene for sertifisering. Når prosessen er fullført, og akkrediteringsorganet godkjenner enheten, mottar enheten et sertifikat. Sertifikatet er en dokumentasjon på sertifiseringen, og gir rett til å bruke sertifiseringsorganisasjonens logo og ellers markedsføre seg som sertifisert. Sertifiseringen følges opp gjennom årlig resertifisering gjennom rapportering og tilsyn hos enheten. Manglende etterlevelse av kriteriene i standarden anses som mislighold av kontrakten mellom enheten og sertifiseringsorganisasjonen og vil utløse misligholdsvirkninger som suspensjon eller tilbakekall av sertifikatet.

Sertifiseringsordningene finansieres av eksterne sponsorer og samarbeidspartnere. I tillegg må anleggene som søker om sertifisering betale en avgift for sertifiseringsprosessen og sertifikatet. Det er kostbart for oppdrettsselskapene å sertifisere, både på grunn av avgiften som må betales for sertifisering og for de ressursene som kreves for å administrere og dokumentere internt og drive oppdrettsvirksomheten i henhold til standarden. Hadde det ikke vært ressurskrevende, ville antakelig alle ha sertifisert anleggene sine. Likevel er inntrykket mitt at det på sikt lønner seg å sertifisere på grunn av de markedsfordelene dette medfører.

Det finnes en rekke sertifiseringsordninger for sjømat og oppdrett. I denne avhandlingen vil jeg ta for meg standardene fra Aquaculture Council Stewardship og Global G.A.P., som sertifiserer henholdsvis oppdrettslaks og akvakultur. I tillegg vil jeg omtale Global Sustainable Seafood Initiative Global Benchmark Tool, som er en *standard for sertifiseringsstandarder* av sjømat. Her er prosessen noe annerledes enn beskrevet over, men spiller likevel på mange av de samme prinsippene som alminnelig sertifisering. Utvalget av standardene er valgt for å gi et representativt bilde på ulike ordninger og vise hvordan ordningene virker sammen.

3.2 «Gullstandarden» – Aquaculture Stewardship Council og *Salmon Standard*

Aquaculture Stewardship Council («ASC») er en uavhengig, internasjonal non-profit organisasjon. ASC forvalter ett av verdens ledende program for sertifisering og merking av bærekraftig oppdrettslaks («ASC-standarden»). ASC-standarden skal gi forbrukerne mulighet til å ta kvalifiserte valg gjennom merking med ASC-logoen. Formålet med standarden er bidra til å transformere havbruksnæringen til å bli miljømessig bærekraftig og sosialt ansvarlig, ved å bruke effektive markedsmekanismer som bidrar til verdiskaping i hele verdikjeden.⁹⁵ Oppdrettsselskaper og andre bransjeaktører anser standarden som «gullstandarden» for miljømerking av oppdrettslaks, grunnet de strenge kravene som stilles.

Bakgrunnen for ASC var en rekke dialoger som begynte i 2004 og pågikk i over ti år. Dialogene ble initiert av den amerikanske naturvernorganisasjonen The World Wide Fund for Nature (WWF USA). Over 2000 sivilsamfunnsorganisasjoner, oppdrettsselskaper, myndighetsorganisasjoner, butikkjeder, representanter for detaljhandelen og andre interessenter i oppdrettsnæringen deltok. Formålet med dialogene var for det første å utvikle kontrollerbare miljømessige og sosiale prestasjonsnivåer som målbart kunne redusere eller eliminere de mest sentrale negative påvirkningene fra oppdrett. Disse prestasjonsnivåene skulle være akseptable for samtlige interessenter. For det andre skulle dialogene anbefale standarder som oppfylte disse prestasjonsnivåene og som var økonomisk levedyktig for oppdrettsnæringen. Resultatet av dialogene var 12 ulike sertifiseringsstandarder for oppdrettsfisk, herunder oppdrettslaks.⁹⁶

ASC ble stiftet i 2010 av det nederlandske Sustainable Trade Initiative og WWF Netherlands, som en uavhengig non-profit stiftelse. ASC jobber med å forbedre systemet for å utvikle, operasjonalisere, styre og revidere standarder basert på de opprinnelige Aquaculture Dialogues. Standardene er utviklet i henhold til ISEAL Alliance Code of Good Practices

⁹⁵ ASC, «About the ASC».

⁹⁶ ASC, «History».

for Setting Social and Environmental Standards.⁹⁷ I 2012 ble det første oppdrettsanlegget ASC-sertifisert.⁹⁸

ASC har både partnere og «supporters». Partnerne er WWF og den nederlandske Sustainable Trade Initiative. ASCs «supporters» består av 41 ulike selskaper, herunder en rekke matvarekjeder og oppdrettsselskaper.⁹⁹

Standarden har fått stor utbredelse og er med på å etablere beste praksis i bransjen. For eksempel gjennomfører flere store norske oppdrettsselskaper, herunder Mowi og Cermaq, ASC-sertifisering på flere av sine anlegg. Mowi, som er verdens største oppdrettsselskap, har som mål at alle anlegg skal være sertifiserte innen 2020.¹⁰⁰ Det vil påvirke resten av næringen når en så stor aktør fronter standarden.

ASC opererer med ulike standarder for ulike typer av sjømat. For laks gjelder ASC Salmon Standard version 1.3 («Salmon Standard» eller «ASC-standard»), som trådte i kraft 26. desember 2019.¹⁰¹ Innholdet i Salmon Standard er oppsummert i syv ulike prinsipper som gjelder for alle godkjente enheter. Hvert prinsipp inneholder ulike kriterier som definerer hvordan prinsippet skal oppfylles. Videre består hvert kriterium av ulike reviderbare indikatorer som definerer hvordan hvert kriterium skal oppfylles. Til sammen består ASC-standardene av over 150

⁹⁷ International Social and Environmental Accreditation and Labelling Alliance («ISEAL Alliance») er en global myndighetsuavhengig organisasjon med formål om å styrke systemer for bærekraftsstandarder som skal komme befolkning og miljø til gode. Bærekraftsstandarder har vist seg å ha betydning for selskaper i ulike sektorer som produserer og selger varer, herunder havbrukssektoren. Den primære funksjonen er at forbrukerne får informasjon slik at de kan fatte bærekraftige valg. Men det kan også stilles spørsmål ved om slike bærekraftsstandarder har betydning utover dette, ved at de etablerer normer for *best practice* som gjelder generelt, også for dem som ikke er sertifiserte. ISEAL Alliance spiller en viktig rolle for utviklingen av bærekraftsstandarder. Medlemskap i organisasjonen er åpent for alle organisasjoner som forvalter bærekraftsstandarder og akkrediteringer såfremt de kan vise at de følger ISEALs retningslinjer. ISEAL Alliance opererer med tre sett med retningslinjer i form av «Code of Good Practice», som fokuserer på tre sentrale elementer for en velfungerende bærekraftsstandard. Retningslinjene er ifølge ISEAL Alliance et globalt anerkjent rammeverk som brukes av ledende bærekraftsstandarder. Kilde: ISEAL Alliance, «Who we are», ISEAL Alliance (2014).

⁹⁸ ASC, «History».

⁹⁹ ASC, «Partners and supporters».

¹⁰⁰ Mowi, «Sustainability».

¹⁰¹ ASC (2019).

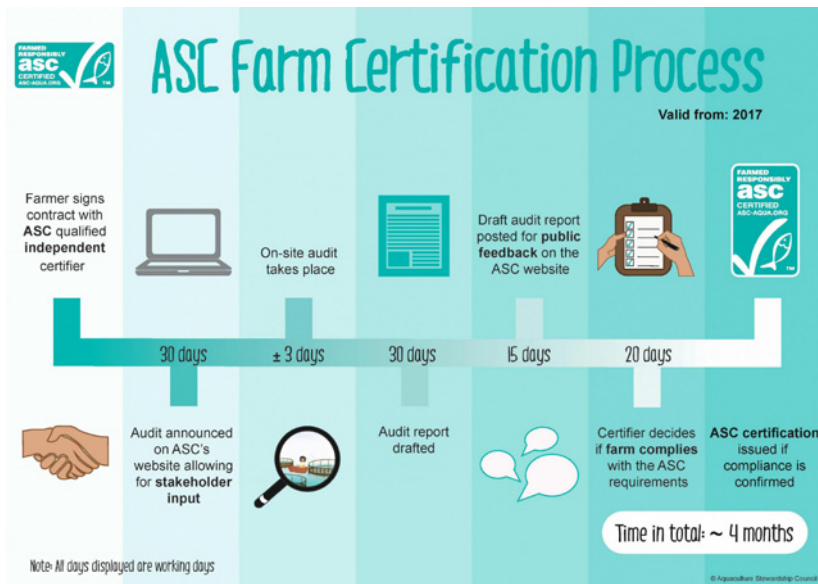
prestasjonsindikatorer. ASC-standarden er oppfattet som å gå lenger enn norsk lovgivning på flere områder, og setter dermed en beste praksis som strekker seg ut over lovgivers krav.

Sertifiseringsprosessen skjer via tredjepartssertifisering. Denne fremgangsmåten er valgt for å øke tilliten til ordningen. Kriteriene i standarden fastsettes av ASC, men ASC vurderer ikke hvorvidt anleggene oppfyller disse kriteriene og utgir heller ikke sertifikater. Vurderingen og beslutningen om å godkjenne et anlegg foretas av et uavhengig akkrediteringsorgan (Conformity Assessment Body) («CAB»), på oppdrag av en uavhengig akkrediteringsorganisasjon. Det er CAB som er ansvarlig for sertifiseringen, og som utgir sertifikater og overvåker at kravene i standarden overholdes. ASC er ikke involvert i kontraktsforholdet mellom CAB og anlegget, og mottar heller ikke finansiell godtgjørelse fra disse transaksjonene. CAB overvåkes igjen av en separat akkrediteringsorganisasjon; Assurance Services International («ASI»)¹⁰².

Sertifiseringsprosessen skal være transparent. Et anleggs ønske om å bli vurdert for sertifisering gjøres offentlig tilgjengelig 30 dager før vurderingen finner sted. Selve vurderingen foretas av et team som er ansatt av akkrediteringsorganet. I etterkant av en vurdering utarbeider teamet en rapport hvor resultatene av hvorvidt anlegget oppfyller prestasjonsindikatorene fremgår. Utkastet til rapporten gjøres offentlig tilgjengelig på ASCs nettsider. Deretter følger en periode hvor interessenter kan kommentere utkastet. Kommentarene inkorporeres i den endelige rapporten. Den endelige rapporten avgjør om anlegget oppfyller kravene for ASC-sertifisering. Figur 2 illustrerer gangen i sertifiseringsprosessen. Når anlegget er sertifisert, kan det benytte ASC-logoen på sine produkter. Bruk av logoen krever at selskapene som prosesserer sertifisert sjømat har sporbarhetssystemer som skal sikre at produkter ikke blandes sammen.¹⁰³

¹⁰² ASC, «About Certification».

¹⁰³ ASC (2017) s. 4.

Figur 2: Oversikt over sertifiseringsprosessen i ASC.

Beslutningen om sertifisering og grunnlaget for denne kan påklages fra alle parter som har deltatt i vurderingen. Eventuelle klager håndteres av et uavhengig akkrediteringsselskap. Klager som gjelder anleggets oppfyllelse av prestasjonsindikatorerne følger en klageprosedyre som er etablert av ASC og håndheves av akkrediteringsorganisasjonen («ASI»),¹⁰⁴

Sertifiserte anlegg er gjenstand for en årlig overvåkningsrevisjon. Denne inkluderer en risikoanalyse med fokus på planer for forbedring av driften i henhold til et utvalg av kravene i standarden.¹⁰⁵

Akkrediteringsorganet gjennomfører sertifisering av ulike typer enheter. For det første sertifiseres enkeltanlegg. For det andre sertifiseres anlegg som ledd i en verdikjedesertifisering («Chain of Custody Certified») («CoC»). Dersom det endelige produktet skal kunne bære

¹⁰⁴ ASC (2017) s. 4.

¹⁰⁵ ASC, «About Certification».

ASC-logoen er CoC-sertifisering påkrevd.¹⁰⁶ For det tredje gjennomfører CAB gruppesertifisering. Gruppesertifisering innebærer at en gruppe av mindre anlegg søker om sertifisering som en felles enhet. Ved at anleggene kan dele på kostnader og ressurser som kreves for å oppnå sertifisering og for å rapportere på kravene i standarden, gjør denne ordningen sertifisering tilgjengelig for mindre anlegg.¹⁰⁷

Utgangspunktet er at kravene i standarden må oppfylles for å oppnå sertifisering, og for å beholde sertifikatet. Likevel åpner ASC-standard for at et anlegg kan motta sertifisering selv om ikke alle kravene i standarden er oppfylt på tidspunktet for vurdering («non-conformances»). I slike tilfeller må anlegget iverksette tiltak for å rette opp «non-conformances» innenfor en definert tidsramme. Formålet bak denne fleksibiliteten er å bidra at anleggene bestreber seg på etterlevelse og dermed bidrar til positiv utvikling i næringen, fremfor å stenge dem ute.¹⁰⁸ Dette er et utslag av en avveining mellom hensynet til tillit til ordningen og formålet om en reell og overkommelig forbedring i næringen.

ASC bidrar til å gjøre havbruksvirksomhet mer bærekraftig ved å oppstille beste praksis for næringen som gjør den markedsmessig attraktiv. ASC har tatt en proaktiv rolle i å utvikle privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen, noe som har gitt dem et konkurransefortrinn.

Selv om ASC-standard har høy anseelse, har den også blitt kritisert. Flere aktører jeg har snakket med har uttalt at standarden innebærer «grønnvasking» av en skitten næring. Dette er antakelig satt på spissen, men kritikken peker likevel på viktigheten av at sertifisering faktisk medfører en bedret bærekraftsprestasjon, og ikke bare gir inntrykk av det. I tillegg har ASC fått kritikk for å favorisere store aktører ved å ha høye administrasjonskostnader. Fordi standarden stiller svært strenge lusekrav har standarden også fått kritikk for å være for streng og dermed favoriserer aktører som opererer i områder med gode naturgitte forhold for lavt lusenivå. Det har også fremkommet at oppdrettsselskapene velger ut anlegg for sertifisering i områder der det er enklere å oppfylle kravene

¹⁰⁶ ASC, «About the ASC».

¹⁰⁷ ASC, «About Certification».

¹⁰⁸ ASC (2017) s. 3.

på grunn av gode forutsetninger for lave lusenivå og lignende og dermed ikke medfører så omfattende endringer som det kan gi inntrykk av. Til tross for kritikken er ASC antakeligvis det beste alternativet for sertifisering av oppdrettslaks sammenliknet med andre sertifiseringsstandarder.

3.3 «En god nummer to» – Global G.A.P. og *Aquaculture Certification Standard*

Global G.A.P. («GAP») er en organisasjon som forvalter et sett med sertifiseringsstandarder for god landbrukspraksis (Good Agricultural Practice).¹⁰⁹ En av standardene gjelder havbruk; Aquaculture Certification Standard («GAP-standarden»). Formålet med GAP er å sørge for trygt og bærekraftig landbruk globalt, ved å sette frivillige sertifiseringsstandarder som er faktabasert og anerkjent i hele verdikjeden.¹¹⁰ GAP-standarden antas å stille noe lavere krav enn ASC, og benyttes derfor ofte av anlegg som av ulike årsaker ikke kan oppfylle kravene i ASC.¹¹¹ Andre anlegg sertifiseres både for ASC og GAP fordi ulike markeder i noen tilfeller krever ulike sertifiseringer.

Grunnlaget for GAP var et samarbeid som begynte i 1997 mellom representanter for varehandelen i Europa. Bakgrunnen for samarbeidet var et ønske om å imøtekomme forbrukernes økende bekymringer om landbruksprodukters trygghet, miljøpåvirkning, helsepåvirkning samt helse og sikkerhet hos arbeiderne og dyrene. Løsningen var å utvikle egne harmoniserte standarder og prosedyrer og benytte disse standardene i uavhengige sertifiseringssystemer for god landbrukspraksis. I løpet av det første tiåret vokste samarbeidet og fikk økt global betydning. GAP har i dag stor global utbredelse til mer enn 135 land.¹¹²

GAP-standarden for akvakultur dekker hele næringskjeden fra fôr, rogn, klekking, settefisk, medisiner, matfisk, slaktning til videre

¹⁰⁹ Selskapet som forvalter GAP (se om dette nedenfor i teksten) omtaler det som et «trade mark», som trolig best kan oversettes med «logo» eller liknende.

¹¹⁰ GAP, «About us».

¹¹¹ Jeg har likevel ikke inntrykk av at denne forskjellen er kjent av forbrukere.

¹¹² GAP, «History».

bearbeiding etter slakting. Fiskeprodukter tilsvarende 2.2 millioner tonn fisk fra 36 ulike land er GAP-sertifisert og omfatter 30 ulike fiskeslag, herunder regnbueørret og laks.

GAP benytter også tredjepartssertifisering. Et uavhengig akkrediteringsorganisasjon (accreditation body) («AB») har det overordnede ansvaret for å vurdere og sertifisere anlegg i henhold til sertifiseringsstandardene. AB er bundet til GAP ved kontrakt. AB gir et godkjent sertifiseringsorgan¹¹³ («Certification Bodies») («CB»), oppdrag om å gjennomføre vurderingene og sertifiseringene. CBene inspiserer anleggene og vurderer etterlevelsen i løpet av året.¹¹⁴ Disse kontraktsforholdene styres av en egen del av standarden, «Certification Body and Accreditation Rules».¹¹⁵

GAP praktiserer også verdikjedesertifisering («Chain of Custody») («CoC»). Alle ledd i verdikjedene må være sertifisert for at det endelige produktet skal bli merket som sertifisert. Slik verdikjedesertifisering sikrer at produkter holdes adskilt og at produktene kan spores gjennom verdikjeden.¹¹⁶

Akvakulturprodukter som kommer fra GAP-sertifiserte anlegg kan bli merket med forbrukermerket GGN Certified Aquaculture («Global G.A.P. Number») («GGN»), et trettensifret identifikasjonsnummer som viser til alle leddene i leverandørkjeden. Ved å besøke GGNs nettsider og bruke identifikasjonsnummeret kan forbrukere og andre finne ut hvem som har produsert produktet og hvor det er produsert. Denne sporbarheten er ment å skape tillit til ansvarlig matproduksjon.¹¹⁷

Organisasjonsstrukturen i GAP er sammensatt og flere selskap er involvert. Global G.A.P. forvaltes og eies av FoodPLUS GmbH, et akjeselskap registrert i Tyskland. Selskapet ledes av et valgt styre som består av representanter fra de ulike næringene som er involvert i sertifiseringen. Det finansielle og juridiske ansvaret for selskapet bæres av the EHI Retail

¹¹³ Tilsvarende akkrediteringsorganet hos ASC.

¹¹⁴ GAP, «Certification».

¹¹⁵ GAP, «GRIII».

¹¹⁶ GAP (2018) s. 12.

¹¹⁷ Ibid s. 14.

Institute forening via dets datterselskap fra EHI-Verwaltungsgesellschaft mbH. GAP-standardene utvikles av ulike komiteer. GAP-sekretariatet støtter arbeidet til styret og komiteene.¹¹⁸

Som det har fremgått, har GAP-standarden blitt utviklet på en annen måte enn ASC-standarden og er en del av et større sertifiseringssystem. Selv om begge standardene dekker flere av de samme materielle områdene og begge benytter tredjepartsverifisering, har standardenes ulike bakgrunn betydning for funksjonaliteten. Dette gjør at GAP-standarden kan utfylle ASC-standarden, og også tjene som en «god nummer to» for anlegg som ikke oppnår ASC-sertifisering.

Til tross for standardens utbredelse, er den kritisert for å ikke å stille strenge krav sammenliknet med norsk regulering. I 2019 besøkte jeg et mindre GAP-sertifisert settefiskanlegg på Vestlandet. Daglig leder mente at miljøkravene som stilles i sertifiseringsstandarden ikke er strengere enn dem som er stilt av myndighetene. Videre mente han at standarden ikke er godt nok tilpasset norske forhold. Den viktigste funksjonen med sertifisering var, ifølge han, å gjøre settefisken attraktiv for kjøpere videre i verdikjeden. Han påpekte også at sertifiseringen førte til økt administrasjon, men at det totalt sett var lønnsomt på grunn av markedstilgangen.¹¹⁹ Denne kritikken gir uttrykk for at GAP-sertifisering av norsk oppdrettsfisk først og fremst handler om markedstilgang og ikke vil medføre bedre bærekraftsprestasjon. Dersom dette er riktig vil likevel et markedspress om GAP-sertifisering kunne medføre en endring i land med mindre strenge reguleringer. Dermed kan norsk sertifisering antakelig ha en indirekte bærekraftsfunksjon.

3.4 «Metastandarden» – Global Sustainable Seafood Initiative og *Global Benchmark Tool*

Global Sustainable Seafood Initiative («GSSI») er en gruppe bestående av over 90 offentlige og private aktører i sjømatsektoren som arbeider med globale tiltak for å adressere bærekraftsutfordringene i sektoren.

¹¹⁸ GAP, «Governance».

¹¹⁹ Samtale med NN.

Formålet med GSSI er å produsere mer bærekraftig sjømat for alle ved å samarbeide på tvers av sektorer.¹²⁰ Gjennom sitt arbeid vil GSSI sikre tillit til forsyning og markedsføring av sertifisert sjømat, i tillegg til å forbedre sertifiseringsordningene.¹²¹ GSSI ledes av et styre som representerer private selskaper fra hele verdikjeden i sjømatindustrien, sivilsamarfunnsorganisasjoner, myndigheter og internasjonale organisasjoner. En sentral del av virksomheten dreier seg om å forvalte en «metastandard», dvs. en standard for sertifiseringsstandarder av sjømat, kalt *the Global Benchmark Tool* («GBT»)¹²². Dersom en sertifiseringsordning oppfyller kravene i GBT kan den få «GSSI-ankjennelse». GSSI-ankjennelse har betydning for sertifiseringsstandarders anseelse og integritet. Både GAP og ASC-standardene er GSSI-ankjente.¹²³ Det er dermed interessant å se disse tre standardene i sammenheng. GSSI er av betydning fordi initiativet har stor global oppslutning og de gjør informasjon lett tilgjengelig. GSSI har også en kobling til folkerettssamfunnet, gjennom sitt samarbeid med FAO og initiativets operasjonalisering av FAOs Code of Conduct for Responsible Fisheries.¹²⁴

I tillegg til å jobbe for samarbeid om bærekraftig sjømat, er en viktig del av GSSIs virksomhet håndhevelse av GBT. Dette er et verktøy som skal sikre tillit til sertifisering for sjømat. Grunnlaget for dette verktøyet er FAOs Code of Conduct for Responsible Fisheries, FAOs Guidelines for Ecolabeling of Fish and Fishery Products from Marine/Inland Capture Fisheries og FAOs Technical Guidelines for Aquaculture Certification.

¹²⁰ GSSI, «GSSI».

¹²¹ GSSI, «What we do».

¹²² GSSI (2015).

¹²³ GSSI, «ASC», GSSI, «Global G.A.P.».

¹²⁴ Food and Agriculture Organization of the United Nations («FAO») er et spesialisert FN-organ med formål om å utrydde sult, oppnå matsikkerhet for alle og sikre at verdens befolkning har tilgang på nok mat av høy kvalitet til å leve aktive og sunne liv. FAO har over 194 medlemsland og jobber i over 130 land, og har en egen avdeling for fiskeri og akvakultur. FAOs Code of Conduct for Responsible Fisheries (som omfatter akvakultur) utgjør et viktig referansepunkt for sertifiseringsstandardene. I tillegg fasiliterer FAO COFI Sub-Committee on Aquaculture, et forum for samarbeid og diskusjoner om næringen. Videre rådgir FAO Committee on Fisheries (COFI) angående teknisk forhold og politikk. Kilde: FAO (1995), FAO, «About», FAO «Aquaculture» og FAO «Cofi Sub Committee on Aquaculture».

Formålet med GBT er å bidra til å minimere den totale miljøpåvirkningen av hvordan vi fanger, produserer og leverer sjømat for å møte en økende global etterspørsel.¹²⁵

Bakgrunnen for tilblivelsen av GBT var et ønske om å skape et nøytralt forum for medlemslandene i Food and Agricultural Organization.¹²⁶ FAO støttet et slikt forum, og er nå en av partnerne i GSSI. Arbeidet med å utvikle GBT begynte i 2013, og foregikk i ulike ekspertgrupper. Dokumentene ble godkjent av styret i GSSI i 2014 og GBT ble lansert i 2015.¹²⁷

GBT består av et rammeverk, en type standard (heretter omtales også denne som «GBT»). GBT er inndelt i fire områder; «governance» og «operational management» for sertifiseringsordninger og sertifiseringsstandarder for henholdsvis akvakultur og fiskeri. Disse områdene inneholder detaljerte krav med tilhørende veiledende kommentarer og referanser til FAOs rammeverk.¹²⁸

Sertifiseringsordningene blir vurdert etter to hovedkriterier; «GSSI Essential Component» og «GSSI Supplementary Components». GSSI Essential Components er basert på FAOs Code of Conducts for Responsible Fisheries og FAO Guidelines. Dette er omfatter alle kriteriene som en ordning må oppfylle for å få GSSIs anerkjennelse. GSSI Supplementary Components er definert av GSSIs arbeidsgrupper og er basert på FAOs Code of Conduct for Responsible Fisheries og relaterte FAO dokumenter, ISO normative standarder og ISEAL codes. Formålet med kravene er å tydeliggjøre statusen av eksisterende praksis innenfor sertifisering av sjømat. Prosessen med å anerkjenne en sertifiseringsordning har til hensikt å verifisere hvorvidt en sertifiseringsordning møter Supplementary Components. Oppfyllelse av GSSI Supplementary Components er likevel ikke nødvendig for GSSI-ankjennelse.¹²⁹ I analysen i denne avhandlingen er utelukkende GSSI Essential Components omfattet. Dette

¹²⁵ GSSI (2015) s. 4–6.

¹²⁶ Ibid s. 6.

¹²⁷ GSSI, «Development of the tool».

¹²⁸ GSSI (2015).

¹²⁹ Ibid s. 7.

skyldes både omfanget av komponenter og at de essensielle komponentene er de som klart er oppfylt av de GSSI-ankjente sertifiseringsordningene.

Prosessen for å bli GSSI-ankjent følger syv steg og ledes av en ekspertgruppe, og omfatter objektive vurderinger av en standard opp mot GBT. Prosessen er designet for å være uavhengig, upartisk og transparent, og tar omtrent seks måneder. Prosessen innledes med en søknad fra eieren av sertifiseringsordningen om å bli anerkjent. I forbindelse med søknaden signeres en avtale mellom GSSI og eieren av sertifiseringsordningen, som formaliserer dette forholdet. Styret i GSSI utnevner deretter en kontaktperson som administrerer prosessen. Et team av to uavhengige eksperter gjennomfører «benchmark-prosessen». En komité, utnevnt av styret og godkjent av eieren av sertifiseringsordningen, gjennomgår arbeidet foretatt av ekspertene. Deretter følger en «desktop review», et besøk på sertifiseringsordningens kontorer, et komitémøte, en periode hvor interessenter kan komme med innspill, før en eventuelt beslutning om anerkjennelse følger. Etter at anerkjennelse er gitt, må eieren av sertifiseringsordningen årlig rapportere på etterlevelse av kravene i GBT.¹³⁰

GSSI er en non-profit stiftelse («incorporated as foundation»), stiftet etter nederlandsk rett. GSSI beskriver seg selv om en «public-private partnership». Dette vil si at stiftelsen samler både private aktører og myndigheter.¹³¹ GSSI er finansiert av «Funding Partners». Funding Partners er en del av «Partners Council». Medlemmer i Partners Council kan nominere kandidater til styret, kan komme med skriftlige anbefalinger til styret, og utnevner og autoriserer et individ til å ta del i GSSIs beslutningsprosesser. GSSI har også andre tilknyttede partnere, kalt «Affiliated Partners». Disse har de samme rettighetene som finansielle partnere, bortsett fra at Affiliated Partners ikke kommer med finansielle bidrag og ikke er en del av Partners Council.¹³²

Som det har fremgått fyller de tre standardene ulike funksjoner. Likevel har de en rekke fellestrekk, som vil bli tydeligere i kapittel 4, hvor hva som blir regulert eller sertifisert er tema.

¹³⁰ GSSI (2015) s. 9.

¹³¹ GSSI, «Governance».

¹³² GSSI, «Deed», s. 1.

4 Hva blir regulert eller sertifisert

4.1 Reguleringstema og reguleringsmåte

Av de tidligere kapitlene fremgår det at de strukturelle ordningene for privat regulering er sammensatte og varierende. I dette kapitlet følger en nærmere analyse av *innholdet* i reguleringene. Fokuset for analysen er hvordan de private reguleringene operasjonaliserer bærekraftsbegrepet i havbruksnæringen. Analysen vil vise bransjeinitiativenes og sertifiseringsordningenes forståelse av hva som er bærekraftig havbruk i praksis. I det følgende vil jeg gi en oversikt over hva som blir regulert (reguleringstema) og på hvilken måte dette gjøres (reguleringsmåte).

Reguleringstema i de private reguleringene er *bærekraftig* havbruk. Dette presiseres av de private ordningene, men blir særlig tydelig på grunnlag av min analyse. Som vi skal se, går de samme karakteristiske trekkene igjen på tvers av bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene for å operasjonalisere dette begrepet. Derfor vil jeg her behandle bransjeinitiativenes og sertifiseringsordningenes reguleringer samlet.

Reguleringen av bærekraft kan deles inn i *materielle* og *prosessuelle* reguleringer. I dette kapitlet er hovedfokuset de materielle. Innledningsvis vil jeg likevel gi en oversikt over karakteristiske trekk knyttet til begge disse områdene. En slik oversikt er for det første nødvendig for å forstå helheten i hvordan bærekraft operasjonaliseres. Reguleringene benytter dessuten ikke selv et strengt skille mellom prosessuelle og materielle trekk; reguleringer av mer prosessuell art benyttes ofte for å fange opp materielle aspekter. Derfor vil de prosessuelle trekkene indirekte bli berørt i dette kapitlet og nødvendigvis en innledende oversikt.

På grunnlag av analysen av reguleringene, kan de gjennomgående *materielle trekkene* deles inn i fire grupper; fisken, miljøet rundt anlegget, føret og folk.¹³³ Inndelingen er basert på hvilken del av produksjonen

¹³³ Reguleringene selv benytter andre, mer komplekse, inndelinger av operasjonaliseringen av bærekraftbegrepet.

og bærekraftsbegrepet de ulike reguleringene knytter seg til. Dette har resultert i fire relativt vide grupper av karakteristiske materielle trekk;

For det første er krav til selve produktet; fisken, et gjennomgående materielt trekk. Dette omfatter aspekter som kvaliteten av selve produktet av hensyn til mattrygghet, fiskevelferd og fiskehelse, herunder sykdom, medikamentbruk, dødelighet og lus. Kravene til fisken reflekterer bærekraft både på et miljømessig og sosialt plan.

For det andre er krav til ivaretagelse av miljø et materielt trekk som går igjen på tvers i de ulike reguleringene. Ivaretagelse av miljø reflekterer den miljømessige delen av bærekraftsbegrepet. Her kan det skilles mellom lokale og globale miljøhensyn. I dette kapittelet vil jeg fokusere på lokale miljøhensyn. Lokale miljøhensyn omfatter først og fremst krav om å hindre negativ påvirkning på det biologiske mangfoldet, gjennom styring av avfallsutslipp fra egen produksjon og hindre at laksen rømmer. Globale miljøhensyn omfatter på sin side klimaperspektiver, hovedsakelig som reduksjon av CO₂-utslipp i forbindelse med produksjonen og langs hele verdikjeden. Globale miljøhensyn er i mindre grad et gjennomgående materielt trekk.

For det tredje er krav til bærekraftig fôr et viktig område som til dels går igjen. Dette trekket er interessant fordi det ikke er utpreget regulert. Bærekraftig fôr knytter seg i hovedsak til den miljømessige delen av bærekraftsbegrepet.

For det fjerde stilles det krav til sosiale aspekter ved driften, da særlig knyttet til ivaretagelse av ansvarlige arbeidsforhold i verdikjeden og hensyntagen til lokalsamfunnet rundt virksomheten. Dette reflekterer den sosiale delen av bærekraftsbegrepet.

I tillegg er krav om «legal compliance», det vil si krav om etterlevelse av nasjonale og internasjonale rettsregler, et ganske gjennomgående trekk i de private reguleringene.¹³⁴ At reguleringene oppstiller et slikt krav gir isolert sett lite, ettersom de i hovedsak oppstiller beste praksis, og nasjonal og internasjonale rettsregler regnes som en minstestandard. Dessuten vil det nærmere innholdet i en forpliktelse til «legal compliance»

¹³⁴ ASC (2019) s. 13, GSI (2018), Plattformen (2019), GSSI (2015) s. 15–16, GAP, «IFA», s. 32 og SeaBOS (2016) s. 3.

varierte avhengig av hvor strengt det nasjonale regelverket er. Det er for eksempel stor forskjell på kravene til drift av et akvakulturanlegg i Norge og i Chile. Reguleringene er globale, og skal fungere på tvers av slike jurisdiksjoner. Lokale lover og regler er dermed av mindre betydning. Men uten å oppstille et slikt krav vil muligens legitimiteten i det enkelte land svekkes.

De *prosessuelle trekkene* er i utgangspunktet ikke en del av bærekrafts-begrepet. Likevel fungerer prosessuelle krav som støtte for de materielle reguleringene ved å muliggjøre operasjonalisering begrepet. Derfor er prosessuelle trekk en viktig del av en helhetlig bærekraftsregulering. De prosessuelle trekkene kan deles inn i fire grupper:

For det første er krav om å gjennomføre ulike typer risikovurderinger et gjennomgående trekk i de ulike bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. Et eksempel er konsekvensutredninger av negativ innvirkning på miljø med risikovurderinger av alle aspekter ved driften med hensyn til svekket bærekraft. I sertifiseringsordningene står også risikovurderinger av verdikjeden sentralt (som tidligere nevnt må alle ledd i verdikjeden være sertifisert for at det endelige produktet skal bli sertifisert). Risikovurderinger har betydning for å synliggjøre utfordringer for negativ påvirkning på bærekraft, og muliggjør dermed andre tiltak for å unngå eller reparere slik negativ påvirkning.

For det andre er det et gjennomgående fokus på åpenhet, herunder krav til offentliggjøring av informasjon om driften og resultatet av risikovurderingene, og krav til rapportering. For rapportering benyttes ofte egne private standarder. Åpenhet er særlig viktig for tilliten til bransjen og for muligheten til å ettergå driften til produsentene, og fungerer dermed som en nødvendig forutsetning for velfungerende reguleringer om bærekraft.

For det tredje er fokus på samarbeid gjennomgående i reguleringene, særlig fra bransjeinitiativene. Dette er naturlig ettersom grunnlaget for arbeidet i initiativene er samarbeid. Men også i sertifiseringsordningene finner vi aspekter som knytter seg til samarbeid. Samarbeid fanger opp både informasjonsdeling, deling av data, samarbeid om forskning og utvikling, støtte til andre initiativer og organisasjoner som utvikler beste

praksis og krav til koordinering mellom anlegg. Dette siste trekket er særlig viktig for at de miljømessige hensyn faktisk får effekt.¹³⁵ Som tidligere nevnt driver gjerne selskapene i delte vannområder. En områdebasert forvaltning, hvor driften på ulike anlegg koordineres er dermed viktig blant annet for å oppnå bedret miljøkvalitet. Dermed er også samarbeid nødvendig for å muliggjøre bærekraft.

For det fjerde er sporbarhet i verdikjeden et viktig prosessuelt trekk som går igjen, som også griper inn i de tidligere omtalte både prosessuelle og materielle trekkene. I sertifiseringsordninger er sporbarhet en forutsetning for sertifisering. Sporbarhet er viktig av hensyn til mattrygghet og produktets totale karbonfotavtrykk og således også bærekraft.¹³⁶

Selv om det er de samme karakteristiske trekkene som går igjen i sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene, benyttes ulike *reguleringsmåter*. Det typiske for bransjeinitiativene er at det opereres med prinsipper, erklæringer, mål og fokusområder. Disse reguleringene er ofte lite konkrete og vidt formulert, med funksjonell utforming. En funksjonell utforming innebærer at det stilles krav til målet, ikke midlene for å oppnå målet. Et eksempel er krav om at det eksisterer prosedyrer for sikkerhet på anlegget, men ikke detaljerte reguleringer om hva som skal gjøres for å oppnå sikkerhet. Typisk er også at det uttales at bærekraftshensyn skal implementeres i forretningsstrategier. Reguleringene i sertifiseringsordningene er på den annen side langt mer detaljerte og konkrete. Her stilles det detaljkrav på alle områder knyttet til driften av oppdrettsanlegget. Dette er en følge av karakteren av sertifiseringsaktiviteten. Mange av reguleringene er også funksjonelle, ved at det fokuseres på tilstrekkelige styringssystemer for å fange opp risiko, fremfor absolutte detaljkrav til hvordan driften skal foregå. Likevel er det her et grunnleggende skille mellom reguleringsmåten i sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene.

I det videre vil jeg gi en oversikt over og analysere operasjonaliseringen av bærekraftsbegrepet gjennom nærmere utvalgte tema av de materielle reguleringene. Formålet er først og fremst å gi en oversikt,

¹³⁵ Amundsen (2019) s. 247.

¹³⁶ Ibid s. 246.

illustrere hvordan bærekraft virker på dette området og peke på fel-
lestrekk, ulikheter og eventuelle mangler. Oppdelingen og utvalget baseres
på de fire gjennomgående materielle trekkene; fisk, miljø, fôr og folk.
Innunder hvert trekk vil jeg vise ulike aspekter ved dette.

4.2 Produktet: Fisken

4.2.1 Det særegne med fisk som vare

Formålet med all havbruksvirksomhet er å produsere fisk. Hvilke krav
som stilles til selve produktet er derfor et naturlig utgangspunkt for ana-
lysen av innholdet i reguleringene. Dette omfatter for det første kvaliteten
på fisken. Dette er tema i kapittel 4.2.2. I tillegg kommer fiskehelse og
fiskevelferd som er tema i kapittel 4.2.3.

Oppdrettsfisk er en levende vare med en lang produksjonssyklus.
I produksjonssyklusen oppstår en rekke utfordringer for å ivareta fiskens
ve og vel og for å sørge for at sluttproduktet har en god kvalitet som svarer
til forbrukernes forventninger. De private reguleringene stiller krav til
ulike deler av denne prosessen, og har betydning for muligheten for
oppnå en bærekraftig produksjon. Kravene knytter seg først og fremst
til miljømessig bærekraft. Ettersom fiskevelferd og forbrukernes behov
også er i fokus, vil dermed den sosiale delen av bærekraftsbegrepet være
omfattet.

Produksjon av laks pågår i omtrent toårige sykluser, og strekker seg
fra forberedelse av befruktning av rogn til fisken kjøpes i butikken. For
å forstå utfordringene i produksjonsfasen er det hensiktsmessig med en
kort presentasjon av syklusen fra «fjord til bord»: Produksjonen starter
ved forberedelse av og befruktning av rogn. Deretter ligger rognene til
klekking i kar med ferskvann i omtrent to måneder. Fisken utvikler seg da
fra å være små larver til å bli yngel med magesekk som tar til seg fôr. Da
flyttes yngelen over til større kar hvor den befinner seg i omtrent halv-
annen måned. Deretter settes de små fiskene ut i større kar med ferskvann.
I denne fasen kalles fisken for smolt. I smoltproduksjonsfasen blir fisken
matet og vokser seg større, vaksineres mot de vanligste sykdommene,

vannet tilføres oksygen og tilsettes etter hvert salt for å venne fisken til fjordvannet som venter. Fisken flyttes også med jevne mellomrom fra ett kar til et annet fordi karene må renses for avfallsstoffer. Etter 10 til 16 måneder, når fisken er blitt omtrent 60 til 100 gram, settes den ut i matfiskanlegg i sjøen. Disse anleggene består av merder, som er store innhegninger av nøter hvor fisken svømmer. Her vokser fisken i omtrent 14 til 22 måneder, til den oppnår en vekt på fire til seks kilo. I denne fasen hender det at fisken må flyttes fra en merd til en annen, at den må avluses og at døde fisk må tas ut. Deretter fraktes fisken levende til slakteriet med brønnbåter, hvor den bedøves, avlives, sløyes og sorteres. Så sendes fisken til foredling i Norge eller til importører i andre land. Til slutt selges fisken i butikk til forbrukeren.¹³⁷

Denne mangleddede og langvarige prosessen for å produsere fisk er lønnsom fordi det produseres svært store kvanta fisk i en syklus, og selve prosessen krever relativt lite arbeidskraft og energi. Produksjon av oppdrettslaks i Norge er dessuten spesielt gunstig på grunn av tilgangen på ferskvann til smoltanleggene og tilgang på arealer og saltvann i fjorder og sjø. Det kan likevel være kostnadskrevende å produsere fisken på en måte som ivaretar hensyn til kvalitet, fiskevelferd og fiskehelse. Disse hensynene ivaretas delvis av nasjonale lover og forskrifter og internasjonale handelsavtaler. De private reguleringene stiller som regel strengere krav, og utgjør dermed en beste praksis på området. I det følgende vil jeg belyse hvordan, og i hvilken utstrekning, de private reguleringenes ivaretar hensyn til kvalitet (kapittel 4.2.2), fiskevelferd og fiskehelse (kapittel 4.2.3) og særlig om regulering av lakselus (kapittel 4.2.4).

4.2.2 Kvalitet

Fisken må oppfylle flere kvalitetskrav. For det første gjelder det kvaliteten på selve kjøttet. Forbrukerne, altså vi som kjøper fisken i butikken, er ofte opptatt av at fisken smaker godt, at kjøttet har riktig konsistens og at fisken ikke har lyter i form av deformasjoner osv. Dette er viktig for etterspørsel og pris – jo dårligere kvalitet, jo lavere pris. For det andre

¹³⁷ Laks.no.

kommer mattrygghet. Fisken skal være trygg å spise. For det tredje er det av betydning at fisken er sunn, det vil si at den faktisk inneholder næringsstoffene laks er kjent for, som for eksempel omega 3. Disse aspektene er ikke direkte relevant for å oppnå en bærekraftig næring. Derfor reguleres kvalitetsaspekter *ikke* direkte i de private reguleringene. Dessuten er dette er en del av produksjonen som selskapene er mindre tjent med å samarbeide om, ettersom det også er konkurranse også mellom deltakerne i den enkelte sertifiseringsordning og bransjeinitiativ.

Enkelte faktorer som indirekte påvirker kvaliteten på fisken relaterer seg likevel til bærekraft. Disse faktorene reflekteres også i de private reguleringene. Den første faktoren gjelder fiskehelse og fiskevelferd. Vi vet blant annet at en stresset fisk har mindre velsmakende kjøtt. Dersom fisken får antibiotika vil dette kunne bidra til antibiotikaresistens hos forbrukerne. Dessuten anses fisk som har hatt det bra å ha høyere kvalitet i et dyrevelferdsperspektiv. Denne faktoren har dermed betydning både for bærekraftshensyn og for kvaliteten på fisken. Se nærmere kapittel 4.2.3. Den andre faktoren gjelder fôret, som også påvirker smak, konsistens og næringsinnhold. Fôret må være bærekraftig for at produktet skal være det. Se nærmere kapittel 4.4. Innholdet i de private reguleringene er likevel ikke utformet med fokus på kvaliteten på fiskekjøttet, men med fokus på de konkrete utfordringene knyttet til henholdsvis fiskehelse, fiskevelferd og fôr. Det er dette som er direkte bærekraftrelevant.

Mattrygghet er et særegent aspekt knyttet til kvaliteten på fisken og har enkelte koblinger til om produksjonen er bærekraftig. Dette dreier seg dels om giftstoffer i kjøttet, bakterier og listeria i kjøttet etter slaktning i forbindelse med foredling. Giftstoffer i fisken tyder på dårlige miljøforhold i vannet eller bruk av kjemikalier som er skadelige for det biologiske mangfoldet. I tillegg vil utrygg fisk kunne føre til at fisken må kastes og dermed vil ikke ressursene som benyttes på produksjonen komme til nytte. Disse forholdene gjør mattrygghet relevant også for formålet om bærekraft. Direkte regulering av mattrygghet er likevel tilnærmet fraværende i de private reguleringene.

Fraværet av direkte regulering om kvalitet er et interessant funn, og speiler at dette strengt tatt ikke er en del av bærekraftsbegrepet. Fraværet

kan også skyldes at kvalitet er noe selskapene i mindre grad er tjent med å samarbeide om. Dette tilsier kanskje at konkurransehensyn vektlegges i større grad enn forbrukerinteresser. Men, som vi skal se, er kvalitetsaspektene som knytter seg til bærekraft likevel fanget opp gjennom direkte regulering via andre trekk, for eksempel antibiotikaresistens.

4.2.3 Fiskevelferd og fiskehelse

Fisk er en levende vare og må derfor håndteres med varsomhet. Fiskevelferd og fiskehelse må ivaretas gjennom hele produksjonssyklusen for å oppnå et bærekraftig produkt. Viktigheten av dette reflekteres i omfattende reguleringer. Tradisjonelt har det vært størst fokus på fiskehelse i form av sykdommer og lus. Nå blir også fiskevelferd, altså hvordan fisken har det i et dyrevelferds perspektiv, ansett som viktig. Bærekraft forstås her først og fremst som miljømessig bærekraft knyttet til hvordan fisken og produksjonen av den påvirker miljøet rundt anlegget. Fiskevelferd er noe vanskelig å plassere i bærekraftsbegrepet ettersom det verken direkte angår miljømessige aspekter eller samfunnsmessige interesser, men dreier seg om fiskens ve og vel. Likevel kan fiskevelferd antakelig knyttes til sosiale aspekter av bærekraftsbegrepet, i og med at vi anser fisk som et følende individ.¹³⁸

Fiskevelferd og fiskehelse omfatter utfordringer som lakselus, sykdommer, bruk av medikamenter og ulike former for avlusing, samt hvordan produksjonen påvirker fiskens mentale helse ved for eksempel stress. Næringen, myndighetene og media har først og fremst rettet fokus på lakselus. Det er derfor interessant å undersøke om de private reguleringsene evner å anlegge et videre perspektiv på fiskehelse og fiskevelferd enn kun lakselus. Er de private reguleringsene også «luseblinde»?

Flere mener det er hensiktsmessig å inkludere fiskehelse i beregningen av totalt karbonfotavtrykk. Bransjenettverket for mindre oppdretts-selskaper, Salmon Group, har utviklet en metode for å måle bærekraft, basert på en livsløpsvurdering.¹³⁹ Grunnlaget for vurderingen er utslipp

¹³⁸ Noble (2018) s. 3.

¹³⁹ Salmon Group (2018).

av CO₂.¹⁴⁰ Det kan diskuteres om en slik metode fullt ut speiler fiskevelferdsaspektene, ettersom modellen kun baseres på beregninger av utslipp av CO₂ for å håndtere for eksempel luseproblematikk. Utslippene vil da være bestemmende for resultatet, ikke påvirkningen tiltakene har på fiskevelferden.

Norge har innført trafikklyssystemet for å sørge for bærekraftig vekst i næringen.¹⁴¹ Fiskehelse spørsmål er regulert i dyrevernsløven med tilhørende forskrifter, som i hovedsak forvaltes av Mattilsynet. Det problematiske er at fiskehelse og bærekraft ikke i tilstrekkelig grad behandles i sammenheng i myndighetsreguleringene. Dette er påpekt ved flere anledninger av ulike aktører. I FNIs rapport «Grønn vekst i blå næring», kritiserer forfatterne reguleringen av strenge lusnivåer i trafikklyssystemet for å gå utover fiskehelsen og fiskevelferden.¹⁴² De uttaler blant annet:

«I tillegg ser det strenge luseregimet ut til å skape også andre sett med problemer: For å klare å overholde de strenge lusekravene, har oppdretterne måttet ty til hyppigere avlusningstiltak enn det som har vært vanlig tidligere – gjerne så ofte som hver annen eller hver tredje uke. Dette kan i seg selv være svært problematisk, ikke minst sett fra et fiskevelferdsperspektiv. Avlusningen kan påføre fisken stor skade og gir betydelig økt dødelighetsrisiko både under og etter avlusning.»¹⁴³

Torill Moseng, president i Den norske veterinærforening, har uttalt seg kritisk til at «det kun er lakselusas påvirkning for villaks som er kriterium for hvilke regioner som får vekst». Hun sier videre:

«At regjeringen kun bruker lus i trafikklyssystemet, blir helt feil. For det er jo fiskevelferd og fiskehelse som alltid må komme først. Dødelighet og sykdom må derfor inn som kriterier [...] Vi er dypt bekymret for utviklingen i fiskevelferden og ikke minst for sykdom

¹⁴⁰ Telefonmøte med Salmon Group.

¹⁴¹ Produksjonsområdeforskriften, Meld.St.16 (2014–2015) og Nicholls (2017).

¹⁴² Vormedal (2019) s. 21–23.

¹⁴³ Ibid s. 21–22.

og potensiell smitte hos rensfisken som i dag benyttes som en ren forbruksvare i anleggene.»¹⁴⁴

På denne bakgrunn er det interessant å undersøke hvordan de ulike private reguleringene berører fiskevelferd og fiskehelses spørsmålet. Vi finner reguleringer av fiskevelferd og fiskehelse i de fleste av de private reguleringene, men det er stor ulikhet i hvordan dette tema dekkes. Nedenfor vil jeg analysere hvordan de private reguleringene dekker tema ved å trekke ut enkelte aspekter.

Fiskevelferd er kun direkte regulert i sertifiseringsstandardene. I bransjeinitiativenes reguleringer er temaet fraværende. I sertifiseringsordningene reguleres fiskevelferd stor sett på et generelt plan. Inntrykket av reguleringene i sertifiseringsstandardene og bransjeinitiativene sett under ett er at fiskevelferd ikke løftes frem som et viktig forhold for å oppnå bærekraftig produksjon. Likevel kan fiskevelferd være en bivirkning av andre aspekter som reguleres, som for eksempel sykdom og dødelighet. At ikke fiskevelferd er viet mer oppmerksomhet er uansett et interessant funn, som gir inntrykk av at fiskevelferd ikke er en viktig del av de private ordningenes forståelse av bærekraftsbegrepet. Dette må dessuten kunne sies å speile en generell tendens til at fisk inntil nylig kun har blitt ansett som en produksjonsenhet. I takt med at fokuset på fiskevelferd blir større, vil dette også antakelig fanges opp i de private reguleringene. De private reguleringene må likevel kunne sies å komme til kort på dette punktet. Noe av poenget er at de skal gå foran og utvikle en beste praksis som utgjør et eksempel til etterfølgelse. Det gjør de i liten grad her.

Der fiskevelferd er regulert, er det få fellestrekk i reguleringsmåten. I GBT reguleres fiskevelferd på et svært generelt plan, hvor det kun fremgår at sertifiseringsstandardene skal fastsette krav for å ivareta fiskevelferd.¹⁴⁵ Hva som menes med dette er ikke utdypet og sertifiseringsstandardene står dermed fritt i hvordan de ivaretar fiskevelferd.

Dette frie spillerommet kommer tydelig til uttrykk gjennom en svært ulik reguleringsmåte av fiskevelferd i ASC og GAP. I ASC reguleres fis-

¹⁴⁴ Berglihn (2020).

¹⁴⁵ GSSI (2015) s. 98.

kevelferd på et generelt plan gjennom prinsipp 5 som omhandler styring av sykdom og parasitter på en miljømessig ansvarlig måte. Det fremgår av kommentaren til prinsippet at etterlevelse av kriteriene til prinsipp 5 skal sikre fiskevelferd, i tillegg til å adressere miljømessig risiko og fiskehelse. Det fremgår videre at ASC anerkjenner viktigheten av «proper fish handling and minimised levels of fish stress» for å bidra til å redusere nivåer av sykdom, dødelighet og terapeutiske behandlinger.¹⁴⁶ Dette omtales i relasjon til prinsipp 5. Dermed er en nærliggende kontekstuell tolkning at fiskevelferd søkes ivaretatt gjennom dette prinsippet. Prinsipp 5 utdypes gjennom kriterier og indikatorer. I disse nærmere reguleringene er fiskevelferd likevel ikke direkte berørt. Ved første øyekast kan det dermed se ut til at formålet med prinsippet ikke reflekteres i reguleringene. At fiskevelferd ikke reguleres eksplisitt indikerer at fiskevelferd ikke tillegges like stor vekt som utfordringer med fiskehelse. Dette synes for øvrig å være i tråd med den generelle tendensen i de øvrige private reguleringene.

Som en kontrast står GAPs reguleringer av fiskevelferd, som både er detaljerte og gjennomgående. Fiskevelferd er regulert i alle ledd i produksjonskjeden. For det første kreves det at det gjennomføres en risikovurdering for fiskevelferd, hvor hvilke aspekter som skal søkes fanget opp i risikovurderingene er svært detaljert angitt.¹⁴⁷ De adresserte områdene i risikovurderingen skal også gjelde for transport av levende fisk, rogn og yngel.¹⁴⁸ Dermed vil risiko i alle ledd av produksjonskjeden kunne fanges opp. Regulering gjennom krav om risikovurderinger er funksjonell og fleksibel, slik at utfordringer hos det enkelte anlegget vil kunne fanges opp. For det andre inneholder standarden er rekke konkrete reguleringer, for eksempel krav til at alle maskiner og pumper som kommer i kontakt med fisken er utformet på en måte som er egnet til å unngå fysisk skade og som forårsaker minimalt stress for fisken.¹⁴⁹ For det tredje finner vi et generelt krav til håndteringen av fisken – fisken

¹⁴⁶ ASC (2019) s. 41.

¹⁴⁷ GAP, «IFA», s. 52.

¹⁴⁸ Ibid s. 53.

¹⁴⁹ Ibid s. 61.

skal alltid håndteres på en måte som beskytter dem mot unngåelig smerte, stress, skade og sykdom.¹⁵⁰ GAPs reguleringer er dermed dekkende og gjennomgående, og setter mangelfull regulering av fiskevelferd i de øvrige reguleringene i perspektiv. Årsaken til utførlig regulering av fiskevelferd i GAP kan ha sammenheng med at GAP-standarden inngår i et større system av sertifiseringsstandarder for matproduksjon. Antakeligvis har dette medført at dyrevelferd er viet større oppmerksomhet generelt i GAP-systemet, enn i andre systemer som retter seg mer spesifikt mot sjømat og oppdrettsfisk. I disse næringene har som nevnt ikke velferdshensyn tradisjonelt fått like stor oppmerksomhet.

Fiskehelse er et trekk som er gjennomgående regulert i alle de private reguleringene. Av dette fellestrekket kan det sluttet at fiskehelse anses som en viktig faktor for å oppnå en bærekraftig næring. Reguleringsmåten er likevel varierende i omfang og detaljgrad.

I noen av reguleringene berøres tema kun på et generelt plan. Et eksempel finnes i SeaBOS Felleserklæringen, hvor det under «Our Commitments» fremgår at aktørene skal «Secure new growth in aquaculture, by developing best practices in preventive health management, including improved regulatory systems».¹⁵¹ Formuleringen «preventive health management» forstår jeg som en forvaltning i næringen som skal sikre god fiskehelse. Vi ser flere slike generelle formuleringer i de øvrige initiativene og sertifiseringsordningene. For eksempel krever GBT at sertifiseringsstandardene skal fastsette krav for å ivareta fiskehelse og fiskevelferd og at standardene skal ha krav om operasjonell forvaltningspraksis for fiskehelse.¹⁵² Fiskehelse er også regulert i ASC-standarden gjennom prinsipp 5, som oppstiller et generelt krav om «manage disease and parasites in environmentally responsible manner», altså krav om håndtering av sykdom og parasitter på en miljømessig ansvarlig måte.¹⁵³ Dette er utdypet gjennom fire ulike kriterier – krav til oppdrettsfiskens helse og overlevelse, regulering av terapeutiske behandlinger, regule-

¹⁵⁰ GAP, «IFA», s. 53.

¹⁵¹ SeaBOS (2016) s. 3.

¹⁵² GSSI (2015) s. 98.

¹⁵³ ASC (2019) s. 41.

ring av resistens mot parasitter, virus og bakterier i medikamentelle behandlinger og «biosecurity management».¹⁵⁴ I et utkast til veilederen fra Plattformen fremheves styrking av fiskehelse som et viktig punkt for å oppnå en bærekraftig næring. Det er ytterligere utdypet gjennom ulike underaspekter med særlig betydning for fiskehelsen.¹⁵⁵ Dette står i motsetning til de generelle reguleringene i SeaBOS.

Sykdom, bruk av medikamenter og antibiotika og dødelighet fremheves særskilt i de private reguleringene. I det følgende vil jeg knytte noen kommentarer til disse faktorene og illustrere med eksempler fra reguleringene.

Reduksjon av antibiotikabruk er fremhevet i reguleringene. Bruk av antibiotika i oppdrettsvirksomhet for å unngå infeksjoner hos fisken vil både kunne påvirke det biologiske mangfoldet i området, og ikke minst kunne bidra til antibiotikaresistens hos forbrukerne som spiser fisken.¹⁵⁶ Antibiotikaresistens er en alvorlig global utfordring, og dette området er derfor viktig. I Norge har denne utfordringen minsket betraktelig. Per 2018 brukes det lite antibiotika.¹⁵⁷ Regulering av antibiotikareduksjon er dermed ikke like nødvendig i norsk sammenheng. Reguleringene skal imidlertid fungere internasjonalt, og adressering av dette tema er derfor relevant.

For eksempel fremheves antibiotikareduksjon i veilederen fra Plattformen. Reduksjon i bruken av antibiotika er fremhevet som et viktig punkt for å oppnå en bærekraftig næring. Det fremgår her at «adequate use of medical treatments, emphasizing the critical risk of AntiMicrobial Resistance (AMR) in human health from antibiotics entering the environment».¹⁵⁸ I tilknytning til prinsipp 1¹⁵⁹ fremgår det av veilederen at selskapet skal etablere en policy for bruk av antibiotika som minimum sier at det ikke skal brukes antibiotika som vekstfremmere

¹⁵⁴ Ibid s. 41–48.

¹⁵⁵ Plattformen (2020) s. 8.

¹⁵⁶ Watts (2017).

¹⁵⁷ Folkehelseinstituttet (2019).

¹⁵⁸ Plattformen (2020) s. 8.

¹⁵⁹ Prinsipp 1 lyder: «Assess the short- and long-term impact of their activities on ocean health and incorporate such impacts into their strategy and policies». Kilde: Plattformen (2019).

eller forebyggende. All antibiotika skal foreskrives av veterinær og det skal ikke brukes antibiotikatyper som er på WHO-listen over «Critically Important for Human Health».¹⁶⁰ Disse tiltakene er også gjentatt i den veiledende kommentaren til prinsipp 3.¹⁶¹ Veilederen går altså ganske langt i å detaljregulere bruk av antibiotika. Som en motsats står SeaBOS reguleringer, hvor det fremgår mer kortfattet i Felleserklæringen at bruken av antibiotika i akvakultur skal reduseres.¹⁶²

I sertifiseringsstandardene er dette mer detaljert regulert. Også i ASC er det i kriterium 5.2 oppstilt forbud mot bruk av antibiotika eller kjemikalier som er «banned in any of the primary salmon producing or importing countries» og hundre prosent av medisinene som benyttes skal foreskrives av veterinær.¹⁶³ I GAPs reguleringer fremgår det også at bruk av antibiotika og hormoner ikke skal brukes med formål om vekst, og antibiotika skal kun brukes som behandling for en diagnostisert bakteriesykdom.¹⁶⁴ På dette punktet ser vi at ASC tilsynelatende er strengere enn GAP.

I GSI er bruk av antibiotika benyttet som en av mange bærekraftsindikatorer som medlemmene årlig rapporterer på. Her blir rapporteringen verifisert av en uavhengig tredjepart. Bruken blir kalkulert ved antall antibiotikabehandlinger i løst av en hel produksjonssyklus på anleggsnivå.¹⁶⁵

Regulering av antibiotikabruk er altså gjennomgående. Detaljnivået og kriteriene for tillatt bruk er likevel ulike. Bruk av andre medikamenter og vaksiner er på tilsvarende måte detaljregulert i sertifiseringsstandardene. Dette reflekterer en gjennomgående oppfatning om at reduksjon av antibiotika er nødvendig for å oppnå en mer bærekraftig næring.

¹⁶⁰ Plattformen (2020) s. 10.

¹⁶¹ Prinsipp 3 lyder: «Take action to prevent pollution affecting the ocean, reduce greenhouse gas emissions in their operations to prevent ocean warming and acidification, and work towards circular economy». Kilde: Plattformen (2019).

¹⁶² SeaBOS (2016) s. 3.

¹⁶³ ASC (2019) s. 43.

¹⁶⁴ GAP, «IFA», s. 55.

¹⁶⁵ GSI (2018).

Dødelighet blant fisken er en annen faktor som er relevant for fiskevelferd og fiskehelse. Den vanligste årsaken til død er sykdom og skader på fisken.¹⁶⁶ Skader kan også være en konsekvens av stresset fisk. Dødelighetsprosenten kan derfor være en god indikator på hvorvidt fiskehelse og fiskevelferd ivaretas på en tilstrekkelig god måte. Noe død er likevel vanskelig å unngå. Målet er likevel at dødelighetsnivået skal være så lavt som mulig. Til illustrasjon var dødelighetsmedianen i Norge i 2019 på oppdrettslaks 13.8 prosent.¹⁶⁷ Dødelighet er enkelt å måle og gir mye informasjon om fiskens ve og vel. Dermed kan det være en hensiktsmessig indikator i sertifiseringsammenheng. Regulering av dødelighet er ikke et fellestrekk for samtlige av de private reguleringene og er kun direkte regulert i sertifiseringsstandardene og i GSI. Det er da verdt å nevne at GSI har tett sammenkobling til ASC, og at deres bærekraftsindikator i stor grad baseres på faktorer i ASC-standarden.

Dødelighet er en av GSIs bærekraftsindikatorer som selskapene årlig rapporter på. Selskapene kan velge hvordan de rapporter på dette. For eksempel har Cermaq valgt å bruke en tolv måneders rullerende dødelighetsprosent. Det fremgår at fordelene ved en slik beregningsmåte er at sesongvariasjoner blir eliminert. Rapporteringen blir verifisert av en uavhengig tredjepart.¹⁶⁸ Dette er, som ellers i GSIs bærekraftsindikatorer, i utgangspunktet kun en rapporteringspost. Likevel vil en slik rapportering kunne virke skjerpene på det enkelte selskap.

I ASC er dødelighet regulert gjennom kriterium 5.1, «Survival and health of farmed fish». Dødelighet er hovedsakelig regulert gjennom krav til gode styringssystemer for å oppnå god fiskehelse og lav dødelighet. For eksempel kreves det i indikator 5.1.1 at det kan dokumenteres at anlegget har en forvaltningsplan for identifisering og overvåkning av sykdom, parasitter og miljømessige forhold som er relevante for god fiskehelse, inkludert implementering av korreksjoner når det kreves.¹⁶⁹ Dette handler om at anlegget kan vise at de har gode systemer for håndtering av

¹⁶⁶ Veterninærinstituttet, «Dødelighet».

¹⁶⁷ Veterninærinstituttet, «Laksetap».

¹⁶⁸ GSI (2018).

¹⁶⁹ ASC (2019) s. 41.

fiskehelse, uten at det stilles detaljerte krav til kvaliteten på fiskehelsen. I tillegg skal anlegget besøkes av en veterinær minst fire ganger årlig, og en fiskehelseansvarlig minst hver måned.¹⁷⁰ Disse indikatorene stiller krav til *håndteringen* av fiskehelse og dødelighet. ASC opererer også med en maksimal dødelighetsprosent. Dette er knyttet til maksimalt antall virus-relatert dødelighet i løpet av siste produksjonssyklus. Denne dødelighetsprosenten skal være under 10. I tellingen skal uspesifisert og uforklarlig død omfattes, ettersom dette kan være relatert til virus-sykdommer.¹⁷¹ Dette er eksempler på svært detaljerte krav, og setter en øvre grense for en type dødelighet.

I GAP er dødelighet berørt flere steder, blant annet gjennom krav til rutiner og utforming av utstyr som håndterer fisken, for eksempel brønnbåter og nøter. Standarden setter ikke en øvre grense for tillatt rømming. Altså går ASC lenger enn GAP på dette punktet. Likevel er det oppstilt krav til prosedyrer i forbindelse med dødelighet, slik som i ASC. For eksempel kreves det at død fisk skal fjernes, og dødelighetsregistrering skal være tilgjengelig ved inspeksjon. Dødelighet per dag og dødsårsak skal registreres. Anlegget skal ha en plan for å håndtere massedød.¹⁷² Dette gir et inntrykk av at ASC setter strengere krav til håndtering av og prosenten av dødelighet, og også løfter frem dødelighet i større grad for å regulere fiskehelse og fiskevelferd generelt enn GAP.

Samlet viser dette at det er et gjennomgående fokus på fiskehelse i reguleringene. Faktorene som er trukket frem er et utvalg av flere faktorer som benyttes for å utdype kravet til god fiskehelse. Faktorene illustrerer måten fiskehelse reguleres på, og belyser også sentrale utfordringer knyttet til dette tema. En slik bredspektret regulering av fiskehelse og fiskevelferd bidrar til at dette i større grad blir ivaretatt av oppdretts-selskapene som deltar i initiativene og sertifiseringsordningene. Når disse områdene vies mer oppmerksomhet av store aktører, kan det også heve standarden for beste praksis i næringen generelt. Og når kravene i tillegg er gjenstand for markedspress, vil det kunne intensivere utviklingen av

¹⁷⁰ ASC (2019) s. 41.

¹⁷¹ Ibid s. 42.

¹⁷² GAP, «IFA», s. 57.

beste praksis. Total sett vil de private reguleringene slik kunne føre til bedre vilkår for fisken. Flere av faktorene som er nevnt har også betydning for miljøpåvirkningen, som er tema i kapittel 4.3.

4.2.4 Særlig om lakselus

Lakselus er et annet sentralt trekk knyttet til fiskehelse, og får som nevnt mye oppmerksomhet. Lakselus er en parasitt som lever naturlig på laks i saltvann på den nordlige halvkule. Denne spiser på fiskens hud, slim og blod og kan forårsake store sår. Lusepresset øker ved høyere temperaturer og fisketetthet.¹⁷³ Til forskjell fra villaksen, vil ikke oppdrettslaks naturlig «skylle» lusen av seg ved gyting i elvene. Hovedutfordringene med høye lakselusnivåer er at det for det første påfører fisken sår som kan gi infeksjoner. Dette er ikke bra for fiskevelferden. Når lusenivåene er høye i en merd, kan mye laks gå til spille på grunn av infeksjoner. For det andre er lusenivåer utfordrende fordi det ved rømming av laks kan påvirke lusenivåene hos villaksen. Disse to årsakene er grunnen til at lakselus er viet så stort fokus i nasjonale reguleringer og i media. Dette fokuset finner vi likevel ikke igjen på tilsvarende måte i de private reguleringene. Noe av problematikken vil kunne fanges opp ved generell regulering av vern av biologisk mangfold og fiskehelse. Men konkret regulering av lusenivåer finner vi kun i ASC og GSI.

Årsaken til mangelfull dekning av luseproblemet kan muligens skyldes at privat og offentlig regulering har ulike funksjoner. Lakselus er et problem på den nordlig halvkule, og her er denne utfordringen gjenstand for omfattende myndighetsreguleringer. Det er tilnærmet umulig å utvikle beste praksis for private aktører, ettersom myndighetsreguleringene allerede er så gode. Dermed er ikke dette et like viktig område i private reguleringer. Lakselus er dessuten kun én av flere miljøutfordringer. Generelt synes de private reguleringene å søke å fange opp et bredt spekter av bærekraftsutfordringer. En særregulering av lakselus ville dermed vært noe malplassert sammenliknet med reguleringene for

¹⁷³ Veterinærinstituttet, «Lakselus».

øvrig. Til tross for dette er det likevel litt merkelig at lakselus ikke er viet mer oppmerksomhet.

I ASC er lakselus berørt i flere sammenhenger, både i tilknytning til vern av helse og genetisk integritet til ville arter i prinsipp 3,¹⁷⁴ bruk av kjemikalier i prinsipp 4 om miljøvennlig og ansvarlig ressursforvaltning og ansvarlig styring av sykdom og parasitter.¹⁷⁵ Dette reflekterer at lakselusutfordringen har betydning for flere sider ved driften.

Blant GSIs bærekraftsindikatorer finner vi lusetelling og lusebehandling. Selskapene rapporterer årlig på resultatet av lusetelling, og rapporteringen verifiseres av en uavhengig tredjepart. Videre opererer medlemmene i samsvar med nasjonalt regelverks maksimale grense for lusenivå. Dette varierer fra land til land. Det fremgår av rapporten at kontroll av lusenivåene er en prioritet for alle GSIs medlemmer, bortsett fra selskapene som opererer i land hvor lus ikke forekommer eller hvor artene som oppdrettes ikke blir påvirket av lus.¹⁷⁶ En annen bærekraftsindikator i GSIs bærekraftsrapport er lusebehandling. Medlemmene rapporterer årlig på antall gram «active pharmaceutical ingredients» brukt per tonn fisk og tallene verifiseres av en uavhengig tredjepart.¹⁷⁷ Ikke-medisinske metoder for å behandle lakselus er en annen bærekraftsindikator. For eksempel har Cermaq i 2018-rapporten oppgitt at de bruker «flushers» (Hydrolicer, Flatsetsund Flusher), termiske behandlinger, luseskjørt, vasking av fisken, ferskvannsbehandling og Hydrogen Peroxide.¹⁷⁸ Disse metodene kritiseres i FNIs rapport om bærekraftig vekst i akvakulturnæringen.¹⁷⁹

Det er likevel viktig at lakselus ikke kun reguleres på det enkelte anlegg, men også ses i sammenheng med produksjonen og lusenivåene i resten av området. Det er dette en forsøker å oppnå i det norske trafikklyssystemet og som antas å være viktig for velfungerende

¹⁷⁴ ASC (2019) s. 24–28.

¹⁷⁵ Ibid s. 40, 45–47.

¹⁷⁶ GSI (2018).

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ GSI (2018).

¹⁷⁹ Vormedal (2019) s. 21–23.

sertifiseringsstandarder.¹⁸⁰ Dette fanges opp i ASC gjennom krav om områdebasert forvaltning. Krav til regulering av lusenivåer er regulert i et eget vedlegg.¹⁸¹ Dette er særlig relevant for at en standard er effektiv i en større sammenheng enn kun per anlegg.¹⁸² Vedlegget regulerer krav til samarbeid mellom anlegg innenfor et avgrenset område.¹⁸³ Dette er blant de faktorene som gjør ASC til «gullstandarden».

Som det fremgår er lakselus viet betydelig mindre oppmerksomhet enn det man kanskje skulle tro med norsk bakgrunn. Dermed evner de private reguleringene å fange opp flere aspekter knyttet til bærekraft og fiskehelse enn det for eksempel trafikklssystemet gjør. De fremstår dermed som nyanserte og mangefasettete – de er altså ikke «luseblinde».

4.3 Stedet: Miljøet rundt oppdrettsanlegget

4.3.1 Påvirkning på biologisk mangfold

Bærekraftsbegrepet gir vanligvis først og fremst assosiasjoner til miljømessig bærekraft. I forbindelse med havbruk anses miljømessig bærekraft som hovedutfordringen. Oppdrett av laks påvirker miljøet negativt i form av negativ påvirkning på det biologiske mangfoldet i området rundt anlegget.

Biologisk mangfold kan defineres som «mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og de økologiske sammenhengene mellom disse komponentene».¹⁸⁴ Artsmangfold angir «antall arter i et område, samt hvordan antallet individer fordeler seg på de artene som finnes der», mens genetisk mangfold angir «den arvelige variasjonen både innen og mellom populasjoner av organismer».¹⁸⁵ Biologisk mangfold

¹⁸⁰ Amundsen (2019) s. 250.

¹⁸¹ ASC (2019) s. 77.

¹⁸² Amundsen (2019) s. 247.

¹⁸³ ASC (2019) s. 76.

¹⁸⁴ Naturmangfoldloven § 3c.

¹⁸⁵ Ratikainen (2019).

er blant annet søkt ivaretatt internasjonalt gjennom konvensjonen om biologisk mangfold, og i Norge gjennom naturmangfoldloven.

Havbruksvirksomhet kan forårsake negativ påvirkning av biologisk mangfold, for eksempel ved påvirkning på genetisk mangfold ved spredning av lakselus og sykdom til villaksen ved rømming. I tillegg vil avfall fra merdene kunne svekke bunnforholdene. Dette vil også ha betydning for artsmangfoldet. Slik negativ påvirkning på biologisk mangfold dreier seg i hovedsak om lokal miljøpåvirkning.

Miljømessig bærekraft dreier seg også om miljøhensyn i et globalt perspektiv. I havbruksvirksomhet vil CO₂-utslipp knyttet til produksjonen av fisk ha betydning. Dette gjelder både selve oppdrettsanlegget, men også transport av produkter i leverandørkjeden som for eksempel fôr og utstyr, transport av slaktet fisk og foredlet fisk. Den globale miljøpåvirkningen er ikke særskilt regulert i sertifiseringsstandardene. I bransjeinitiativene er derimot dette viet en del oppmerksomhet. I det videre er det likevel hovedsakelig den lokale miljøpåvirkningen som er tema, ettersom miljøpåvirkning i området rundt anleggene er den mest presserende miljømessige bærekraftsutfordringen for havbruksnæringen.

I det følgende vil jeg undersøke hvordan de private reguleringsene ivaretar biologisk mangfold på et generelt plan. Her vil jeg også gi noen eksempler på hvordan dette reguleres. Deretter vil jeg undersøke reguleringsen av to faktorer som også påvirker på biologisk mangfold og ivaretagelse av miljøet rundt anlegget: biosikkerhet (kapittel 4.3.2) og rømming (kapittel 4.3.3).

Ivaretagelse av biologisk mangfold er gjennomgående regulert i samtlige initiativer og sertifiseringsstandarder. En slik gjennomgående regulering reflekterer at negativ påvirkning på biologisk mangfold er en sentral utfordring i bransjen. Reguleringsene tematiserer hvordan rømt laks vil kunne påvirke villaks, hvordan utslipp av avfall og kjemikalier fra produksjon kan påvirke faunaen rundt anlegget og hvordan utslipp av drivhusgasser fra produksjon kan påvirke den globale oppvarming og dermed svekke biologisk mangfold også globalt. Sistnevnte har altså en side til globale miljømessige bærekraftsutfordringer.

I sertifiseringsstandardene er det oppstilt en rekke krav for å hindre negativ påvirkning på biologisk mangfold. GBT stiller for eksempel krav om at sertifiseringsstandardene skal ha reguleringer om vern av habitater og biologisk mangfold. For merdproduksjonssystemer krever standarden passende styringstiltak for å forhindre overdreven påvirkning på bunnlevende organismer fra avfall fra akvakulturanlegg. Det kreves også regelmessig overvåking av miljøkvalitet på og utenfor anlegg. I tillegg skal skadelige innvirkninger på omgivende naturlige økosystemer evalueres og avbøtes.¹⁸⁶

Kravene i GBT ser vi oppfylt i ASC gjennom kriteriene og indikatorene til prinsipp 2 og 3. Det fremgår av prinsipp 2 i ASC: «Conserve natural habitat, local biodiversity and ecosystem function».¹⁸⁷ Dette retter seg både mot artsmangfold og genetisk mangfold. Prinsippet er utdypet gjennom kriterier om biologisk mangfold blant bunnlevende organismer og effekter på disse, vannkvalitet i og omkring anlegg, utslipp av næringsstoffer fra produksjon, interaksjon med kritiske eller sensitive habitater og arter, og interaksjon med «wild life», herunder rovdyr.¹⁸⁸ Prinsipp 3 i ASC retter seg mot det genetiske mangfoldet: «Protect the health and genetic integrity of wild populations».¹⁸⁹ Kriteriene som utfyller prinsippene omhandler introduserte eller forsterkede parasitter og patogener, introduksjon av fremmede arter, introduksjon av transgenetiske arter og rømminger.¹⁹⁰ Disse reguleringene er svært tekniske. Kanskje nettopp derfor evner de å fange opp mange viktige aspekter.

I GAP er ivaretagelse av biologisk mangfold regulert i et eget kapittel med noe tilsvarende nedslagsfelt. Reguleringene fokuserer på håndtering av vilt liv og området rundt produksjonen. Det kreves at anlegget har en plan for «wild life management» og en «conservation plan» for selskapets virksomhet som anerkjenner påvirkningen anleggets aktiviteter kan ha på

¹⁸⁶ GSSI (2015) s. 109.

¹⁸⁷ ASC (2019) s. 14.

¹⁸⁸ ASC (2019) s. 14–21.

¹⁸⁹ Ibid s. 24.

¹⁹⁰ Ibid s. 24–30.

miljøet.¹⁹¹ Fokuset er rettet mot styringssystemer for å hindre slik negativ påvirkning. Videre er det et eget kapittel som regulerer «environmental and biodiversity management», det vil si en styring av produksjonen med fokus på miljø og biologisk mangfold.¹⁹² For det andre må anlegget gjennomføre og oppdatere konsekvensutredninger og risikovurderinger på miljøpåvirkning.¹⁹³ Som innenfor andre områder i denne standarden, ser vi at reguleringene er funksjonelle. Det stilles få kvalitative krav, men det kreves gode prosedyrer og styringssystemer for å hindre skade på biologisk mangfold og miljø. Det kan nok likevel sies at reguleringene på dette området er noe overflatiske. På den annen side vil kravene til konsekvensutredninger og risikovurderinger muligens fange opp viktige forhold, som gjør de øvrige reguleringene tilstrekkelige.

Som en motsats til disse konkrete og omfattende reguleringene, står punktene i Felleserklæringen fra SeaBOS. Vern av biologisk mangfold i seg selv er ikke eksplisitt regulert her. Det kan likevel innfortolkes i to av punktene, hvor to konkrete utfordringer fremheves. Dette gjelder for det første reduksjon av bruk av antibiotika.¹⁹⁴ Bruk av antibiotika i næringen er som nevnt en trussel for det biologiske mangfoldet, men er likevel en liten del av hva som skal til for å verne det biologiske mangfoldet.¹⁹⁵ Jeg mener derfor at SeaBOS har en manglende dekning på dette punktet. For det andre forplikter aktørene seg i punkt 6 til å «Reduce the use of plastic in seafood operations, and encourage global efforts to reduce plastic pollution».¹⁹⁶ Det er på det rene at plastforurensning har en negativ påvirkning på det biologiske mangfoldet i havet.¹⁹⁷ Dermed berører også dette punktet vern av biologisk mangfold, men da altså kun en liten del av det. Positivt ved begge disse forpliktelsene er at de er konkrete.

Sustainable Ocean Principles regulerer på sin side vern av biologisk mangfold i betydelig større grad. Likevel er reguleringene her mer

¹⁹¹ GAP, «IFA», s. 18.

¹⁹² Ibid s. 65.

¹⁹³ Ibid s. 66.

¹⁹⁴ SeaBOS (2016) s. 2.

¹⁹⁵ Watts (2017).

¹⁹⁶ SeaBOS (2016) s. 2.

¹⁹⁷ UN Environment Programme (2019).

generelle enn i sertifiseringsstandardene. Dette er for så vidt naturlig, ettersom dette er utformet som prinsipper, mens sertifiseringsstandardene opererer med detaljerte og målbare krav. For eksempel ser vi at prinsipp 2 oppstiller en forpliktelse for selskapene til å «Consider sustainable business opportunities that promote or contribute to restoring, protecting or maintaining ocean health and productivity and livelihoods dependent on the ocean».¹⁹⁸ Selv om ordlyden er vag, vil vern av biologisk mangfold bli adressert på forretningsstrategisk nivå, hvilket kan bidra til en bevissthet og kanskje også påvirke beslutningene som fattes. Videre ser vi at selskapene i prinsipp 3 forplikter seg til å «Take action to prevent pollution affecting the ocean, reduce greenhouse gas emissions in their operations to prevent ocean warming and acidification, and work towards a circular economy».¹⁹⁹ Denne ordlyden er klarere og forpliktelsen omfatter flere viktige aspekter knyttet til vern av biologisk mangfold i vid forstand.

At sirkulær økonomi også nevnes kan sies å være i tiden, ettersom resirkulering av ressurser er viktig for å hindre overforbruk mv. Dette er først og fremst relevant for ivaretagelse av miljøet på et globalt plan. Likevel vil utslipp som adresseres her også kunne påvirke lokalt biologisk mangfold.²⁰⁰ Også i prinsipp 4 finner vi elementer som fokuserer på vern av biologisk mangfold. Selskapene forplikter seg til å «Plan and manage their use of and impact on marine resources and space in a manner that ensures long-term sustainability and take precautionary measures where their activities may impact vulnerable marine and coastal areas and the communities that are dependent upon them».²⁰¹ Også dette prinsippet fokuserer på at vern av biologisk mangfold skal adresseres i forretningsstrategier. Dette må kunne sies å være en hensiktsmessig tilnærming, ettersom det til syvende og sist er her avgjørelsene fattes. Ordlyden er generell og er dermed noe upresis, men peker likevel på viktige deler av vern av biologisk mangfold.

¹⁹⁸ Plattformen (2019).

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Miljødirektoratet.

²⁰¹ Plattformen (2019).

4.3.2 Biosikkerhet

Biosikkerhet er en teknisk faktor som har betydning for påvirkning på biologisk mangfold og som er berørt i enkelte av reguleringene. «Biosecurity» eller biosikkerhet er «en samlebetegnelse for tiltak ment å hindre introduksjon og spredning av smitte, genmodifiserte organismer og invaderende arter».²⁰² Innenfor havbruk blir begrepet benyttet om «forebygging og kontroll av smittsomme sykdommer. I denne forbindelsen ansees biosikkerhet å være et resultat av metoder og rutiner som hindrer introduksjon og spredning av sykdomsfremkallende mikroorganismer. Hygienebarrierer og karantene er typiske eksempler på tiltak».²⁰³

Regulering av biosikkerhet finner vi særlig i sertifiseringsstandardene. For eksempel har GAP et eget kapittel som regulerer biosikkerhet. Her stilles det for det første krav om interne prosedyrer som skal fange opp risiko for svekket biosikkerhet. Dette omfatter blant annet risikovurderinger, systemer for å forebygge og desinfisere, brakkleggingsprosedyrer og en *area management plan*.²⁰⁴

Også i ASC er biosikkerhet regulert gjennom kriterium 5.4. Indikatorene krever at oppdretteren skal holde laks av ulike årsklasser fra hverandre, overvåke og rapportere på sykdommer og etterleve en ekstern standard for helsen til akvatiske organismer.²⁰⁵ Rasjonale bak disse reguleringene er at tiltak for biosikkerhet reduserer risikoen for overføring av sykdommer mellom oppdrettslaks og villaks. Reguleringene skal sørge for at anleggene ikke skader helsen til ville populasjoner ved spredning av sykdom. Det fremgår videre av kommentaren til reguleringene at ASC anerkjenner at arbeidet mot sykdom må ledes av lovgiver, både av hensyn til de juridiske konsekvensene spredning kan ha, og fordi krav fra myndighetene om obligatorisk respons på sykdom har størst potensiale for å være effektivt.²⁰⁶ Dette er en interessant refleksjon, hvor ASC faktisk erkjenner at standarden i seg selv ikke kan påvirke biosikkerhet i tilstrek-

²⁰² Madsen (2017).

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ GAP, «IFA», s. 59.

²⁰⁵ ASC (2019) s. 48.

²⁰⁶ ASC (2019) s. 49.

kelig stor grad. I tillegg er biosikkerhet nevnt som ett av formålene med en områdebasert forvaltning: «The purpose of the area-based management scheme is to improve health and biosecurity management on the farm, with the ultimate goal of minimising potential negative impacts on wild populations».²⁰⁷ Dette indikerer at arbeidet for biosikkerhet ikke vil være tilstrekkelig dersom det kun utføres av det enkelte anlegget isolert, men må skje i samråd med de andre anleggene i området. Reguleringene i ASC fremstår dermed som dekkende fordi de både tar i betraktning arbeid for biosikkerhet på det enkelte anlegg og i en områdebasert sammenheng. Dessuten virker reguleringene nyanserte og erkjenner egne begrensninger ved henvisningen til at arbeidet må ledes av lovgivende myndigheter. En slik nyansert tilnærming til et komplekst og viktig tema er med på å gi integritet til standarden og det faktiske materiale den bygger på.

I Plattformens veileder til prinsipp 3 er også biosikkerhet fremhevet.²⁰⁸ Det fremgår at «Alternatives to medicine use and chemical use should be assessed, also taking into account animal welfare, and preventive measures implemented when possible to limit chemical treatments to address biosecurity issues».²⁰⁹

Biosikkerhet ser ut til å fange opp viktige aspekter knyttet til påvirkning på biologisk mangfold, da særlig forhindring av sykdomsspredning. Dette er likevel ikke direkte berørt i øvrige reguleringer. Ettersom biosikkerhet er et viktig område for å bevare biologisk mangfold, synes dette noe mangelfullt. Likevel vil biosikkerhet kunne fanges opp gjennom generelle krav om ivaretagelse av biologisk mangfold. Biosikkerhet er dermed en mer detaljert regulering innenfor krav om å minimere miljøpåvirkningen i området rundt anleggene. Og, som det ganske gjennomgående fremgår, er størsteparten av de private reguleringene, med unntak av sertifiseringsstandardene, av ganske generell karakter. At biosikkerhet ikke er nærmere berørt er dermed i tråd med denne generelle tendensen. Biosikkerhet er

²⁰⁷ Ibid s. 76.

²⁰⁸ Prinsipp 3 lyder: «Take action to prevent pollution affecting the ocean, reduce greenhouse gas emissions in their operations to prevent ocean warming and acidification, and work towards circular economy». Kilde: Plattformen (2019).

²⁰⁹ Plattformen (2020) s. 12.

likevel nært forbundet med rømming – rømming er en av flere faktorer som kan utgjøre en risiko for biosikkerheten. Dermed vil biosikkerhet likevel kunne fanges opp gjennom regulering av rømming. Dette er tema i neste underkapittel.

4.3.3 Rømming

Rømming regnes, iallfall i Norge, som næringens største bærekraftsutfordring knyttet til miljø, sammen med lakselus.²¹⁰ Rømming har potensiale for massiv negativ påvirkning på det biologiske mangfoldet, da særlig hos ville bestander. Rømming innebærer at fisk fra oppdrettsanleggene slipper ut av de lukkede systemene. Dermed kan laksen bevege seg fritt i sjøen. I Havforskningsinstituttets risikorapport for 2019 fremgår det:

«Hvert år rømmer det titusenvis av laks fra norske oppdrettsanlegg, og i enkelte år har antall rapporterte rømt oppdrettslaks vært høyere enn antall voksen villaks som returnerer til elvene for å gyte. De fleste oppdrettslaks som rømmer, forsvinner i havet. Det er sannsynlig at de dør av sult, sykdom, eller blir spist av predatorer. Likevel overlever noen etter rømming, og flere tusen vandrer opp i elvene hvert år og utgjør en risiko for innkryssing og genetisk påvirkning av villaksen. Over tid vil innkryssing av rømt oppdrettslaks kunne forandre egenskapene til de ville laksebestandene, redusere antall villaks som produseres og svekke bestandenes evne til å tilpasse seg endringer i miljøet.»²¹¹

For det første vil rømming medføre svinn for anlegget, og er derfor økonomisk uheldig (lønnsomhet er ikke tema i de private reguleringene, men utgjør likevel et viktig bakteppe for å forstå den fulle interessen i å regulere dette). Dessuten er et slikt tap av ressurser lite bærekraftig. For det andre fører rømming til risiko for svekkelse av genetiske integritet hos ville bestander som beskrevet over. Rømming er dermed en av flere faktorer som kan utgjøre en risiko for svekket biosikkerhet som omtalt i kapittel 4.3.2. Her vil også luseproblematikken være aktuell – lus spres til villaksen når oppdrettslaks rømmer. Dermed er lakselus og rømming

²¹⁰ NFD (2017) s. 7.

²¹¹ Grefsrud (2019) s. 4.

to faktorer som er knyttet til hverandre. For tiltak rettet mot lakselus nøyer jeg meg med å vise til kapittel 4.2.3. I dette kapittelet vil jeg omtale regulering av rømming isolert.

Rømming har i vesentlig grad sammenheng med manglende risiko-forståelse når nye løsninger tas i bruk, i følge Nærings- og fiskeridepartementets strategi mot rømming i akvakultur. Årsaksbildet beskrives videre som todelt; for det første forekommer rømming når dødfiskhåndtering og mer komplekse arbeidsoperasjoner ikke blir korrekt utført, slik at det blir hull i en not med påfølgende rømming. For det andre skyldes rømming at risikoen til nytt utstyr blir undervurdert, slik at uhell forekommer.²¹² Rømming skyldes altså uhell hvor sikkerheten svikter, ofte knyttet til menneskelig svikt. For å få til en hensiktsmessig regulering av rømming, er det dermed disse risikofaktorene som må adresseres i de private reguleringene. Langt på vei ser vi også at det nettopp inntas en slik risikotilnærming.

Rømming reguleres først og fremst i sertifiseringsstandardene. Dette er ikke overaskende, ettersom disse generelt opererer med mer detaljerte reguleringer enn bransjeinitiativene. Rømming vil likevel kunne falle inn under mer generelle reguleringer av vern av biologisk mangfold i bransjeinitiativenes reguleringer.

Unntaket er GSI, hvor rømming utgjør en bærekraftsindikator. Medlemmene må jobbe for å minimere rømming og rapporterer hvert år på hvor mange rømminger som har forekommet, hvilken dato dette var, navn på arten, om fisken rømte ut i ferskvann eller saltvann, årsaken til rømmingen, og hvilke tiltak som ble satt i verk for å forhindre at uhellet skjer igjen. Rapporteringen blir verifisert av en uavhengig tredjepart.²¹³

I sertifiseringsstandardene reguleres rømming hovedsakelig gjennom forholdsvis detaljerte systemkrav. Fokuset er først og fremst rettet mot etablering av prosedyrer for å oppnå større sikkerhet på anleggene. Dette er en hensiktsmessig tilnærming ettersom rømming, som nevnt,

²¹² NFD (2017) s. 7.

²¹³ GSI (2018).

hovedsakelig skyldes uhell. Dette er i tråd med den tilnærmingen som anbefales i Nærings- og fiskeridepartementets strategi mot rømming.²¹⁴

GBT stiller krav om at akvakulturanlegget etablerer, implementerer og vedlikeholder egnede systemer for å minimere uønsket rømming.²¹⁵ Dette er en fleksibel måte å regulere rømming på, hvor mye overlates til anlegget selv. For å hindre rømming er det blant annet stilt krav om at det etableres passende systemer for dette. Det er ikke stilt krav om hvordan disse systemene skal utformes, men det er oppstilt noen forslag. Forslagene omfatter blant annet overvåkning og journalføring av rømmingshendelser, og regelmessig overvåking og vedlikehold av anlegget.²¹⁶ Dette er antakelig en hensiktsmessig reguleringsmåte i en slik «metastandard».

GAP benytter også systemkrav for å håndtere risiko for rømming, gjennom krav til prosedyrer.²¹⁷ I tillegg reguleres desinfeksjon og hygieneiltak på alle stadier av produksjon og at maskiner og utstyr er egnet for å hindre rømming.²¹⁸

ASC regulerer rømming mer detaljert. Dette er sammenliknbart med slik situasjonen er for regulering av lakselus, som omtalt i kapittel 4.2.3, hvor ASC går lenger enn øvrige reguleringer. Rømming er her regulert i kriterium 3.4, som opererer med svært detaljerte krav gjennom indikatorene. I indikator 3.4.1 fremgår det av det maksimale antallet rømminger i siste produksjonssyklus skal være 300. I fotnoten er det gjort et unntak fra dette kravet dersom rømming «is clearly documented as being outside the farm's control» – altså en form for kontrollansvar. Videre har eieren av anlegget bevisbyrden for at «there was no reasonable way to predict the events that caused the episode». Det er likevel oppstilt en begrensning på at det maksimalt kan være én slik hendelse i løpet av en tiårsperiode. Disse kravene er antakelig langt mer krevende for anleggene å oppfylle. Dette er et annet forhold som gjør ASC til «gullstandarden». I realiteten medfører dette at på områder der det ikke er mulig for anleg-

²¹⁴ NFD (2017) s. 3.

²¹⁵ GSSI (2015) s. 114.

²¹⁶ GSSI (2015)

²¹⁷ GAP, «IFA», s. 68.

²¹⁸ Ibid s. 61, 59.

gene å oppfylle ASC-kravene, vil de heller prioritere GAP-sertifisering. En slik streng praksis kan likevel bidra til å utvikle en beste praksis i næringen, som oppdretterne må strekke seg etter. Dessuten medfører rømmingshendelser betydelig negativ påvirkning på det biologiske mangfoldet, da særlig for villaksen. Det er derfor viktig at det stilles strenge krav. I tillegg skyldes rømming som nevnt som oftest uhell. Dermed vil man i realiteten faktisk kunne bli kvitt rømmingsproblematikken dersom man evner å fjerne risiko for uhell.

4.4 Leverandørkjeden: Fôret

4.4.1 Fôrets betydning for fiskens karbonfotavtrykk

For å oppnå et sluttprodukt som har lavest mulig miljøpåvirkning er det ikke tilstrekkelig å kun rette fokus mot det som foregår på oppdrettsanlegget. Hvorvidt fisken vi kjøper i butikken er å anse som bærekraftig vil bero på den samlede bærekraften i hele verdikjeden. Her vil alt fra produksjon av rogn, utstyr og fôr, selve produksjonsstadiet, slakting, foredling og transport måtte tas i betraktning.

En metode for å vurdere miljøpåvirkningen av et produkt gjennom hele livsløpet på er å beregne det totale CO₂-utslippet knyttet til *hele* produksjonen. Metoden kalles en livssyklusanalyse («Life Cycle Assessment»)²¹⁹ Metoden benyttes blant annet av SINTEF i deres nylig publiserte rapport om norsk sjømats CO₂-utslipp.²²⁰ Resultatet av en slik vurdering kalles «CO₂-fotavtrykk» eller «karbonfotavtrykk». Norsk oppdrettslaks har et betydelig lavere karbonfotavtrykk enn andre animalske proteinkilder som storfe og svin. Karbonfotavtrykket til norsk oppdrettslaks er likevel omtrent tre ganger så stort som for pelagiske fiskesorter.²²¹ Faktisk er det slik at karbonfotavtrykket til norsk oppdrettslaks har økt siden 2009.²²² I SINTEFs rapport fremheves det at oppdrettsnæringen

²¹⁹ SINTEF, «LCA».

²²⁰ Wither (2020) s. 24.

²²¹ Ibid s. 12.

²²² Ibid s. 8.

har store forbedringspotensialer for å oppnå et produkt med lavere karbonfotavtrykk.²²³ Flere av tiltakene som foreslås knyttes til fôr. For det første foreslås å «endre sammensetningen av fôret».²²⁴ For det andre foreslås å «forbedre fôreffektiviteten (reduere økonomisk fôrfaktor)».²²⁵ Sammensetningen av fôret og fôreffektivitet vil dermed være av stor betydning for at norsk oppdrettslaks skal oppnå lavere miljøpåvirkning. Salmon Group betegner fôr som næringens største bærekraftsutfordring, ettersom fôret står for størsteparten av næringens karbonfotavtrykk, og Sjømat Norge angir bærekraftig fôringredienser som ett av næringens hovedmål.²²⁶

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene bør dermed adressere disse områdene for å lykkes i arbeidet for å oppnå en mer bærekraftig næring (i betydningen miljømessig bærekraft). Som vi skal se i det følgende gjøres dette i ulik grad. Mitt inntrykk er at bransjeinitiativene og sertifiseringsstandardene ikke i tilstrekkelig grad evner å fange opp alle aspektene knyttet til bærekraftig fôr. Likevel ser vi at flere av reguleringene peker på noen av disse aspektene.

4.4.2 Sammensetning av fôr

For å oppnå et lavere karbonfotavtrykk må ingrediensene som benyttes i fôret også ha et lavt karbonfotavtrykk. Tidligere bestod fôret stort sett av fiskemel. Fiskemelet krever bruk av fisk fra fiskerivirksomhet som resulterer i et fôr med høyere karbonfotavtrykk. En del av denne fisken kommer også fra fiskerier som driver IUU-fishing. IUU-fishing er et stort globalt problem fordi det blant annet fører til at fiskebestandene svekkes og det biologiske mangfoldet i havet påvirkes negativt. For å oppnå et fôr med lavere miljøpåvirkning er det nå blitt vanlig å bytte ut større deler av de marine ingrediensene slik at om lag sytti prosent av fôret nå består av

²²³ Wither (2020) s. 12.

²²⁴ Ibid s. 8.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Salmon Group (2018) s. 8, Sjømat Norge (2018) s. 10.

vegetabiliske ingredienser, i hovedsak soya.²²⁷ Vegetabiliske ingredienser har et lavere karbonfotavtrykk enn animalske og marine ingredienser. Soya er beheftet med en rekke miljøutfordringer, først og fremst fordi mye av soyabønnene dyrkes på områder der det tidligere var regnskog. Økt global soyaetterspørsel har ført til avskoging av regnskog. Dette er svært uheldig fordi regnskogen som kjent er «jordas lunger» og avskoging fører dermed til økt CO₂-nivå i atmosfæren når mindre regnskog kan fange opp CO₂en gjennom fotosyntesen. I tillegg er transport av soya over lange avstander forbundet med økte CO₂-utslipp. Dermed har bruk av soya i fôret også blitt miljømessig problematisk. En annen negativ effekt av økte vegetabiliske ingredienser i fôret er at fisken inneholder mindre av de helsemessige gunstige omega 3-fettsyrene. I et globalt folkehelseperspektiv er dette uheldig. For å oppnå et mer bærekraftig fôr må fôret dermed ikke inneholde mye marine ingredienser, særlig med opphav i IUU-fishing, ikke inneholde soya som fører til avskoging av regnskog, men likevel inneholde ingredienser som fører til gode omega 3-nivåer i fisken.²²⁸

Sammensetning av fôr fanges opp av de private reguleringene i ulik grad. Bransjeinitiativene har generelt et større fokus på sammensetning av fôr i et miljøperspektiv enn sertifiseringsstandardene. Av sertifiseringsstandardene kommer ASC best ut.

IUU-fishing er adressert på ulike måter i de ulike reguleringene. I SeaBOS' Felleseklæring er det inntatt et punkt om å redusere IUU-fishing, samt «ensure that IUU-products and endangered species are not present in our supply chains».²²⁹ Ordlyden «ensure» er noe vag, men tilsier en forpliktelse til å søre for at IUU-produkter ikke forekommer i verdikjeden. Innhold av IUU-produkter i fôr er en problemstilling som også blir tatt opp indirekte i GBT. GBT krever at fôr, fôrtilsetningsstoffer, fôringredienser og gjødsel er i samsvar med relevante nasjonale og lokale lover.²³⁰ Ettersom IUU-fishing som oftest er ulovlig, vil reguleringen i

²²⁷ Fisk.no.

²²⁸ Informasjonen er tilegnet fra ulike konferanser, nyhetsartikler og i samtale med bransjeaktører. Se også Torussen (2011) s. 20–21.

²²⁹ SeaBOS (2016) s. 2.

²³⁰ GSSI (2015) s. 108.

GBT innebære forbud mot bruk av IUU-produkter i fôr. Krav om «legal compliance» går som nevnt igjen også i ASC, GSI og Sustainable Ocean Principles.²³¹ Disse reguleringene innebærer et forbud mot IUU-fishing. IUU-fishing er som nevnt er viktig del av utfordringene knyttet til fôr, men dette er kun én del av fôrproblematikken. Dermed fanger ikke dette opp alle aspektene som er relevante for å oppnå et mer bærekraftig fôr.

I GSI benyttes rapportering på bruk av marine ingredienser som verktøy for å oppnå mer bærekraftig fôr. Bærekraftig fôr er også ett av tre fokusområder som medlemmene jobber med.²³² Hva dette arbeidet nærmere består i er uklart. Bruk av marine ingredienser i fôr er oppført som en bærekraftsindikator i GSIs bærekraftsrapport. Medlemmene rapporterer årlig ved bruk av ASCs kalkulering for «forage fish dependency rate». Tallene verifiseres av en uavhengig tredjepart. Forholdstallene skiller mellom «fishmeal» og «fish oil». Kalkuleringen baseres på avhengighet av fôr fra fiskerier.²³³ Denne rapporteringen fanger opp utfordringen med marine ingredienser i føret. Til tross for denne rapporteringen på bruk av marine ingredienser og villfisk, er ikke IUU-fishing nevnt. Dette vil likevel delvis fanges opp av kravet om «legal compliance».²³⁴ Soya-utfordringen er heller ikke fanget opp i GSI. GSIs reguleringer evner dermed ikke å regulere alle aspektene som bør tas tak i. I ASC finner vi også krav om bruk av villfisk i føret i kriterium 4.2, hvor det er oppstilt formler for hvor stor andel dette kan være.²³⁵ Her må selskapene rapportere på etterlevelse, som for de andre kravene i standarden. ASC, på sin side, regulerer også forbud IUU-fishing gjennom krav om «legal compliance», og fokuserer på sertifisert soya.²³⁶

Sertifisering av fôr er et verktøy for å oppnå mer bærekraftig fôr. Vi finner oppfordring og krav om sertifisert fôr både i bransjeinitiativene og sertifiseringsstandardene. Det finnes ulike standarder for sertifisering

²³¹ ASC (2019) s. 13, GSI (2018) og Plattformen (2019).

²³² GSI, «What is the GSI working on».

²³³ GSI (2018).

²³⁴ Ibid.

²³⁵ ASC (2019) s. 32.

²³⁶ Ibid s. 13 og 35.

av fôr. De mest utbredte er IFFO RC, MSC og RRS. IFFO RC (Global Standard for Responsible Supply) er en sertifiseringsstandard med formål om å oppnå at marine ingredienser er ansvarlig.²³⁷ Standarden forvaltes av IFFO, en internasjonal handelsorganisasjon som representerer og støtter den marine råvareindustrien. IFFO er en akkreditert observatør i FAO.²³⁸ MSC er en internasjonal non-profit organisasjon som forvalter sertifiseringsstandarder for fiskerinæringen, herunder leverandørkjedestandarder.²³⁹ Sertifiseringsstandarden fra the Roundtable for Responsible Soy fokuserer på ansvarlig produksjon av soya.²⁴⁰ Veilederen til Sustainable Ocean Principles oppfordrer selskapene til å benytte sertifisert fôr fra IFFO RS eller MSC i tilknytning til prinsipp 2.²⁴¹ I tilknytning til prinsipp 6 oppfordres selskapene til å «Engage directly with relevant standards initiatives in both aquaculture best practice and feed raw material».²⁴² Hvilken grad av innsats som kreves er ikke angitt, og det nærmere innholdet i prinsippet er dermed noe uklart. Krav om sertifisert fôr finner vi også igjen i sertifiseringsstandardene. ASC krever at hundre prosent av soya eller soya-avledede ingredienser i fôret være sertifisert av the Roundtable for Responsible Soy eller tilsvarende organ. Dette skal godkjennes av the Technical Advisory Group i ASC.²⁴³

Koblingen til andre sertifiseringsordninger ved krav om sertifisering av fôret er interessant. Denne koblingen finnes altså både i sertifiseringsstandardene og bransjeinitiativene. Dette gir et bilde av et mer sammensatt system for regulering. Koblingen innebærer også at de

²³⁷ Marin Trust.

²³⁸ IFFO, «FAQ».

²³⁹ MSC.

²⁴⁰ RRS.

²⁴¹ Prinsipp 2 lyder: «Consider sustainable business opportunities that promote or contribute to restoring, protecting or maintaining ocean health and productivity and livelihoods dependent on the ocean». Kilde: Plattformen (2019). Plattformen (2020) s. 10.

²⁴² Prinsipp 6 lyder: «Follow and support the development of standards and best practices that are recognized in the relevant sector or marked contributing to a healthy and productive ocean and secure livelihoods». Kilde: Plattformen (2019). Plattformen (2020) s. 16.

²⁴³ ASC (2019) s. 35.

ulike ordningene for private regulering har tillit til sertifisering som verktøy for effektiv regulering. Oppfordringen til å benytte sertifiserte ingredienser i fôr vil antakelig ha en viss betydning for hvorvidt fôret er bærekraftig. Men om oppfordringen faktisk fører til mer bærekraftig fôr beror på hvorvidt sertifiseringsstandardene for fôr faktisk fungerer. Dette spørsmålet lar jeg stå ubesvart for nå.

En annen metode for å bidra til mer bærekraftig fôr er ved inkorporening av krav til bærekraftig fôr i forretningsstrategier og kontraktsforhold. I veilederen til Sustainable Ocean Principles oppfordres selskapene til å «Develop sustainability criteria within supplier contracts, especially feed contracts with a focus on environmental and social challenges with measurable outcomes».²⁴⁴ Her benyttes altså kontrakter i leverandørkjeden som virkemiddel for å regulere bærekraftig fôr. Dette må kunne sies å være en hensiktsmessig tilnærming, ettersom fôr nettopp hører til i leverandørkjeden. Likevel er det et virkemiddel som skiller seg ut – kontraktsregulering i leverandørkjeden er ellers lite gjennomgående i de private reguleringene. I tilknytning til prinsipp 3 er utslipp fra transport av fôr nevnt som et fokusområde for selskapene.²⁴⁵

Biosikkerhet ved føring er et annet område som også er relevant for å oppnå økt bærekraft. I GBT er det stilt krav om «feed biosecurity». Det er blant annet oppstilt forbud mot bruk av hel fisk som direkte fôrkilde.²⁴⁶ Disse kravene har også betydning for den totale bærekraften.

Sporing av fôr er en annen metode for å kunne dokumentere fôrets opphav, og dermed også kunne demonstrere bærekraftige ingredienser. Dette finner vi blant annet krav om i ASC. Prinsipp 4 forplikter til å «Use resources in an environmentally efficient and responsible manner», altså krav om bruk av ressurser på en miljømessig effektiv og ansvarlig måte.²⁴⁷ Ordlyden er vag, men detaljer fanges opp i kriteriene som utdyper prinsippet. Kriterium 4.1 omhandler krav om sporing av råmateriale i

²⁴⁴ Plattformen (2020) s. 10.

²⁴⁵ Ibid s. 12.

²⁴⁶ GSSI (2015) s. 107.

²⁴⁷ ASC (2019) s. 31.

fôr.²⁴⁸ Kriterium 4.4 gjelder bruk av ikke-marine råmaterialer i fôr, og stiller krav om dokumentasjon av en ansvarlig «sourcing policy» fra produsenten av fôringredienser.²⁴⁹

Bærekraftige ingredienser i fôret adresseres altså gjennom ulike virkemidler. Virkemidlene som benyttes er ofte funksjonelle og fokuserer på enkelte områder som utgjør en bærekraftsutfordring. Det totale bildet fremstår dermed som fragmentert. Reguleringene i ASC og veilederen til Sustainable Ocean Principles går lengst på dette området og som fanger opp flest aspekter. Likevel fanges ikke samtlige utfordringer knyttet til sammensetningen av fôret opp i noen av reguleringene. Årsaken kan være at det foreløpig ikke finnes et fôr som er konkurransedyktig på pris som er tilstrekkelig bærekraftig. Bidrag til utvikling av fôr er dermed viktig. Dette trekkes også frem som et tiltak i veilederen til Sustainable Ocean Principles.²⁵⁰

4.4.3 Fôreffektivitet

Fôreffektivitet dreier seg om å ikke bruke mer fôr enn det fisken faktisk spiser. Overforbruk av fôr medfører for det første at ressurser går til spille, og gir et høyere karbonfotavtrykk. For det andre medfører overføring forurensing av bunnforholdene. Fôreffektivitet er et område som er lite regulert i bransjeinitiativene. Blant sertifiseringsstandardene finner vi noen reguleringer av dette.

GBT krever at oppdrettsanlegget skal ha egnede tiltak på plass for å sikre at fôr brukes effektivt på det enkelte produksjonsenhetsnivå.²⁵¹ Standarden krever også at det føres passende poster om all fôrbruk.²⁵² GAP krever på sin side at fôringen journalføres. Registreringen skal omfatte sporing av fôrprodusenten, uttalelser om etterlevelse av sertifisering, utløpsdato på fôret, tiltak for å hindre over-fôring samt prøver av fôret

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Ibid s. 35.

²⁵⁰ Plattformen (2020) s. 13.

²⁵¹ GSSI (2015) s. 107.

²⁵² Ibid s. 108.

fra vekstperioden.²⁵³ ASC adresserer effektivitet gjennom en egen metode for kalkulering av fôr i et eget vedlegg.²⁵⁴ Disse funksjonelle kravene vil i stor grad bidra til å sikre føreffektivitet.

Føreffektivitet er dermed i en viss grad fanget opp av sertifiseringsstandardene, men ser ut til å være fraværende i bransjeinitiativene.

4.5 Folk: Arbeidstakerne og lokalsamfunnet

4.5.1 Ansvarlige arbeidsvilkår

Ansvarlig arbeidsvilkår er omfattet av bærekraftsmål 8.²⁵⁵ Sosiale og økonomiske forhold er to viktige sider av bærekraftsbegrepet. Dette omfatter både krav til ansvarlige arbeidsvilkår, vern av urfolk og lokalsamfunn, krav om positive bidrag til lokalsamfunn og også ta sosiale interesser i betraktning ved beslutningsprosesser. Hvorvidt havbruksnæringen er bærekraftig vil dermed også avhenge av disse faktorene.

Retten til ansvarlige arbeidsvilkår har et bredt internasjonalt og nasjonalt grunnlag. Ansvarlige arbeidsvilkår har folkerettslig forankring i ILOs åtte kjernekonvensjoner. Anstendig arbeid for alle er ILOs hovedmålsetning. ILO definerer anstendig arbeid som «produktivt arbeid der sosial beskyttelse, dialog mellom partene i arbeidslivet og rettigheter på arbeidsplassen er ivaretatt».²⁵⁶ FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter prinsipp 12 stadfester at selskapenes plikt til å respektere menneskerettighetene omfatter ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, herunder de åtte kjernekonvensjonene.²⁵⁷ Dermed har selskapene et selvstendig ansvar for å sikre ansvarlige arbeidsvilkår også i leverandørkjedene. Ansvarlig arbeidsliv løftes også frem i Regjeringens oppdaterte havstrategi hvor det

²⁵³ GAP, «IFA», s. 64.

²⁵⁴ ASC (2019) s. 80–83.

²⁵⁵ Bærekraftsmål 8 lyder: «Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all». Kilde: Bærekraftsmålene (2015) s. 14.

²⁵⁶ FN-sambandet, «ILO».

²⁵⁷ UNGP (2011) s. 13.

fremgår at «For å være en ledende havnaasjon må arbeidernes sikkerhet og velferd prioriteres».²⁵⁸ Ansvarlige arbeidsvilkår er dermed et sentralt område for at havbruksnæringen skal bli mer bærekraftig.

I Norge stiller arbeidsrettslovgivningen vidtgående krav til ansvarlige arbeidsvilkår. Dermed skal det mye til for at de private reguleringene skal gå lenger på dette området. I store deler av verden er ikke grunnleggende krav til gode arbeidsforhold oppfylt. De private reguleringene har et internasjonalt nedslagsfelt. Dermed vil regulering av ansvarlige arbeidsforhold ha størst betydning i et globalt perspektiv.

På et overordnet plan vil krav til ansvarlige arbeidsforhold som oppstilles i nasjonal og internasjonal rett være omfattet av reguleringene gjennom krav om «legal compliance». Krav til «legal compliance», altså krav om generell etterlevelse av rettsregler, finner vi i samtlige reguleringer, men unntak av SeaBOS.²⁵⁹ SeaBOS forplikter likevel, som de andre standardene, til å jobbe for oppnåelse av FNs bærekraftsmål, og dermed vil bærekraftsmål 8 om anstendig arbeid også være omfattet.²⁶⁰ I tillegg til denne generelle forpliktelsen, er krav om ansvarlige arbeidsvilkår utdypet i betydelig grad i de ulike reguleringene. Kravene fokuserer likevel på ulike aspekter knyttet til ansvarlige arbeidsvilkår.

Forbud mot moderne slaveri kan sies å utgjøre en minimumsstandard for hvilke krav som stilles til ansvarlige arbeidsvilkår, og er blant annet regulert i bærekraftsmål 8.7.²⁶¹ Forbud mot moderne slaveri er blant annet nevnt i punkt 4 i Felleserklæringen fra SeaBOS. Aktørene forplikter seg til å «Engage in concerted efforts to eliminate any form of modern slavery including forced, bonded and child labour in our supply chains».²⁶² En slik verdikjedetilnærming er hensiktsmessig for at reguleringen faktisk skal ha betydning. Likevel er ordlyden vag, og det vil dermed kunne være store variasjoner i hvilken innsats selskapene legger ned for å oppnå bedre arbeidsvilkår i sine verdikjeder.

²⁵⁸ Departementene (2019) s. 21.

²⁵⁹ GSSI (2015) s. 94 flg., ASC (2019) s. 13, GAP, «IFA», s. 40, GSI (2018) og Plattformen (2019).

²⁶⁰ SeaBOS (2016).

²⁶¹ FN-sambandet, «Bærekraftsmål».

²⁶² SeaBOS (2016) s. 2.

Rapportering på arbeidsvilkår kan være et effektivt verktøy for å sikre ansvarlige forhold. I GSI er «direct labour» definert som en bærekraftsindikator som GSI-medlemmene rapporterer på i GSIs bærekraftsrapport.²⁶³ «Direct labour» måles i antall fulltids fast ansatte per kalenderår.

Rasjonale med å benytte dette som en indikator er at ved å tilby arbeid bidrar selskapene til verdiskapning i samfunnet. I tillegg er likebehandling og trygge arbeidsforhold for alle ansatte en viktig del av GSIs kjerneverdier. Tallene som rapporteres verifiseres av en uavhengig tredjepart.²⁶⁴ Rapporteringen kan gi insentiv til å sikre ansvarlige arbeidsvilkår og bidra positivt til verdiskapning i lokalsamfunnet. Det er likevel ikke oppstilt noen absolutte krav til ansvarlige arbeidsforhold for de ansatte, og ansvarlige arbeidsvilkår i leverandørkjeden er ikke berørt. Dette er i tråd med karakteren av reguleringstypen; rapportering. Dessuten vil en rekke minstestandarder være oppfylt gjennom kravet om «legal compliance».

I sertifiseringsstandardene finner vi relativt omfattende reguleringer av ansvarlige arbeidsvilkår. I ASC er ansvarlige arbeidsforhold utførlig regulert i prinsipp 6. Her stilles det krav om at anlegget skal «Develop and operate farms in a socially responsible manner». Dette er utdypes gjennom tolv ulike kriterier. Disse omhandler frihet til organisering og kollektiv forhandling, forbud mot barnarbeid, tvangsarbeid, diskriminering, krav til arbeidsmiljø og sikkerhet, lønn, arbeidskontrakter, konflikthåndtering, disiplinær praksis, arbeidstid og overtid, videreutdanning og kursing og «corporate policies for social responsibility».²⁶⁵ Kriteriene dekker over et bredt spekter av sentrale arbeidsrettigheter. Slike konkrete og dekkende krav vil kunne bidra til at grunnleggende arbeidsrettigheter til personellet på anleggene blir oppfylt.

²⁶³ «Direct Labour» kan oversettes med «direkte arbeidskraft», men dette begrepet gir ikke fullt ut uttrykk for meningsinnholdet i det engelske begrepet. «Direct Labour» kan bety «byggherrens egne ansatte» eller «labour employed by the authority commissioning the work, not by a contractor» eller «labour involved in production rather than administration, maintenance, and other support services». I vår sammenheng vil antakelig dette bety antall ansatte som er ansatt av eieren av anlegget og som jobber direkte med produksjonen.

²⁶⁴ GSI (2018).

²⁶⁵ ASC (2019) s. 49–58.

GAP har også vidtgående regulering av ansvarlige arbeidsvilkår. Standarden krever at anlegget sørger for at nasjonale arbeidsrettsreguleringer er oppfylt.²⁶⁶ Dette vil likevel kunne variere fra land til land, og er i seg selv ikke nødvendigvis tilstrekkelig. De øvrige reguleringene sikrer ansvarlige arbeidsvilkår i større grad: Det er for det første stilt krav om at arbeiderne er representert overfor ledelsen gjennom en representant hvor det avholdes regelmessige møter der arbeidsrettslige tema blir adressert.²⁶⁷ For det andre kreves at selskapet, i samarbeid med representanter for de ansatte, lager en erklæring som skal sikre god sosial praksis og respektere menneskerettigheter for alle ansatte, herunder ILOs kjernekonvensjoner. For det tredje er det stilt krav om utforming av arbeidskontrakter, lønns slipper, lønninger, barnarbeid, tilgang til videreutdanning og arbeidstider og pauser.²⁶⁸ Dermed søker GAPs reguleringer å ivareta kravet til ansvarlige arbeidsvilkår i stor utstrekning.

Å sikre helse og sikkerhet («HMS») for personellet er et annet sentralt område for å oppnå ansvarlige arbeidsvilkår. Havbruksnæringen er, kanskje noe overraskende, forbundet med en stor risiko for sikkerheten til dem som arbeider på anleggene. Dette skyldes både at personellet må håndtere store maskiner og redskap og det er ofte hardt vær på anleggene. Dermed er tilstrekkelig regulering av HMS viktig. Dette er kun regulert enkelte steder.

For eksempel er HMS inntatt som en bærekraftsindikator i GSIs bærekraftsrapport. Det fremgår at de ansattes helse og sikkerhet er en viktig målestokk for selskapets aktsomhetsplikt. Det rapporteres blant annet på antall omkomne på selskapets lokaler, antall arbeidsrelaterte skader og antall fravær knyttet til arbeidstakernes helse. Rapporteringen verifiseres av en uavhengig tredjepart.²⁶⁹

Også i GAP stilles det krav til prosedyrer som skal sikre HMS, herunder risikovurderinger, retningslinjer som adresserer identifiserte risikofaktorer fanget opp i risikovurderinger. Infrastrukturen og utstyret

²⁶⁶ GAP, «IFA», s. 84.

²⁶⁷ Ibid s. 81.

²⁶⁸ GAP, «IFA», s. 81–89.

²⁶⁹ GSI (2018).

på anlegget skal være konstruert på en måte som hindrer skade i den utstrekning det er praktisk gjennomførbart og gjennomføring av HMS-trening.²⁷⁰ I tillegg kreves det prosedyrer for uhell og ulykker, ved visuelle varsler og tilgjengelige sikkerhetsråd.²⁷¹

Samlet ser vi at krav til HMS ikke er fanget opp i de private reguleringene i tilstrekkelig grad. Generelle krav til ansvarlige arbeidsvilkår er på den annen side regulert i relativt stor utstrekning.

4.5.2 Hensyntagen til lokalsamfunn

Havbruksnæringen er avhengig av en *social licence to operate*. Å fungere i lokalsamfunnet der de opererer er dermed viktig. En del av dette handler om å ivareta lokalsamfunnets interesser i beslutningsprosesser og gi positive sosiale og økonomiske bidrag til dette miljøet. Ivaretakelse av lokalsamfunnets interesser i beslutningsprosesser er en del av UNGP nr. 29.²⁷² I tillegg må urfolks rettigheter respekteres i det lokalmiljøet de opererer. Ivaretakelse av urfolks rettigheter er blant annet en del av UNGP nr. 12.²⁷³ Vi finner regulering av hensyntagen til lokalsamfunn i tilnærmet samtlige av de private reguleringene.

Hensyn til lokalsamfunn i beslutningsprosesser er et viktig virkemiddel for å fungere godt i det samfunnet der selskapene driver sin virksomhet. GBT benytter dette virkemiddelet ved å stille krav om at standardene skal sikre balansert og rettferdig deltakelse fra alle interesserte parter.²⁷⁴ Slik deltakelse skal blant annet sikres ved at interessenter har mulighet til å komme med direkte innspill til øverste styringsorgan.²⁷⁵ Ved begynnelsen av utviklingen av en ny standard eller revideringsprosess, skal en oppsummering av prosessen gjøres offentlig tilgjengelig. Det er videre regulert hva denne oppsummeringen skal inneholde.²⁷⁶ Dette vil i en viss

²⁷⁰ GAP, «IFA», s. 11–12, 46.

²⁷¹ Ibid s. 13.

²⁷² UNGP (2011) s. 31–32.

²⁷³ Ibid s. 14.

²⁷⁴ GSSI (2015) s. 23, 37 og 70.

²⁷⁵ Ibid s. 23.

²⁷⁶ Ibid s. 35.

utstrekning sørge for at interessenters innvendinger fanges opp. Hvorvidt innvendingene skal tas til følge er likevel ikke regulert.

Hensyn til lokalsamfunn finner vi også ivaretatt i Sustainable Ocean Principles. Prinsipp 4 krever at hensyn til lokalsamfunn som er avhengig av kystområder skal tas i betraktning ved planer og styring av selskapenes bruk av og påvirkning av marine ressurser.²⁷⁷ Som i disse prinsippene ellers, er dette en svært generell formulering, men som da heller ikke utelater sentrale områder. Når forpliktelsen er formulert såpass vagt er det likevel usikkert hva som faktisk kreves. På noe liknende vis gir aktørene i SeaBOS i punkt 3 i Felleseklæringen uttrykk for at de vil jobbe for å «Engage in science-based efforts to improve fisheries and aquaculture management and productivity, through collaboration with industry, regulators and civil society».²⁷⁸ Dette punktet berører ikke hensyntagen til lokalsamfunn direkte, men utviklingen av forvaltningen av akvakulturnæringen skal skje i samarbeid med sivilsamfunnet. Begrepet «civil society» kan også omfatte lokalsamfunnet der selskapene opererer, men dette er ikke entydig. Sammen med en vag forpliktelse vil det også her være høyst usikkert hva som faktisk kreves.

ASC oppstiller eksplisitte krav om hensyntagen til lokalsamfunn. Prinsipp 7 krever at anlegget skal «Be a good neighbour and conscientious citizen». Dette er utdypet gjennom krav om engasjement i lokalsamfunnet, respekt for urfolks kultur og landområder og samfunnets tilgang på ressurser.²⁷⁹

GSI retter fokus mot social licence to operate gjennom rapportering på engasjement i lokalsamfunn og bidrag til utvikling og forskning. Engasjement i lokalsamfunn er en av bærekraftsindikatorerne inntatt i GSIs bærekraftsrapport. Her rapporterer medlemmene på hva de gjør for å engasjere seg i lokalsamfunn, bygge gode relasjoner og gi verdi til samfunnet. For eksempel rapporter Cermaq om sponing av ulike aktiviteter for barn og unge, som blant annet «God-nok-festivalen» og Mowi rapporterer om arrangement av Global Cleanup Day, et initiativ for

²⁷⁷ Plattformen (2019).

²⁷⁸ SeaBOS (2016) s. 2.

²⁷⁹ ASC (2019) s. 59–61.

rydding av plast på strender, i hav og fjorder. Også denne rapporteringen verifiseres av en uavhengig tredjepart.²⁸⁰ Investering i FoU er en annen bærekraftsindikator som medlemmene i GSI årlig rapporterer på.²⁸¹ I bærekraftsrapporten er derimot disse tallene ikke inntatt for noen av de fire norske selskapene som deltar, men det henvises til det enkelte selskapets nettsider.²⁸²

Som det har fremgått er både ansvarlige arbeidsvilkår og hensyntagen til lokalsamfunn berørt i samtlige av de private reguleringene. Likevel er dekningen fragmentert og ganske overflattisk. Reguleringen av ansvarlige arbeidsvilkår er gjennomgående, men er i liten grad utdypet, og gir ikke særlig grunnlag for å utlede konkrete tiltak. Det er dermed usikkert om denne reguleringen gir grunnlag for reell endring. Det samme gjelder for hensyn til lokalsamfunn. Her kan det se ut til at de ulike ordningene har valgt ut områder som passer dem, uten at dette alene gir tilstrekkelig grunnlag for å sikre lokalsamfunns interesser.

Det kan nærmest se ut til at regulering av ansvarlige arbeidsvilkår og hensyntagen til lokalsamfunn kun er tatt inn for at de private reguleringene kan «huke av» på sosial bærekraft, uten at reguleringene medfører reelle krav som vil kunne bedre sosiale vilkår. Dermed berører de private reguleringene først og fremst miljømessig bærekraft. Det er kanskje naturlig, ettersom det er miljøutfordringene som er de mest prekære for næringen. Det gjelder særlig for oppdrett av laks, som omtalt i kapittel 4.2, 4.3 og 4.4. I Asia er sosiale utfordringer langt mer presserende. Den noe mangelfulle dekningen av sosiale aspekter reflekterer dermed at det først og fremst er vestlige aktører som har utformet reguleringene. De har dermed kanskje ikke like stor relevans for næringen i andre deler av verden. Dessuten er miljømessig bærekraft det som kanskje er mest «i tiden» – reguleringene reflekterer trender i samfunnet. For noen år siden var sosiale forhold, og da særlig ansvarlige arbeidsvilkår, viet større

²⁸⁰ GSI (2018).

²⁸¹ FoU betyr «forskning og utvikling». I rapporten er «R&D» (Research and Development) benyttet, som har tilsvarende meningsinnhold.

²⁸² GSI (2018).

oppmerksomhet. Nå er det «klimakrisen» som er på alles lepper, og dette speiles også i de private reguleringene.

Likevel dekker de private reguleringene et vidt spekter av ulike materielle områder. Det er også store likheter mellom hva som reguleres i de ulike bransjeinitiativene og sertifiseringsstandardene. Reguleringsmåten er likevel varierende. Likheten i materielle trekk indikerer en ganske omforent forståelse av bærekraftsbegrepet i havbruksnæringen. Denne forståelsen reflekterer hva næringen anser som avgjørende for å oppnå en mer bærekraftig næring.

Hva selskapene faktisk gjør for å oppnå dette er en annen sak. Håndhevingen av de private reguleringene vil ha betydning for selskapenes etterlevelse av denne operasjonaliseringen av bærekraftsbegrepet. Dette er derfor tema i de to følgende kapitlene.

5 Håndheving i bransjeinitiativene

5.1 Om håndheving i bransjeinitiativene

En forutsetning for at det er realitet i bransjeinitiativenes materielle reguleringer er at de *etterlevs* – det må være handling bak ordene. For å sikre etterlevelse benyttes ulike *håndhevingsmekanismer*. En type håndhevingsmekanisme er *sanksjoner*. I kapittel 5 vil jeg undersøke om bransjeinitiativene sanksjonerer manglende etterlevelse, og eventuelt på hvilken måte sanksjonene håndheves. I kapittel 6 ser vi på håndhevelse av sertifiseringsordninger.

Sanksjoner er negative reaksjoner på uønsket adferd. Den uønskede adferden det er her tale om er manglende etterlevelse av materielle *reguleringer*. Om det er grunnlag for å sanksjonere vil dermed avhenge av om medlemmene er forpliktet til å følge reguleringene, og *hva* de er forpliktet til.

Om medlemmene er forpliktet beror på tolkning. Ordlyden og partenes hensikt vil være de viktigste tolkningsfaktorene. I bransjeinitiativene fremgår det av reguleringene at medlemmene «shall», «will», «endorses» og «adhere» prinsippene.²⁸³ Ordlyden tilsier at medlemmene forplikter seg til å følge prinsippene.

For at det skal være grunnlag for sanksjonering må det også foreligge *brudd* på forpliktelsene. *Hva* medlemmene har forpliktet seg til, det vil si hva som skal ytes, er da avgjørende. Hva som skal ytes beror også på tolkning av reguleringene. Forpliktelser kan deles inn i innsatsforpliktelser og resultatforpliktelser. Om det foreligger en innsatsforpliktelse eller en resultatforpliktelse vil avhenge av om forpliktelsen er knyttet til henholdsvis *prosessen* for å nå et mål eller til at et bestemt *resultat* oppnås. I de fleste bransjeinitiativene er det tale om innsatsforpliktelser – medlemmene forplikter seg til å *jobbe for* å nå et felles mål, men det stilles sjelden krav til oppnåelse av et bestemt resultat.

²⁸³ SeaBOS (2017) s. 2, Plattformen, «Signatory Letter», Plattformen (2019), GSI «What is the GSI?».

Hvor mye som kreves er også av betydning for å fastslå om det foreligger brudd på reguleringene og dermed om det er grunnlag for sanksjonering. For innsatsforpliktelser vil graden av innsats som kreves ofte være uklar. Dermed vil det være vanskelig å fastslå hva som er tilstrekkelig innsats. I tillegg vil det være vanskelig å *måle* om den innsatsen som er lagt ned er tilstrekkelig eller om det foreligger brudd på forpliktelsen. Dermed vil det være vanskelig å sanksjonere. Disse utfordringene reflekteres i bransjeinitiativene ved en svært mangelfull regulering av håndheving.

GSI er det eneste bransjeinitiativet som oppstiller en klar sanksjon; initiativet kan ekskludere et medlem ved manglende etterlevelse. Dette er tema i kapittel 5.2. I SeaBOS og Plattformen er sanksjonering ved manglende etterlevelse ikke spesifikt regulert. Disse tilfellene vil bli omtalt i kapittel 5.3.

5.2 Eksklusjon

Eksklusjon innebærer at et medlem blir utestengt fra gruppen. Virkningen av eksklusjon er at medlemmets rettigheter og plikter som følger av medlemskapet opphører. I tillegg vil indirekte virkninger som svekket omdømme kunne følge en slik reaksjon. Formålet med eksklusjon er å motivere til etterlevelse. Eksklusjon har slik preventiv virkning ved å fungere som ris bak speilet.

Eksklusjon er en vanlig reaksjon på uønsket adferd i foreninger. Eksklusjon innebærer selvdømme, det vil si at foreningen dømmer med virkning for seg selv. Oftest er eksklusjon hjemlet i foreningens vedtekter, og har dermed avtalegrunnlag. Dersom foreningen ikke har oppstilt en eksklusjonshjemmel, åpner bakgrunnsretten for eksklusjon med hjemmel i et alminnelig, ulovfestet prinsipp.²⁸⁴ Vilkåret som kan utledes fra dette prinsippet er at medlemmet motarbeider foreningens formål eller på annen måte har opptrådt usolidarisk.²⁸⁵ Bransjeinitiativet

²⁸⁴ Woxholth (1999) s. 186.

²⁸⁵ Ibid s. 189.

er ikke underlagt norsk jurisdiksjon. Norsk foreningsrett kan derfor ikke anvendes direkte. Likevel er det naturlig å se hen til den norske løsningen.

I GSI har deltakerne forpliktet seg til GSIs prinsipper gjennom MoUet. Ved manglende etterlevelse av disse forpliktelsene vil GSI kunne ekskludere et medlem. Jeg vil undersøke *vilkårene* for eksklusjon, utforske *skjønnsrommet* for avgjørelsen om å ekskludere, undersøke *hvem* som eventuelt fatter en slik avgjørelse, hvorvidt det finnes *kontradiksjonsmekanismer* og vurdere hvorvidt eksklusjon er en *hensiktsmessig* reaksjon.

Vilkåret for eksklusjon fremgår av «FAQ» («Frequently Asked Questions») på GSIs nettsider; «Failure to adhere to the agreed GSI principles or by failing to conform to either the financial or resource obligations of the GSI may result in a member company's membership being terminated».²⁸⁶ Av dette kan det utledes to alternative «vilkår» for eksklusjon.

For det første kan eksklusjon være aktuelt dersom et medlem ikke lykkes i å «adhere» til GSIs prinsipper. «Adhere» kan oversettes med «å slutte seg til». Dette kan både forstås som *etterlevelse*, men også *ønske og vilje om* å etterleve prinsippene. Det er dermed uklart om vilkåret for eksklusjon er *mislighold* av prinsippene eller om enkelte mislighold godtas så lenge *ønsket og viljen* om å oppfylle er tilstede. Det fremgikk av samtale med GSI at eksklusjon vil være aktuelt dersom et selskap ikke lenger «jobber for» å oppnå prinsippene.²⁸⁷ Et vilkår om at et selskap ikke lenger «jobber for» å oppnå prinsippene underbygger at selskapene forplikter seg til et ønske og vilje til etterlevelse. Dette kan forstås som krav om at det gjøres en viss innsats. Uttalelsen taler også for at eksklusjon først vil være aktuelt når et selskap motvirker formålet med GSI. Med andre ord skal det mye til før eksklusjon er aktuelt. Det vil da være av betydning *hvor mye* eller *hvor lite* innsats som kreves for at eksklusjon skal være aktuelt. Det fremgikk av samtalen med GSI at eksklusjon er mer nærliggende i en situasjon hvor et selskap *ikke lenger er dedikert til formålet* med initiativet. Dersom selskapet er dedikert, men strever med å oppnå de konkrete forpliktelsene, vil GSI forsøke å komme selskapet i

²⁸⁶ GSI «FAQ».

²⁸⁷ E-post med GSI, 13.03.20.

møte og hjelpe dem.²⁸⁸ Dette tyder på at eksklusjon ikke vil håndheves ved manglende etterlevelse av forpliktelsene alene, men at skal mer graverende mislighold til; selskapet må opptre på en måte som formidler at det ikke lenger er dedikert til initiativets formål.

Det ene vilkåret for eksklusjon er dermed manglende oppslutning om formålet med GSI. Formålet med GSI reflekteres gjennom prinsippene og manglende tilslutning til prinsippene nevnes i FAQ som vilkår. Det nærmere innholdet i prinsippene er dermed av betydning. Som vi har sett i kapittel 4 er prinsippene vidt formulert.²⁸⁹ Derfor er det vanskelig å vurdere hva innholdet i forpliktelsen om dedikasjon til formålet innebærer. Likevel er prinsippene blant annet utdypet med forpliktelsen til å oppnå ASC-sertifisering på 100 prosent av selskapenes anlegg innen 2020.²⁹⁰ Dette er en klar resultatforpliktelse oppfyllelsen er enkel å måle. GSI trekker frem det å ikke «jobbe mot» ASC som et eksempel på hva som kan utløse eksklusjon.²⁹¹ Kommentaren trekker i retning av at mangelfull oppnåelse av sertifisering på enkelte anlegg ikke vil utløse eksklusjon, men at det vil kunne være aktuelt der et selskap slutter å *forsøke* å jobbe målrettet for sertifisering. Dette støtter opp under om at det skal mye til før eksklusjon finner sted.

For det andre fremgår det av FAQ at eksklusjon kan være aktuelt dersom selskapet *ikke overholder de finansielle forpliktelsene* eller *ressursforpliktelsene*. Hvilke finansielle ressurser selskapene skal bidra med er ikke er offentlig tilgjengelig, men ser ut til å være klart definert internt.²⁹² De finansielle forpliktelsene er dermed mer målbare enn forpliktelsen til å jobbe for å oppnå prinsippene. Dermed vil vurderingen av om det er grunnlag for eksklusjon i disse tilfellene være enklere enn tilfellene omtalt over.

²⁸⁸ E-post med GSI, 13.03.20.

²⁸⁹ GSIs prinsipper er Improved Sustainability, Cooperation og Transparency Kilde: GSI, «What is the GSI?».

²⁹⁰ GSI, «What is the GSI?».

²⁹¹ E-post med GSI, 13.03.20.

²⁹² Hvert selskap skal bidra med en årlig sum på 500 000 dollar, i tillegg til en prosentvis andel av budsjett basert på årlig volum. Kilde: E-post med GSI, 15.05.20.

Selv om vilkår for eksklusjon isolert sett er oppfylt, vil GSI strekke seg langt for å unngå å benytte sanksjonsmuligheten. Det fremgår av samtale med GSI at de vil gi selskapene mulighet til å respondere og forklare situasjonen dersom det oppdages mislighold. GSI vil da forsøke å etablere en plan som sørger for å involvere det misligholdende selskapet, med formål om at misligholdet utbedres.²⁹³ Dette trekker i retning av at GSI kun vil sanksjonere dersom andre løsninger ikke er egnede, som typisk vil være tilfelle dersom selskapet ikke lenger er dedikert til formålet og prinsippene. Det kan også spørres hvorvidt GSI vil være tjent med eksklusjon ved mindre mislighold. Som et bransjeinitiativ er GSI avhengig av å representere en viss andel av markedet for å ha innflytelse. I tillegg har medlemsmassen betydning for tilgang på finansiering og ressurser. Mislighold av materielle forpliktelser kan dessuten sette fokus på utfordringer og slik danne grunnlag for videre arbeid. Dette trekker i retning av at GSI i større grad vil søke dialog fremfor å sanksjonere ved mislighold.

At GSI i det lengste vil unngå å ekskludere, støttes av at initiativet i løpet av de syv årene det har eksistert, hittil ikke har ekskludert noe medlem.²⁹⁴ Manglende bruk av eksklusjon utløser spørsmålet om eksklusjon overhode håndheves, eller om det er en «sovende» hjemmel som er der mest for syns skyld. Det kan tenkes at det vil være i størst interesse for GSI å håndheve brudd på de finansielle forpliktelsene. Reaksjoner på slike brudd er også enklest å håndheve. Dette kan tyde på at eksklusjon i realiteten er forbeholdt overtredelse av finansielle forpliktelser, og at regulering av eksklusjon ved andre overtredelser kun er inntatt for å skape tillit eller som en sikkerhetsventil.

Muligheten til å unngå å ekskludere ligger i skjønnsrommet for avgjørelsen. Ordlyden «may result» («kan resultere») i FAQ tilsier at avgjørelsen vil bero på skjønn. Fordelene ved å bruke skjønn i slike avgjørelser er at det åpner for rimelighetsbetraktninger og en viss fleksibilitet. Ulempen er at en risikerer at avgjørelsene blir feilaktige. Utfallet beror dermed på skjønnsutøveren. I jussen blir det som oftest benyttet retningslinjer for å

²⁹³ E-post med GSI, 13.03.20.

²⁹⁴ Ibid.

veilede skjønnsutøveren. Slike retningslinjer er det mangel på her. Hvorvidt avgjørelsen blir «riktig» vil avhenge av de personlige oppfatningene hos dem som utøver skjønnet. Dette medfører en risiko for mangel på forutberegnelighet og avgjørelser som oppleves urimelige.²⁹⁵

Hvem som har myndighet til å fatte avgjørelsen om eksklusjon vil være av betydning når det er mangel på retningslinjer for skjønnsutøvelsen. Det fremgår av samtale med GSI at avgjørelsen fattes av GSI som gruppe (dvs. av ledere i de fjorten ulike oppdrettsselskapene). Denne prosessen overvåkes av styret («co-chairs»). Prosessen med å ekskludere iverksettes dersom noen foreslår eksklusjon, eller av at et medlems handlinger reflekterer at de er «on a path to termination».²⁹⁶ Ordlyden i korrespondansen gir her inntrykk av at antipert mislighold vil kunne utgjøre en eksklusjonsgrunn. Eksklusjon vil bli diskutert i gruppen og avgjørelsen treffes av en samlet gruppe basert på avstemning. Det kreves minst kvalifisert flertall, men de vil søke å oppnå enstemmighet.²⁹⁷ Skjønnsrommet er altså tildelt gruppen av deltakere som utgjør GSI. Deltakerne er antakelig nærmest til å treffe avgjørelsen, ettersom disse vil ha en *interesse* i utfallet; det er gruppen som berøres av et mislighold. Dette gjelder særlig mislighold av finansielle forpliktelser, men også mislighold som kan sette GSI i et dårlig lys. *Gruppens interesser* vil da kunne bli rettesnoren for skjønnsutøvelsen. Dette må kunne sies å være fornuftig, ettersom eksklusjon nettopp skal ivareta gruppens interesser. Avgjørelsen blir ikke truffet av en uavhengig part, men tvert i mot av svært avhengige parter. På grunn av kravet til kvalifisert flertall, vil avgjørelsen også ha solid forankring i gruppen. Solid forankring minsker risikoen for vilkårlighet.

Kontradiksjon er viktig når det treffes avgjørelser som påvirker et medlems rettigheter og plikter. Kontradiksjon er av særlig betydning når grunnlaget for avgjørelsen er vag, og forutberegneligheten dermed er svak. Det fremgår av e-postkorrespondansen at det er mulig å klage på en avgjørelse om å ekskludere et medlem. I et slikt tilfelle blir klagen behand-

²⁹⁵ Eng (2014) s. 163.

²⁹⁶ E-post med GSI, 13.03.20.

²⁹⁷ Ibid.

let av daglig leder i GSI.²⁹⁸ Det er positivt at det finnes en klagemulighet i GSI. Likevel er det usikkert om en daglig leder er egnet til å overprøve avgjørelsen om eksklusjon, ettersom denne formodentlig ikke vil ha den tilstrekkelige uavhengighet som behøves. Manglende uavhengighet ved overprøving innebærer en risiko for vilkårlige avgjørelser. En vilkårlig avgjørelse er uheldig, både av hensyn til de økonomiske bidrag et selskap kan ha kommet med, og at eksklusjon kan få stor betydning for selskapets omdømme og muligheter for markedstilgang mv.

Om reguleringene (eller mangelen på reguleringer) av eksklusjon i GSI er hensiktsmessig, vil bero på flere forhold. *For det første* kan en mulighet til å ekskludere underbygge at det er tale om *reelle forpliktelser*. Håndheving av forpliktelsene skaper tillit og pålitelighet fra interessenter til at det er hold i de påstandene initiativene kommer med.

For det andre vil hensiktsmessigheten av eksklusjon bero på virkningene det medfører for det enkelte selskap. Formålet er blant annet å motivere til etterlevelse. Virkningene har betydning for egeninteressen for etterlevelse. Deltakelse er frivillig og selskapene har dermed en egen motivasjon for deltakelse. *Markedsmessige* forhold er en viktig motivasjonsfaktor. Markedet er i utvikling og vi ser en økende tendens til at forbrukere og investorer foretrekker bærekraft.²⁹⁹ Dermed vil bærekraft muligens også kunne få betydning for lønnsomheten i selskapet. Eksklusjon kan også svekke selskapets omdømme og finansieringsmuligheter. I tillegg er det nok også slik at flere aktører erkjenner et moralsk ansvar for å bidra til at næringen blir mer bærekraftig. Disse faktorene gjør at egeninteressen i etterlevelse er stor. Eksklusjon vil med andre ord være negativt for selskapet. *Muligheten* for eksklusjon vil derfor kunne være med på å motivere til etterlevelse.

For det tredje avhenger hensiktsmessigheten av eksklusjon av om det overhode er nødvendig å sanksjonere når egeninteressen i etterlevelse er så stor. En velfungerende gruppe er likevel tjent med å ha en slik sanksjonsmulighet tilgjengelig, for at umotiverte selskaper som ikke

²⁹⁸ E-post med GSI, 13.03.20.

²⁹⁹ E-post med Sletmo, e-post med Ahlstrand, telefonmøte med Francke Lund, telefonmøte med Opdahl.

bidrar til felles mål kan utestenges fra samarbeidet. Dessuten består gruppen av såpass mange medlemmer at de må inngå kompromisser. En selvdømmingsmulighet kan dermed være nyttig fordi det nettopp ikke kun er opp til det enkelte selskapet hva de til slutt ender opp med å forplikte seg til. Dette trekker i retning av at eksklusjon i et slikt initiativ er hensiktsmessig.

For det fjerde vil hensiktsmessigheten bero på om det finnes andre, mer egnede reaksjoner på mislighold. Et eksempel her vil være dialog for å planlegge og iverksette kompensierende tiltak, som vi så hos GSI. En slik reaksjon vil kanskje i større grad stimulere til fortsatt etterlevelse. Initiativet vil dessuten miste noe av sin påvirkningskraft ved å ekskludere en aktør. Dermed vil dialog ofte bedre tjene formålet med bransjeinitiativet.

For det femte vil hensiktsmessigheten av eksklusjon bero på om økt bærekraft eller størst mulig tillit til GSI anses som viktigst. Dersom økt bærekraft er viktigst, vil eksklusjon ikke være like effektivt, ettersom selskapet utestenges fra ressursapparatet for bærekraft som GSI utgjør. Et ekskludert selskap kan likevel fortsette å jobbe for bærekraft, så dette argumentet er ikke like sterkt. Dersom tillit til at initiativets løfter er reelle, vil eksklusjon være et effektivt virkemiddel. Det kan se ut til at GSI her ivaretar begge perspektiver; så langt det er mulig vil de ta i bruk andre virkemidler for å reagere på manglende oppfyllelse, men de har fremdeles muligheten til å ekskludere.

Etter dette er min vurdering at det er noe tvilsomt hvorvidt eksklusjon overhode anvendes ved brudd på forpliktelsene. Eksklusjon er antakelig kun aktuelt dersom et selskaps deltakelse og bidrag til formålet med GSI totalt opphører. Det er lite nærliggende at et slikt scenario forekommer, gitt den interessen som ligger bak deltakelsen. Dette reflekteres i at eksklusjon ikke er inntatt som sanksjon i de øvrige bransjeinitiativene. Om eksklusjon er hensiktsmessig beror på en rekke faktorer, men det er antakelig smart å ha en slik mulighet «i bakhånd» for å sikre at gruppen er velfungerende og gi integritet til initiativet. Likevel er det her viktig å inn ta en helhetlig tilnærming; hvilken påvirkningskraft initiativene har for å sørge for økt bærekraft er det sentrale. Mykere sanksjoner trenger dermed ikke å bety at denne påvirkningskraften svekkes.

5.3 Ingen spesifikk regulering

Håndheving av forpliktelser gjennom sanksjonering er hensiktsmessig for å gi insentiv til etterlevelse og skape tillit til de løftene bransjeinitiativene gir. Det er likevel ikke alltid naturlig at det reageres med sanksjoner når det er snakk om frivillige private reguleringer som er oppstilt av deltakerne i initiativene selv. Dette illustreres ved at det ikke finnes tilgjengelige reguleringer av tydelige sanksjoner i de to øvrige bransjeinitiativene.³⁰⁰

Dette gjelder for det første SeaBOS. Det er på det rene at deltakerne gjennom Felleserklæringen er forpliktet til å jobbe for å oppnå de materielle reguleringene.³⁰¹ Informasjon om sanksjoner knyttet til disse forpliktelsene er ikke offentlig tilgjengelig. Wenche Grønbrekk, som leder Cermaq's deltakelse i initiativet, opplyste at håndhevingsmekanismene hovedsakelig består av intern rapportering på arbeidet med å oppnå forpliktelsene, og at ekstern rapportering er under utvikling. I tillegg viste hun til at det fremkommer sanksjoner i SeaBOS' vedtekter knyttet til finansielle og materielle forpliktelser.³⁰² Jeg har imidlertid ikke hatt tilgang til vedtektene og kjenner ikke til det nærmere innholdet i disse. Dermed er intern rapportering den viktigste håndhevingsmekanismen som er kjent. Grønbrekk understreket også at det er «en viss omdømmerisiko ved å delta og ikke levere på felles forpliktelser».³⁰³ Omdømmerisikoen er med på å motivere til etterlevelse, og kan slik tjene som en form for håndhevingsmekanisme.

For øvrig har SeaBOS, i tillegg Felleserklæringen fra 2016, et dokument som heter «Our pledge for ocean stewardship – our plea to governments» fra 2017.³⁰⁴ Denne erklæringen inneholder oppdaterte forpliktelser, som presiserer de som er oppgitt i Felleserklæringen. Det som er nytt er et avsnitt hvor deltakerne forplikter seg til å «report on our progress with this work, one year from now, in June of 2018».³⁰⁵

³⁰⁰ Dette er bekreftet av kontaktpersoner fra initiativene.

³⁰¹ SeaBOS (2017).

³⁰² E-post med Cermaq.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ SeaBOS (2017).

³⁰⁵ Ibid.

En slik rapportering kunne ha synliggjort eventuelle reaksjoner på manglende oppnåelse av forpliktelsene. Jeg har ikke funnet rapportering som følger opp dette. Dersom det er rapportert i henhold til erklæringen, ser det ut til at initiativet ikke har offentliggjort rapporteringen.

Ved deltakelse i Plattformen forplikter selskapene seg til å slutte seg til Sustainable Ocean Principles gjennom et «Signatory Letter».³⁰⁶ Det er heller ikke her oppstilt egne håndhevingsmekanismer for å følge opp etterlevelsen. I samtale med lederen i Plattformen, Erik Giercksky, fremgikk det at utestengelse fra finansmarkedet er den viktigste sanksjonen selskapene kan risikere.³⁰⁷ Plattformen opplever at stadig større deler av finansmarkedet, særlig de største bankene og forsikringsselskapene, tar inn Sustainable Ocean Principles i sine forventninger til selskaper for å få finansiering og forsikring. Et eksempel her er Norges Banks nylig utgitte forventningsdokument om bærekraftig hav.³⁰⁸ Dette dokumentet angir hvilke forventninger banken har til hvordan selskaper forholder seg til utfordringer knyttet til bærekraftig hav.³⁰⁹ Det fremgår av forventningsdokumentet at:

«We support the further development of business standards and principles, such as the UN Global Compact Sustainable Ocean Principles, which contribute to improved market practices and a level playing field for companies as they approach ocean sustainability.»³¹⁰

³⁰⁶ Plattformen, «Signatory Letter».

³⁰⁷ Telefonmøte med Plattformen.

³⁰⁸ Norges Bank forvalter Statens Pensjonsfond Utland (Oljefondet). Norges Bank (2020).

³⁰⁹ Forventningene er bygget på internasjonale anerkjente prinsipper som UN Guiding Principles on Business and Human Rights, OECD Principles of Corporate Governance, the OECD Guidelines for Multinational Enterprises og andre tema-spesifikke standarder. Dokumentet skal tjene som et utgangspunkt for interaksjonen med kunder om bærekraftig hav. Det fremgår at banken forventer at selskapene adresserer dette tema på en måte som er hensiktsmessig i forhold til deres forretningsmodell. Forventningene er i utgangspunktet rettet mot styrene i selskapene. Kilde: Norges Bank (2020) s. 2.

³¹⁰ Norges Bank (2020) s. 4.

Dermed vil Sustainable Ocean Principles i en viss utstrekning også håndheves av Norges Bank. Forventningsdokumentet blir til dels fulgt opp gjennom eierskapsutøvelse fra bankens side. Erfaring har også vist at eksklusjon fra fondet basert på selskapenes adferd kan være en effektiv måte å regulere næringslivet.³¹¹ Håndheving via finansnæringen innebærer at prinsippene får økt gjennomslagskraft og betydning. Aktører som ikke har forpliktet seg eller som ikke evner å oppfylle prinsippene risikerer å bli kastet ut av bankenes og forsikringssselskapenes porteføljer. Dette kan være en minst like effektivt middel for å sikre etterlevelse som initiativers egne sanksjoner.

Også i samtalen med Cermaq ble finansmarkedet som håndhevingsorgan fremhevet som et effektivt virkemiddel. For selskapene vil utestengelse fra finansmarkedene og svekket markedstilgang ved manglende etterlevelse være mest inngripende.³¹²

Etter min oppfatning vil ikke bransjeinitiativene, som ikke selv håndhever sanksjoner ved manglende etterlevelse av forpliktelsene, kunne gi noen forsikring for at det er hold i forpliktelsene som fremsettes. Likevel kan fraværet av sanksjoner muligens gjøre terskelen for deltakelse lavere, og dermed stimulere til økt samarbeid. Det kan også hevdes at det ikke er nødvendig med harde sanksjoner i mindre initiativer hvor alle partene er avhengig av og villige til å gjøre en samvittighetsfull innsats for å oppnå et felles mål. Hvis det ikke var slik ville hensikten med initiativene falt bort. Sanksjoner er likevel med på å gi tillit til at initiativets løfter om bærekraft er reelle. Tillit er av stor betydning for at initiativene skal gi de ønskede markedsmessige fordelene. Dermed vil tilliten måtte sikres på annet vis.

En indirekte virkning av brudd på forpliktelsene vil som nevnt kunne være sanksjoner fra finansmarkedene. Slike virkninger vil også kunne gi tillit i markedet. Det er en økende tendens til at markedet foretrekker «grønne» investeringer, både i aksjemarkedet, obligasjonsmarkedet og kredittmarkedet (se mer om dette i kapittel 7.5). Her vil deltakelse i

³¹¹ Oljefondet har hittil bare ekskludert selskaper som driver med fisk på grunnlag av IUU-fishing. Mestad (2019).

³¹² Møte med Cermaq.

bransjeinitiativer som arbeider for bærekraft være med på å markere selskapet som «grønt». Dette vil kunne gjøre selskapet mer attraktive for långivere og investorer som har øremerkede midler å bruke på «grønne» investeringer.³¹³ Dersom et selskap slutter å arbeide for å oppnå bærekraftsforpliktelsene, vil dette kunne føre til svekket interesse i markedet. Dermed vil en slik indirekte virkning kanskje være vel så effektiv og viktig som sanksjonering fra initiativene selv.

Bransjeinitiativene er dessuten av en karakter som kanskje ikke er egnet for direkte håndhevelse av virkemidlene de benytter for å oppnå et felles mål om økt bærekraft – arbeidet bygger på frivillighet og samarbeid, fremfor klare forpliktelser. Disse mekanismene kan være hensiktsmessige for å oppnå eierskap til målet og arbeidet som gjøres for å oppnå det. Som vi skal se i kapittel 7.5, er det nettopp indirekte virkninger som antakelig vil være mest effektive for å sørge for etterlevelse og dermed tillit til initiativene.

³¹³ E-post med Sletmo, e-post med Ahlstrand, telefonmøte med Francke Lund, telefonmøte med Opdahl.

6 Håndheving i sertifiseringsordningene

6.1 Systemet for håndheving i sertifiseringsordningene

For å bli sertifisert må anlegget oppfylle kravene i sertifiseringsstandardene. Standardene omfatter etterlevelse av prosessuelle og materielle krav, og etterlevelsen må dokumenteres. Ved manglende etterlevelse av sertifiseringsstandardene reageres det med ulike sanksjoner. Disse er misligholdsvirkninger for brudd på vilkårene i kontrakten mellom partene. Sanksjonene som er tilgjengelige kan deles inn i tre grupper; advarsel, suspensjon og tilbakekall. I dette kapittelet skal jeg undersøke disse sanksjonene nærmere, med eksempler fra sertifiseringsstandardene.

Sanksjonering har også her som formål å sikre etterlevelse og straffe brudd. I tillegg er sanksjonering med på å skape tillit hos omverdenen ved å vise at det er snakk om reelle forpliktelser. Dette er særlig viktig for sertifisering, ettersom dette er ordninger som er avhengige av tillit for å fungere.³¹⁴ Uten tillit utad vil ikke merking av produktene kommunisere bærekraft.

Reguleringene i en sertifiseringsstandard er omfangsrike og svært detaljerte, og gir uttrykk for en beste praksis i næringen. For at det skal være noen realitet i disse reguleringene og dermed i sertifikatene som utgis, kreves også forutberegnelige, pålitelige og effektive sanksjoneringsmekanismer. Som vi skal se, har dette behovet resultert i omfattende reguleringer av sanksjonene.

Sanksjonene håndheves av en tredjepart; et eget akkrediteringsorgan, på oppdrag fra en akkrediteringsorganisasjon.³¹⁵ Det er altså ikke sertifiseringsorganisasjonen selv som fører kontroll med etterlevelse og avgjør om sanksjoner skal ilegges. Tredjepartsertifisering er i tråd med

³¹⁴ Amundsen (2019) s. 239.

³¹⁵ Som nevnt i kapittel 3 kalles akkrediteringsorganet i ASC «Conformity Assessment Body» («CAB»). I GAP kalles akkrediteringsorganet for sertifiseringsorgan, «Certification Body» («CB»). CAB og CB er i realiteten tilsvarende. Derfor benyttes fellesbetegnelsen «akkrediteringsorgan».

almennelig aksepterte retningslinjer for standardsetting.³¹⁶ Denne myndighetsdelegeringen skal sikre uavhengighet i kontrollen av etterlevelse, og dermed styrke tilliten til standarden. Selve sertifiseringsorganisasjonen har likevel også enkelte sanksjoner tilgjengelige overfor det uavhengige akkrediteringsorganet. Dette springer ut av kontraktsforholdet mellom akkrediteringsorganisasjonen og sertifiseringsorganisasjonene. Akkrediteringsorganisasjonen har på tilsvarende vis sanksjoner tilgjengelig overfor akkrediteringsorganet. Sanksjonene i disse kontraktsforholdene faller utenfor fremstillingen her, ettersom de ikke involverer oppdretts-selskapene.

Grunnlaget for avgjørelsen om å sanksjonere baseres på hva som anses som manglende etterlevelse. Standardene regulerer *hvordan* avgjørelsen om manglende etterlevelse skal treffes. Manglende etterlevelse (også kalt «non-compliance» eller «non-conformance») vil si at kravene i standarden eller i kontrakten ikke er oppfylt – det foreligger altså mislighold av kontakten. Dette kan være både materielle krav (driftskrav) og prosessuelle krav (dokumentasjonskrav). Retningslinjer for hva som anses som manglende etterlevelse er med på å sikre forutberegneligheten til innehaverne av et sertifikat. Dermed kan slike retningslinjer sies å utgjøre prosessuelle garantier for at avgjørelser om sanksjonering fattes på et konsekvent grunnlag. Formålet med disse prosessuelle garantiene er å sikre riktige avgjørelser som verken er vilkårlige eller diskriminerende, og derved skape tillit utad.

GBT krever at sertifiseringsordningen har konsistente prosedyrer for å avgjøre når manglende etterlevelse av en standard finner sted. Hvilke prosedyrer som benyttes er opp til den enkelte sertifiseringsordning. Det skal også finnes prosedyrer for å verifisere korreksjoner som følge av manglende etterlevelse.³¹⁷ Disse kravene skal sikre at avgjørelsene som fattes baseres på saklige kriterier. Prosedyrene skal hindre at avgjørelsene blir vilkårlige, og gi grunnlag for forutberegnelighet.

I GAPs reguleringer finner vi slike konsistente prosedyrer for å avgjøre hva som anses som manglende etterlevelse. *For det første* defineres hva

³¹⁶ Se for eksempel FAO (2009) s. 4.

³¹⁷ GSSI (2015) s. 70.

som anses som etterlevelse i en egen bestemmelse. Denne bestemmelsen sorterer den prosentvise andelen av hvilke krav som må være oppfylt for å oppnå sertifisering. Her er kravene delt inn i tre grupper; én gruppe med obligatoriske krav («Major Musts») som må oppfylles 100 prosent, én gruppe med krav som må oppfylles 95 prosent («Minor Musts»), og én gruppe med anbefalinger («Recommendations») hvor det ikke stilles noe slikt minimumskrav.³¹⁸ Hva som anses som manglende etterlevelse må derfor avgjøres i sammenheng med denne bestemmelsen.

For det andre er det oppstilt vilkår om at det foreligger «non-conformance» for at det er grunnlag for å sanksjonere. «Non-conformance»³¹⁹ sikter til at et overordnet krav for sertifisering er brutt, og innebærer dermed mer alvorlige mislighold.³²⁰ Et eksempel på dette er at anlegget ikke oppfyller 100 prosent av «Major Musts». I tilfelle av «non-conformance» vil akkrediteringsorganet reagere med advarsel, suspensjon eller tilbakekall.³²¹

I ASC baseres også reaksjoner fra akkrediteringsorganet på hva slags type manglende etterlevelse det er tale om. Standarden skiller mellom «major non-conformities» og «minor non-conformities». I tilfelle av «major» eller «minor non-conformities» reagerer akkrediteringsorganet med suspensjon og tilbakekall av sertifikatet.

«Major non-conformities» defineres via tre typetilfeller av manglende etterlevelse av krav i standarden. Essensen er at definisjonen omfatter alvorlige avvik som i betydelig grad svekker tilliten til sertifiseringsstandard. Dette omfatter *for det første* fravær eller totalt sammenbrudd av et system som sannsynligvis vil føre til at formålet med standarden ikke oppnås. *For det andre* omfatter det avvik som vil resultere i en leveranse som ikke oppfyller kravene i standarden. *For det tredje* omfattes avvik

³¹⁸ For enkelthets skyld vil jeg stort sett kun omtale disse som «etterlevelse» og «manglende etterlevelse». GAP, «GR I», s. 15.

³¹⁹ «Non-conformance» defineres som «Occurs when a GLOBAL GAP rule that is necessary for obtaining a GLOBAL GAP certificate is infringed. For example, the producer who does not comply with 100 % of the Major Musts and/or 95 % of the Minor Musts is in a situation of non-conformance». Kilde: GAP, «A1.4» s. 9.

³²⁰ GAP, «A1.4», s. 9.

³²¹ GAP, «GRI», s. 17–18.

som oppfyller ett av en rekke alternative kriterier. Kriteriene omfatter for det første avvik som sannsynligvis vil resultere i systemfeil eller avvik som materielt reduserer evnen til en klient til å sikre integriteten til et sertifisert produkt. Også avvik som vil fortsette over en lang tidsperiode, som er repetitivt, systematisk eller et resultat av fravær eller totalt sammenbrudd av et system er omfattet. I tillegg omfattes avvik som påvirker et stort område eller som forårsaket betydelig skade, som ikke er rettet eller adekvat respondert på av klienten når det oppdages, *eller* hvor det er to eller flere «minor non-conformities» som til sammen møter noen av de ovenstående kriteriene. Slike klare kriterier gjør det for det første enklere for akkrediteringsorganet å vurdere hvorvidt det foreligger en «major non-conformity». For det andre fører slike klare kriterier til at det er enklere for anlegget å forutberegne sin stilling, og dermed kunne forhindre sanksjoner. Ulempen med slike kriterier er at det ikke nødvendigvis er tatt høyde for alle mulige feil som kan oppstå som er alvorlige nok til at det bør utløse en inngripende sanksjon. Likevel ser vi at de to første typetilfellene er noe generelt formulert, hvilket sannsynliggjør at alvorlige avvik som bør utløse en alvorlig sanksjon faller inn under kriteriene.³²²

«Minor non-conformity» defineres også via typetilfeller. Disse tilfellene fanger opp alle andre avvik enn dem som anses som en «major non-conformity», og som er mindre alvorlige. Dette omfatter avvik fra kravene i standarden i følgende fem tilfeller; *for det første* dersom avviket fører til manglende etterlevelse av et krav som *ikke* sannsynligvis vil føre til sammenbrudd av et system, men hvor feilen er et enkelt eller isolert tilfelle, eller hvor det ikke er noen systematiske feil i etterlevelsen. *For det andre* omfatter det avvik hvor følgene er begrensede. *For det tredje* omfattes avvik hvor det er minimal risiko for at en leveranse ikke svarer til kravene i standarden. *For det fjerde* omfattes avvik hvor feilen ikke oppfyller definisjonen av «major non-conformity». *For det femte* omfattes avvik hvor feilen ikke fører til at produktet avviker fra kravene.³²³ Disse kriteriene fanger opp det som ikke anses som en «major non-conformity».

³²² ASC (2017) s. 42.

³²³ Ibid s. 42.

Særlig blir dette tydelig i det fjerde tilfelle, hvor alle andre avvik omfattes. Slik sikrer denne definisjonen at alle avvik omfattes av en av de to definisjonene på manglende avvik. Disse typetilfellene for «minor non-conformity» er mindre klare. Dermed vil det være vanskeligere å vurdere både for akkrediteringsorganet og for anlegget. Likevel skal vi se at sanksjonene for «minor non-conformity» er mindre inngripende, og det er dermed ikke *like* viktig med forutberegnelighet som for mer inngripende sanksjoner.

Klare retningslinjer for å avgjøre når det foreligger manglende etterlevelse er viktig for å sikre forutberegnelighet og hindre vilkårlighet. Dette gjelder særlig overfor de sertifiserte enhetene, men også overfor omverdenen. Mangel på slike klare retningslinjer vil kunne skape tvil om sanksjonene overhode håndheves, og dermed om standarden er pålitelig. Og tillit er som nevnt essensielt på dette området. Vi ser at både GAP og ASC har ganske klare retningslinjer for å avgjøre når det foreligger manglende etterlevelse, selv om ASC er mest konkret. Disse fremstår som tydelige, og kan være med på å sikre tilliten utad.

I det følgende vil jeg ta for meg tre ulike typer sanksjoner; advarsel (kapittel 6.2.1), suspensjon (kapittel 6.2.2) og tilbakekall (kapittel 6.2.3). Videre vil jeg undersøke hvilke krav som stilles til systemer for sanksjoneringen og til kontradiksjon (kapittel 6.3).

6.2 Sanksjonene i sertifiseringsordningene

6.2.1 Advarsel

Advarsel er den mildeste sanksjonen. Advarsel er en irettesettelse for manglende etterlevelse, og signaliserer at anlegget risikerer ytterligere sanksjoner dersom ikke avviket utbedres. I GAP er advarsel regulert direkte, mens det i ASC benyttes prosedyrer ved oppdaget manglende etterlevelse som i realiteten kan anses som advarsel.

I GAPs system vil akkrediteringsorganet gi en advarsel i alle tilfeller av oppdaget «non-conformance».³²⁴ Advarsel gis etter utført inspeksjon

³²⁴ GAP, «GRI», s. 17.

der manglende etterlevelse oppdages.³²⁵ Dette er en foreløpig sanksjon som kan omgjøres av sertifiseringsorganisasjonen.

Advarsel er indirekte regulert i ASC. Ved oppdaget manglende etterlevelse gis anlegget mulighet til å rette opp feilen før en mer inngripende sanksjon ilegges.

Proessen for oppfølging av en advarsel er ulik i ASC og GAP. I GAP må feilen rettes innen en frist på 28 dager. Dette gjelder uavhengig av hva slags type manglende etterlevelse som foreligger. Dersom fristen ikke overholdes, ilegges suspensjon.³²⁶

I ASC gis anlegget mulighet til å utbedre avviket innen tre måneder. Årsaken til avviket skal identifiseres, det skal etableres en handlingsplan med korrigerende tiltak, de korrigerende tiltakene implementeres og etterlevelse dokumenteres. Perioden for utbedring kan utvides dersom det ikke er mulig å rette feilen innen fristen grunnet forhold som lå utenfor anleggets kontroll. Fristen for utbedring avhenger av hvor alvorlig avviket er. For «major non-conformities» kan perioden utvides inntil tre måneder. For «minor non-conformities» kan perioden utvides med ett år.³²⁷ Manglende utbedring innen fristen resulterer i suspensjon dersom det er tale om en «major non-conformity». I tilfelle av en «minor non-conformity» vil avviket omdefineres til en «major non-conformity». Etter tre nye måneder uten utbedring vil suspensjon kunne ilegges.³²⁸

Advarsel, slik det benyttes i ASC og GAP, er etter min oppfatning en hensiktsmessig måte å reagere på ved brudd. Det gir en mulighet til å endre adferd før strengere sanksjoner eventuelt ilegges. Advarsel danner også grunnlag for dialog og samarbeid mellom partene, og stimulerer til etterlevelse av standarden. I noen tilfeller av alvorlige avvik er likevel umiddelbar ilegging av en strengere sanksjon nødvendig. I slike tilfeller kan reglene om advarsel være lite hensiktsmessige ved at det hindrer en umiddelbar strengere sanksjon.

³²⁵ «Inspection» defineres som “Verification of the compliance with the CPCC at the production site level”. Kilde: GAP, «A1.4», s. 6.

³²⁶ GAP, «GRI», s. 17.

³²⁷ ASC (2017) s. 3.

³²⁸ Ibid s. 32–33.

6.2.2 Suspensjon

Suspensjon ilegges dersom advarselen ikke fører til at avviket utbedres. Suspensjon av et sertifikat innebærer et *midlertidig bortfall* av rettighetene sertifikatet gir. De bortfalte rettighetene vil typisk være retten til å kunne bruke sertifiseringsstandardens logo og merkevare på produktene og markedsføre seg som sertifisert. Suspensjon har dermed store likhetstrekk med kontraktsrettslig tilbakeholdsrett, hvor den ene parten kan holde ytelsen midlertidig tilbake i påvente av at misligholdet utbedres. Avhengig av om avviket utbedres, vil suspensjonen enten oppheves eller det vil ilegges en permanent reaksjon som tilbakekall. Hvilket alternativ som velges beror på hvorvidt den sertifiserte enheten kan dokumentere *korrigerende tiltak*. Korrigerende tiltak vil si at det iverksettes en systematisk endring eller løsning for å sikre en øyeblikkelig og pågående avhjelping av manglende etterlevelse.³²⁹ Både GAP og ASC regulerer suspensjon.

I GAP er vilkåret for suspensjon at årsaken til advarselen ikke blir løst innen en definert periode på maksimalt 28 dager. Akkrediteringsorganet fastsetter en tidsramme for tillatte korreksjoner på maksimalt tolv måneder. Dersom produsenten kan utvise etterlevelse innen utløpet av denne perioden, heves suspensjonen. Dersom årsaken til suspensjonen ikke løses innen den definerte perioden, kalles sertifikatet tilbake. Suspensjonen løper inntil sertifiseringsorganet hever suspensjonen eller permanent trekker tilbake sertifiseringen.³³⁰

På tilsvarende vis hjemler ASC illeggelse av suspensjon ved mer alvorlige og gjentakende brudd. I utgangspunktet er suspensjon kun aktuelt ved «major non-conformities».³³¹ Vilkåret for suspensjon er at en «major non-conformity» ikke avhjelpest innen seks måneder.³³² «Minor non-conformities» gir i utgangspunktet ikke grunnlag for suspensjon. Unntaket er dersom det reises gjentakende «minor non-conformities»

³²⁹ «Corrective actions» defineres i ASC som «The implementation of a systematic change or solution to ensure an immediate and on-going remedy to a non-conformity». Kilde: ASC (2017) s. 42.

³³⁰ GAP, «GRI», s. 17.

³³¹ ASC (2017) s. 32.

³³² Ibid s. 33.

mot et spesifikt krav, eller fristene for korrigerende tiltak og dokumentert etterlevelse ikke overholdes. Da vil akkrediteringsorganet reise en «major non-conformity».³³³ I disse tilfellene vil reguleringene for «major non-conformities» komme til anvendelse, og suspensjon bli aktuelt.

I begge standardene er virkningen av suspensjon at produsenten mister retten til å selge produkter som sertifiserte eller benytte sertifiseringsorganisasjonens logo.³³⁴ I ASC er det oppstilt en ytterligere virkning. Anleggseieren må skriftlig informere («advise») eksisterende og potensielle kunder om sanksjonen. Dette må skje innen fire kalenderdager fra sanksjonen trådte i kraft.³³⁵ Rapporteringsplikten i ASC gjør sanksjonen mer effektiv. Suspensjonen blir gjort kjent blant interessenter, som igjen kan utløse sine reaksjoner. Det er ikke regulert hvordan sertifiseringsorganet kontrollerer at rapportering faktisk finner sted. Det er likevel i den den sertifiserte enhetens interesse at rapporteringsplikten etterkommes, ettersom den sertifiserte enheten må dokumentere korrektive handlinger for at suspensjonen skal oppheves. GAP har på sin side ikke oppstilt en slik rapporteringsplikt, og vil dermed ikke medføre like inngripende virkninger.

Suspensjon er etter min vurdering en hensiktsmessig reaksjon på manglende etterlevelse. For det første gir det mulighet til å rette opp feilen. På denne måten stimulerer suspensjon til fortsatt etterlevelse. For det andre innebærer suspensjon en form for straff, ved at anlegget ikke kan markedsføre seg som sertifisert i en midlertidig periode. Dette har en preventiv funksjon ved at anlegget vil forsøke å oppfylle kravene for å unngå suspensjon. Dermed kan suspensjon både sikre fortsatt etterlevelse og slå ned på uønsket adferd. Men ettersom suspensjon er en midlertidig reaksjon vil det iverksettes en ny reaksjon avhengig av om avviket er rettet opp eller ikke. Enten oppheves suspensjonen eller det ilegges en strengere reaksjon.

³³³ ASC (2017) s. 32.

³³⁴ GAP, «GRI», s. 17, ASC (2017) s. 16.

³³⁵ ASC (2017) s. 16.

6.2.3 Tilbakekall

Tilbakekall er et permanent opphør av hele eller deler av en sertifisering som følge av manglende etterlevelse av sertifiseringskravene eller kontraktuelle forpliktelser.³³⁶ Tilbakekall tilsvarer hevingsinstituttet i kontraktsretten – kontrakten opphører grunnet vesentlig mislighold av forpliktelsen. ASC og GAP benytter ulike begreper for tilbakekall (henholdsvis «Withdrawal of Certificate/Certification» og «Cancellation»). Realiteten er likevel den samme.

I ASC er vilkåret for tilbakekall angitt som «noncompliance with certification requirements or contractual commitments».³³⁷ Vilkåret om manglende etterlevelse er utdypet i et tolkningsdokument; dersom suspensjon ikke oppheves etter suspensjonsperioden, kalles sertifikatet tilbake.³³⁸ GAP oppstiller to alternative vilkår for tilbakekall. For det første kan kansellering finne sted der sertifiseringsorganet finner bevis på svik («fraud») og/eller mangel på tillit til oppfyllelse GAPs krav. Hvem som skal ha manglende tillit fremgår ikke av ordlyden, men ettersom det er akkrediteringsorganet som ilegger sanksjonene, er det antakelig også dette bestemmelsen sikter til. For det andre kan kansellering finne sted der en produsent ikke kan dokumentere implementering av effektive korrigerende handlinger innen utløpet av suspensjonsperioden.³³⁹ Vilkåret for tilbakekall er dermed mer utførlig regulert i GAP enn i ASC.

Virkningen av tilbakekall er permanent bortfall av de rettighetene sertifisering innebærer. I begge standardene er virkningene de samme som for suspensjon, med unntak av at virkningene er permanente.³⁴⁰ Anlegget har likevel mulighet til å søke om resertifisering etter en karanteneperiode. I begge standardene er denne perioden på tolv måneder.³⁴¹ Anlegget må da innlede en ny sertifiseringsprosess fra starten av.

³³⁶ ASC (2017) s. 47.

³³⁷ Ibid s. 45.

³³⁸ ASC, «Interpretation CAR 17.16».

³³⁹ GAP, «GRI», s. 18.

³⁴⁰ GAP, «GRI», s. 18, ASC (2017) s. 18.

³⁴¹ GAP, «GRI», s. 18, ASC, «Interpretation CAR 7.6», ASC, «Interpretation CAR 17.16».

Tilbakekall har likhetstrekk med hevningsinstituttet i kontraktsretten, og eksklusjon i sammenslutningsretten; virkningen er den samme. Dette er den strengeste sanksjonen tilgjengelig og vil ramme den sertifiserte enheten hardt. Tilbakekall har to funksjoner; for det første gir muligheten for å kalle tilbake sertifikatet tillit overfor tredjeparter til at sertifiseringsordningen er reell – anleggene som er sertifiserte oppfyller kravene i standarden. Dermed fungerer tilbakekall som en garanti overfor tredjeparter. For det andre fungerer tilbakekall som en misligholdsbeføyelse overfor det sertifiserte anlegget, med de pønale og preventive funksjoner dette medfører.

6.3 Overprøving og kontradiksjon

Overprøving av inngripende avgjørelser er viktig for et velfungerende normativt system. En kontradiktorisk prosess er nødvendig for at resultatet av overprøvingen skal bli riktig. Kontradiksjon innebærer en mulighet til å motsi avgjørelser før en endelig beslutning fattes. Formålet med en kontradiktorisk prosess er at den endelige avgjørelsen blir *riktig*, det vil si at den er fattet på riktig faktisk og juridisk grunnlag. Dersom avgjørelsen er riktig vil det også være mer sannsynlig at den oppleves som rettferdig. For å oppnå dette er det viktig at partene får mulighet til å motsi de påstander som fremmes og til å legge frem sitt syn. Dette er også viktig i sertifiseringsordninger hvor det fattes avgjørelser som påvirker anleggenes rettigheter og plikter. I det følgende vil jeg undersøke og vurdere kravene som stilles til kontradiksjon ved håndhevelse av sanksjonene i sertifiseringsstandardene.

GBT krever at det skal være mulig å klage på avgjørelser om manglende etterlevelse.³⁴² Reguleringene innebærer et krav om at standardene skal ha systemer for å sikre kontradiksjon. Kravet er ikke nærmere utdypet, og det er derfor opp til den enkelte sertifiseringsordning hvordan disse klagemulighetene skal ivaretas. Fordi kontradiktoriske prosesser har betydning for om en standard er velfungerende, og GSSI-anerkjennelse

³⁴² GSSI (2015) s. 70.

skal signalisere at standardene er gode, kunne GBT med fordel gitt mer detaljerte reguleringer om hvordan klageordningene skal utformes. Manglende utfyllende regulering for å sikre kontradiksjon svekker verdien av GSSI-ankerkjennelse.

ASC oppstiller krav om kontradiksjon i forbindelse med avgjørelser som angår sertifisering. Dette omfatter avgjørelser om å ilegge sanksjoner. Reguleringene om kontradiksjon har virkning i relasjonen mellom akkrediteringsorganet og det sertifiserte anlegget. Det stilles et overordnet krav om at akkrediteringsorganet har en «documented procedure for handling complaints and appeals».³⁴³ Denne formuleringen minner om kravet som stilles til sertifiseringsstandarden i GBT. Det ligger implisitt i formuleringen at det skal være mulig for sertifiserte enheter å klage på avgjørelser om sanksjoner som fattes av akkrediteringsorganet, og at det skal eksistere prosedyrer for å håndtere slike klager. Hva disse prosedyrene nærmere består i utfylles gjennom åtte ulike krav;

For det første skal prosedyrene innebære logging og lagring av alle formelle og uformelle klager, anker, innvendinger eller bekymringer. Dette sikrer notoritet rundt kontradiksjonsprosessen. *For det andre* skal akkrediteringsorganet og ASCs involvering i en klage beskrives. *For det tredje* skal prosedyrene inneholde en henvisning til akkrediteringsorganets klagemekanismer. Akkrediteringsorganet skal ha prosedyrer for å håndtere uhell/ulykker («incidents»), klager og anker. Slike prosedyrer er med på å sikre forutberegnelighet og gjøre klageordningen tilgjengelig. *For det fjerde* skal akkrediteringsorganet rapportere alle tilfeller til ASC. En slik rapporteringsplikt er viktig for at ASC skal kunne vurdere om akkrediteringsorganet håndterer klagen på en tilfredsstillende måte og for at ASC skal ha en oversikt over tilfeller der det oppstår konflikt. *For det femte* skal alle logger sendes til ASC dersom avtalen mellom ASC og akkrediteringsorganet opphører. Dette sikrer notoritet rundt de ulike prosessene i akkrediteringsorganet selv om akkrediteringsorganets virksomhet for ASC opphører. *For det sjette* skal det beskrives hva klagen gjelder, og hvorvidt akkrediteringsorganets virksomhet og sertifiseringsaktivitet skal vurderes i forbindelse med overprøvingen. *For det syvende* skal det

³⁴³ ASC (2017) s. 16.

utpekes et medlem i akkrediteringsorganets ledelse som skal rapportere til toppledelsen og som skal være ansvarlig for å sikre at prosedyrene i ISO 17065 7.13 følges.³⁴⁴ Dette sikrer en klar ansvarsfordeling, i tillegg til å løfte tema opp på ledelsesnivå. *For det åttende* skal det eksistere en prosedyre for granskning av alle klager og videresending til egnede instanser.³⁴⁵ Hvem som skal foreta vurderingen av klagen, på hvilket grunnlag denne vurderingen skal fattes, retningslinjer for vurderingene eller konsekvenser av overprøvingen er ikke berørt. Dette er en svakhet som medfører at kontradiksjon ikke blir tilstrekkelig ivaretatt.

I ASCs reguleringer berøres kun deler av kontradiksjonsprosessen fragmentarisk – mange forhold er ikke i tilstrekkelig grad adressert. Dette gjelder for eksempel tilgjengeligheten av klageordningen slik at det er tydelig for anleggene hvor og hvordan de kan klage, tilgjengelige prosedyrer for klageordningen slik at det er mulig med en viss forutberegnelighet, informasjon om hvem som skal foreta overprøvingen, på hvilket grunnlag denne prøvingen skal skje, retningslinjer for avgjørelsen som fattes i overprøvingen og hvordan en skal hindre at motsigelser ikke fører til negative konsekvenser (for eksempel i form av gjengjeldelse). I tillegg er retten til kontradiksjon i forbindelse med sanksjoner fra akkrediteringsorganet ikke berørt. Dermed er anleggenes interesser i liten grad sikret. Dette kan blant annet føre til at klageordningene vil praktiseres på ulikt vis og være av ulik kvalitet avhengig av hvilket akkrediteringsorgan som har oppdraget.³⁴⁶

I GAP stilles det også et overordnet krav om klageordninger i forbindelse med avgjørelser om sanksjonering:

«Any complaints or appeals against CBs follow the CB's own complaints and appeals procedure, which each CB shall have and com-

³⁴⁴ ISO 17065:2012 er en standard for sertifiseringsstandarder, som gjelder krav til organer som sertifiserer produkter, prosesser eller tjenester. Punkt 7:13 stiller nærmere krav til håndtering av «Complaints and appeals». Kilde: ISO, «17065:2012».

³⁴⁵ ASC (2017) s. 16–17.

³⁴⁶ Det tas et forbehold for at kravene til etterlevelse av ISO-standardene innebærer at disse svakhetene avhjelpes. Av hensyn til avhandlingens omfang har jeg valgt å ikke omfatte ISO-standardene.

municate to its clients. In case the CB does not respond adequately, the complaint can be addressed to the GLOBAL G.A.P. Secretariat.»³⁴⁷

Denne bestemmelsen indikerer en rett til kontradiksjon. Utformingen av prosedyrer for å håndtere klager er likevel fullt ut overlatt til akkrediteringsorganet. Dette har likhetstrekk med reguleringene i ASC. Anleggene risikerer ulik behandling avhengig av hvilke akkrediteringsorgan som står for sertifiseringen og sanksjoneringen. Reguleringen i GAP er på sin side enda mer mangelfull enn hos ASC, noe som medfører en risiko for at kontradiksjon ikke ivaretas tilfredsstillende.

Dersom akkrediteringsorganet ikke håndterer klagen på en adekvat måte, kan klagen rettes til GAP sentralt. Dette gir en viss sikkerhet for at mangelfull kontradiksjon vil fanges opp av GAP. På nettsidene som det henvises til, gis det en beskrivelse av hvordan klagene håndteres. Prosedyren gjelder imidlertid alle klager mot GAP, uavhengig av årsak, og er dermed ikke tilpasset overprøving av sanksjoner. En slik generisk prosedyre medfører en risiko for at viktige forhold som gjelder spesifikt for denne typen klager overses. Mangel på klare retningslinjer innebærer også en risiko for vilkårlige avgjørelser.

Etter min vurdering ivaretar ikke standardenes fragmentariske og generelle reguleringer av klagehåndtering kontradiksjonshensyn i tilstrekkelig grad. Dette skaper en risiko for uriktige avgjørelser som igjen kan svekke tilliten til standardene. Mangelfulle klageordninger er også uheldig av hensyn til økonomiske interesser og skjeve maktforhold i sertifiseringsordninger. Sertifiseringsstandardene har en dominerende posisjon i markedet. Anlegg er til en viss utstrekning avhengig av å være sertifisert for å beholde markedstilgang og konkurransevne. Anleggene bruker i tillegg store ressurser på sertifiseringsprosessen – de betaler både for alle vurderinger som akkrediteringsorganet utfører, i tillegg til omfattende interne kostnader for å sikre etterlevelse og dokumentasjon av etterlevelse. Risikoen for uriktige avgjørelser skaper en ubalanse i forholdet mellom de ulike partene i en sertifiseringsprosess. Dette gjelder

³⁴⁷ «CB» er som tidligere nevnt akkrediteringsorganet. GAP, «GRI», s. 16.

selv om akkrediteringsorganene har tilfredsstillende reguleringer av kontradiksjon. Det er viktig at et slikt grunnleggende krav til beslutningsprosesser er forankret sentralt hos sertifiseringsstandardene. Slike krav kan ikke overlates til andre kontraktparter ettersom det vil kunne være stor variasjon i hvordan dette praktiseres.

Som vi har sett oppstiller sertifiseringsstandardene enkelte overprøvningsmuligheter. Dermed utgjør sertifiseringsordningene et privat rettssystem basert på kontrakter, bestående av et normsett i form av sertifiseringsstandardene, med enkelte prosessuelle garantier.

7 Karakteristiske trekk ved privat regulering

7.1 Særtrekk: Ulike mekanismer – felles mål og virkninger

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene er ved første øyekast helt ulike. Ved nærmere ettersyn kommer imidlertid et mer nyansert bilde til syne. Overordnet kan dette beskrives som at bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene benytter *ulike mekanismer* for å oppnå *felles mål*. Kanskje oppnås også felles *virkninger*.

Felles for mekanismene på tvers er at alle utgjør en type privat regulering – private aktører oppstiller regler eller standarder med hensikt å styre selskapers adferd.³⁴⁸ Dette utgjør altså normerende rammeverk med virkning for selskapene selv. I tillegg benyttes rapportering, sporbarhet og transparens som mekanismer for å bidra til økt bærekraft. Sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene møtes også i sitt formål om en mer bærekraftig havbruksnæring. I tillegg deler de også formålet om bedret omdømme, bedret konkurransevne, økt markedstilgang og økt lønnsomhet.

For å oppnå en mer bærekraftig næring er det materielle innholdet i dette begrepet av sentral betydning. Hvilke faktorer som anses å være av betydning for bærekraft spiller derfor en viktig rolle. Disse faktorene tjener som indikatorer eller elementer i de ulike private aktørenes forståelse av bærekraft. Et interessant funn er at faktorene for bærekraft ser ut til å være de samme både i bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. På tvers reguleres både miljømessige og sosiale aspekter av bærekraftsbegrepet. Økonomisk bærekraft ser likevel ikke ut til å være direkte berørt.

³⁴⁸ Vormedal (2018) har foretatt en case-studie hvor de undersøker hvilke motiver som finnes for sertifisering av akvakultur. De gjør rede for en rekke teori rundt sertifisering, og prøver sine funn og analyser opp mot teorien. I artikkelen definerer de «regulation» som «standards and rules set by non-state actors to regulate behaviour of corporations» (s. 1). Denne definisjonen passer godt også i sammenhengen her, men passer ikke særlig godt i en rent juridisk kontekst.

Videre er disse ulike miljømessige og sosiale aspektene utdypet gjennom likartede materielle trekk. Dette viser at forståelsen av hva som skal til for å gjøre næringen mer bærekraftig, er relativt unison.

Mekanismene har ellers ulike trekk; reguleringsform, reguleringsmåte, type forpliktelse, håndhevelse, markering utad og om de retter seg mot det enkelte selskap eller næringen som helhet.

Sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene benytter for det første ulike *reguleringsformer*. Sertifiseringsordningene regulerer næringen gjennom innholdsrike og komplekse firepartskontrakter. Bransjeinitiativene regulerer næringen gjennom sammenslutninger som arbeider for et felles mål. Begge reguleringsformene springer ut av den alminnelige avtalefriheten. Komplekse kontrakter åpner for at flere aspekter kan detaljreguleres og sikres gjennomført. Sammenslutninger har på sin side mer «dugnadspreg». I disse går næringsaktører sammen for å jobbe mot et felles mål, uten at de nødvendigvis forplikter seg til å gjennomføre omfattende endringer. De ulike reguleringsformene gir ulike muligheter og har ulike begrensninger.

Reguleringsmåten er også ulik i bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. I sertifiseringsordningene benyttes svært detaljerte materielle reguleringer. Flere hundre detaljkrav skal følges av anleggene for å oppnå sertifisering. Ofte springer de detaljerte reguleringene ut av overordnede prinsipper. Sertifiseringsstandardene inneholder også flere ulike dokumenter som gjelder ulike deler av sertifiseringen; ett gjelder konkrete driftskrav og dokumentasjonskrav for havbruk, ett gjelder forholdet mellom akkrediteringsorganet og anlegget og ett gjelder generelle krav uavhengig av hva som blir sertifisert. Standardene har i tillegg en rekke vedlegg som utdyper kravene. Likevel stilles det en rekke systemkrav, som har likhetstrekk med HMS-regulering for eksempel i petroleumsnæringen.³⁴⁹ Bransjeinitiativene derimot, regulerer bærekraft på en annen måte; typisk benyttes overordnede prinsipper med vidt nedslagsfelt. Disse blir ofte uttrykt i erklæringer som deltakerne signerer. En del av reguleringene har også form av fokusområder.

³⁴⁹ Se for eksempel Kaasen (2011) s. 197–198.

De ulike reguleringsmåtene har ulike fordeler og ulemper. Generelle prinsipper kan anvendes bredt, være fleksible og gi anleggene et vidt skjønnsrom for hvordan de skal gjennomføres. Skjønnsrommet kan imidlertid gi seg utslag i lite tilfredsstillende løsninger. Detaljreguleringer er på sin side konkrete, ment å være tilpasset aktuelle spesifikke utfordringer og gir økt forutberegnelighet. Manglende fleksibilitet og manglende lokal tilpasning er likevel et kjent problem.

Forpliktelsene deltakerne påtar seg i bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene er også av ulik karakter. I sertifiseringsstandardene kan de fleste reguleringene anses som resultatforpliktelser. Dersom de ikke oppfyller kravene som stilles, blir anleggene ikke sertifiserte. Deltakerne i bransjeinitiativene påtar seg gjennomgående bare innsatsforpliktelser i den forstand at de forplikter seg til å jobbe for å oppfylle et sett med prinsipper. Det er ikke stilt krav om at et bestemt resultat skal oppnås, men det kreves en viss innsats. Dette innebærer at sertifiseringsordningene i større grad kan garantere for et gitt utfall enn bransjeinitiativene. Men når kravene er innfridd vil også insentivene til å fortsette å strekke seg etter en stadig høyere standard bortfalle. Innsatsen som kreves i bransjeinitiativene har på sin side ingen begrensning – deltakerne skal jobbe kontinuerlig for å oppnå stadig høyere standarder. Dette trekket medfører at bransjeinitiativene, kanskje i større grad enn sertifiseringsordningene, bidrar til kontinuerlig utvikling og forbedring.

De interne *håndhevingsmekanismene* er også ulike. Fordi sertifisering baseres på kontrakt, kan sertifiseringsorganisasjonen, via akkrediteringsorganet, utløse en kjede med misligholdsbeføyelser ved brudd på vilkårene for sertifisering. I bransjeinitiativene er det generelt manglende regulering av etterlevelse av reguleringene. Sanksjonering vil antakelig kun være aktuelt i tilfeller der en deltaker motvirker formålet med initiativet. Sertifiseringsordningene gir dermed i større grad insentiv til etterlevelse og garantier til tredjeparter for etterlevelse.

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene har videre ulike måter å *markere* bærekraftsarbeidet på utad. I sertifiseringsordningene får anleggene som oppfyller kravene, og dermed er bærekraftige i henhold til standarden, et sertifikat. Dette er en type godkjenningstempel, en bekref-

telse på bærekraft, som gir dem rett til å bruke sertifiseringsordningens logo når de markedsfører og selger sine produkter. Bransjeinitiativene kan på sin side ikke skilte med noe tilsvarende. Deltakerne bruker likevel deltakelsen som markedsføring for at selskapet tar sitt samfunnsoppdrag på alvor. Begge disse typene for markering utad kan være med å gi oppdrettsselskapene en *social licence to operate* – de signaliserer overfor omverdenen at de driver bærekraftig, og har dermed større sannsynlighet for å oppnå samfunnets aksept for virksomheten sin. En slik *social licence to operate* vil kunne ha virkning, ikke bare for det enkelte selskap, men også for havbruksnæringen som helhet.

I tillegg opererer sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene på *ulike nivå*. Sertifiseringsordningene er først og fremst rettet mot det enkelte anlegg. Det er det enkelte anlegg som blir sertifisert. Bransjeinitiativene retter seg derimot i første rekke mot havbruksnæringen som helhet – de anlegger et større perspektiv og samarbeider om å gjøre næringen som helhet mer bærekraftig. Men for å oppnå dette må den enkelte deltaker ta med seg tiltakene tilbake til driften i eget selskap. Dermed er det også indirekte rettet mot det enkelte selskap. Sertifiseringsordningene speiler denne dobbeltheten ved at næringen som helhet vil bli mer bærekraftig gjennom mange sertifiserte enkeltanlegg. På denne måten utfyller de ulike ordningene hverandre.

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene vil også utløse flere av de samme eksterne virkningene, både overfor myndigheter, forbrukere og markeder. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 7.3 til 7.6.

7.2 Vekselvirkninger mellom de ulike private ordningene

På tvers av de enkelte bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene foregår det et samspill. Ved bruk av ulike mekanismer og arbeid på ulike nivå utfyller de hverandre. Vekselvirkningene innebærer en form for arbeidsfordeling – ulike oppgaver håndteres av ulike private ordninger for å oppnå et felles formål; en mer bærekraftig havbruksnæring. I dette kapittelet vil jeg trekke frem noen eksempler.

For det første foregår det et samspill mellom GSI og ASC; deltakerne i bransjeinitiativet GSI har forpliktet seg til å oppnå ASC-sertifisering på alle sine anlegg. Dermed bruker GSI ASC-standarden som virkemiddel i sitt arbeid. Dette styrker oppslutningen og utbredelsen av standarden. Dessuten gir det GSI-aktørene som gruppe større innflytelse på utviklingen av ASC-standarden.

For det andre forplikter både aktørene i Plattformen og SeaBOS seg til å støtte opp under utviklingen av privat regulering av beste praksis i henholdsvis i havnæringen og sjømatnæringen.³⁵⁰ I veilederen fra Plattformen trekkes blant annet sertifiseringsordninger frem. Dessuten er ulike bransjeinitiativ, herunder GSI og SeaBOS, og sertifiseringsordninger, omfattet av den ene rapporten som Plattformen har publisert og som de baserer sitt arbeid på.³⁵¹ Dette signaliserer at initiativene er seg hverandre bevisst, og anser arbeidet som gjøres i andre private ordninger som betydningfullt for å oppnå formålet om økt bærekraft. Slike henvisninger og arbeid på tvers bidrar også til å øke oppslutningen om de ulike private reguleringsordningene. I tillegg styrker henvisningene det felles innholdet og skaper konsensus om hva som skal til for å løfte næringen.

For det tredje har de to sertifiseringsstandardene ASC og GAP mye til felles og er til dels overlappende. Likevel har de også en utfyllende funksjon. Dette skjer blant annet ved at ulike markeder i noen tilfeller krever ulike sertifiseringer. Mange oppdrettselskap vil dermed foreta dobbeltsertifisering for å være sikret en bred markedstilgang.³⁵² I tillegg vil anlegg som ikke har kapasitet til å oppnå ASC-sertifisering, for eksempel på grunn av dårlige naturgitte forhold som gjør det vanskelig å oppfylle lusekravene i ASC, heller søke om GAP-sertifisering.³⁵³ En slik utfyllende funksjon innebærer at standardenes funksjon ikke er fullstendig overlappende. Også her er det en form for vertikal arbeidsfordeling.

For det fjerde tjener «metastandarden» GBT som en rettesnor for ASC og GAPs arbeid. Sertifiseringsordninger oppnår GSSI-anerkjennelse

³⁵⁰ Plattformen (2019) Prinsipp 6, SeaBOS (2016) punkt 8–10.

³⁵¹ Pretlove (2018) s. 25 og 27.

³⁵² Møte med Cermaq.

³⁵³ Kravene i GAP er noe mildere og GAP-sertifisering er dermed enklere å oppnå.

dersom de oppfyller kravene i GBT. Denne anerkjennelsen har stor betydning for integriteten og tilliten til den enkelte standard. Dermed bidrar GBT til å sikre at disse standardene er tilstrekkelig gode slik at omverden kan ha tillit til dem.

Disse vekselvirkningene kan gi økt oppslutning til de ulike private ordningene. Dette bidrar også til å skape tillit utad. Fordi de ulike ordningene fyller ulike funksjoner, er heller ingen av dem overflødige.

7.3 Samspill med myndighetsreguleringer

De private reguleringene kan ikke betraktes isolert – de utgjør kun en del av de krav og forventninger om bærekraftig forvaltning som oppdrettsselskapene må forholde seg til. Å gjennomføre en fullstendig sammenlikning mellom de private reguleringene og myndighetsreguleringer blir for omfattende gitt rammene for denne avhandlingen. Likevel er det interessant å peke på noen utvalgte områder for samspill mellom disse to typene instrumenter. Reguleringene kan særlig ha en utfyllende funksjon både på *nasjonal lov- og forskriftsregulering* og *internasjonale konvensjoner og avtaler*.

For det første kan de private reguleringene utfylle *nasjonal lov- og forskriftsregulering* fordi prosessen for normdannelse kan være mer effektiv og fleksibel. Dette skyldes at de normdannende instrumentene har ulik karakter; private reguleringer er avtaler som inngås på grunnlag av avtalefriheten, mens lov og forskrift er mindre fleksible normerende rammeverk som fastsettes på grunnlag av Stortingets lovgivningskompetanse. Lovgivning er vertikal, i den forstand at det følges en hierarkisk prosess. Prosessen er omfattende og tidskrevende. Internasjonalt lovgivnings-samarbeid må også forholde seg til det enkelte lands vertikale prosess. Avtaler er på sin side horisontale, i den forstand at partene er parallelle – i alle land har selskaper mulighet til å inngå avtaler. Partene kan fritt avtale det de ønsker, innenfor rammene av avtalefriheten. En horisontal prosess muliggjør en mer effektiv og fleksibel samordning og regulering av næringen. Det går raskere, og det kreves ikke like mye for å oppnå enighet. Dette er blitt særlig tydelig innenfor regulering av havbruk.

Samtidig leder en slik normdannelse til ganske komplekse strukturer, og ofte til ganske «myke» reguleringer.

En slik utfylling er særlig aktuelt for å oppfylle den norske regjeringens store vekstambisjoner for næringen.³⁵⁴ SINTEF har anslått mulighet for en seksdobling av sjømatnæringen innen 2050.³⁵⁵ Det anslås mulighet for økning tilsvarende en verdi på 240 milliarder kroner i 2050, en fem prosent økning i året, for oppdrett av laks og ørret.³⁵⁶ Avgjørende for å oppnå vekst i produksjon av oppdrettslaks er at næringen og forskningsmiljøene klarer å løse miljøutfordringene knyttet til genetisk påvirkning og rømming, sykdom, forurensning og utslipp, arealbruk og fôrressurser.³⁵⁷ Det har blitt reist kritikk mot at næringens rammevilkår ikke legger til rette for den ønskede veksten.³⁵⁸ Av SINTEFs analyser fremgår også at veksten i lakseproduksjon har stagnert siden 2012 på grunn av biologiske utfordringer som har medført at det ikke har blitt gitt nye tillatelser.³⁵⁹ Per 2017, fremheves det videre at det er et effektivitetstap for både forvaltning og næringsliv på grunn av forvaltningssystemet med mange offentlige etater som har delansvar for næringen, og store transaksjonskostnader knyttet til offentlig regulering, overvåkning og kontroll av næringen.³⁶⁰ Det er dermed et sprik mellom de politiske ambisjonene for vekst i næringen og de gjeldende myndighetsreguleringene.

Forventningene til at sjømat som tilbys i markedet er produsert med respekt for miljø, klima, dyrevelferd osv. er til stede. Sjømatnæringens samarbeid om markeder og tilslutning til standarder og sertifiseringer tilbudt av organisasjoner og/eller tredjemenn er en måte å skape forutsigbarhet og struktur for å møte markedets krav. De private reguleringene kan her bygge bro mellom myndighetenes vekstambisjoner og begrensingen i tildelingen av konsesjoner ved å bidra til utvikling av beste praksis for bærekraft i næringen. Dersom oppdretterne driver mer

³⁵⁴ Departementene (2019) s. 15.

³⁵⁵ Vekst til 550 milliarder kroner. Almås og Ratvik (2017) s. 5.

³⁵⁶ Olafsen (2012) s. 42.

³⁵⁷ Ibid s. 40.

³⁵⁸ Blant annet Ytreberg (2017).

³⁵⁹ Almås (2017) s. 16.

³⁶⁰ Ibid s. 21.

bærekraftig enn de er pålagt av myndighetene vil myndighetene kunne tildele flere lisenser.

Dessuten kan de private reguleringsenes horisontale struktur gjøre utvikling og regulering av beste praksis mer effektiv enn nasjonal lovregulering. Sertifiseringsstandardene og prinsippene er med på å heve det generelle nivået på beste praksis i næringen. På mange områder går for eksempel ASC-standarder lenger enn norsk lovgivning. Markedstrykket er en pådriver for selskapene til å følge beste praksis. Disse mekanismene fører dermed til at de private reguleringsene ikke bare utfyller myndighetsreguleringene, men også et stykke på vei overgår dem.

For det andre kan de private reguleringsene utfylle *internasjonale* konvensjoner og avtalers regulering av bærekraft gjennom mer effektive prosesser for internasjonal normdannelse mellom multinasjonale selskaper. Systemet for vedtakelse og implementering av internasjonale instrumenter preges av en rekke svakheter. Noen av svakhetene fremheves i rapporten «Mapping Ocean Governance» fra UNGC; ikke alle internasjonale avtaler blir effektivt implementert eller får ikrafttredelse. Ratifikasjon av internasjonale avtaler kan dra ut i tid og stater manglende samsvar med internasjonale instrumenter forsinker ikrafttredelsen. I tillegg er det en vanskelig prosess å oppnå enighet mellom stater om adekvate tiltak, hvilket resulterer i svekket klarhet og forpliktelse i avtalene. Disse svakhetene kan avhjelpest av privat regulering. Fordi selskapene og ordningene for private reguleringer er multinasjonale, ligger det til rette for internasjonal samhandling. Prosessene med å oppnå enighet og implementere tiltak i selskapene går som regel raskere. Reguleringsene vil derfor kunne være mer effektive. Private reguleringer kan også føre til justering av reguleringer for marine næringer på tvers av nasjonale jurisdiksjoner, og skape samarbeid mellom land om beste praksis for forvaltning og bruk av havets og det ressurser. Dette kan hindre at uholdbar adferd skyves inn i jurisdiksjoner med lavere nivåer av håndhevingskapasitet og dermed forhindrer like vilkår for næringene.³⁶¹

Bransjeinitiativene og sertifiseringsordningenes oppslutning om bærekraftsmålene er et eksempel på hvordan private reguleringer kan

³⁶¹ Pretlove (2018) s. 31.

utfylle effektiv implementering av internasjonale avtaler. Samtlige av de private reguleringene har som formål å bidra til oppnåelse av bærekraftsmålene.³⁶² De private reguleringene utfyller dermed nasjonale og internasjonale myndigheters arbeid for innfrielse av målene.

Den utfyllende funksjonen på internasjonalt nivå kommer til uttrykk på ulike måter i de ulike initiativene. I GSI har deltakerne registrert sin forpliktelse til bærekraftsmålene, og forpliktet seg til en rekke tiltak for å støtte målene.³⁶³ I SeaBOS og Plattformen fremkommer støtten til bærekraftsmålene av innledningen til forpliktelsene i henholdsvis Felleserklæringen og Sustainable Ocean Goals.³⁶⁴ Reguleringene er dermed deres operasjonalisering av blant annet bærekraftsmålene. GAP og GSSI (som forvalter GBT) fremhever at begge disse standardene er et virkemiddel for å bidra til å oppnå bærekraftsmålene.³⁶⁵ ASC fremhever ikke bærekraftsmålene i like stor grad, men det fremgår at deres arbeid mot plastforurensning sikter mot bærekraftsmål 14.³⁶⁶ De private reguleringenes oppslutning fører til en effektiv implementering av målene ved at selskapene operasjonaliserer dem i egen drift. Slik skaper de private ordningene virkemiddelapparatet for å oppnå bærekraftsmålene på en måte som ligger utenfor myndighetenes handlingsrom. De blir ikke bare ambassadører for bærekraftsmålene, men skaper en global selvforvaltning.

Denne utfyllende funksjonen gjør det nødvendig å stille spørsmålet om havbruksnæringen er et område som er egnet for rettsliggjøring av privat regulering. Den norske modellen for forvaltning av havbruksnæringen er basert på egenkontroll. Dette innebærer at myndighetene har en viss tillit til aktørene. Dessuten er det aktørene som best kjenner til de utfordringer de står overfor også hva gjelder bærekraft. Dette kan gi grunnlag for å overlate deler av utviklingen av rammevilkårene for næringen til næringen selv. Et eksempel på slik «delegering» av kompetanse er Mattilsynets oppfordring til næringen om å utvikle retningslinjer

³⁶² Ocean Conference, SeaBOS (2015) s. 2, Plattformen (2019), ASC, «Gear management», GAP, «SDG», GSSI, «Benefits of the tool».

³⁶³ Ocean Conference.

³⁶⁴ SeaBOS (2015) s. 2, Plattformen (2019).

³⁶⁵ GAP, «SDG», GSSI, «Benefits of the tool».

³⁶⁶ ASC, «Gear management».

om hvordan regelverket er å forstå. Vi ser at slik delegering foregår på en rekke andre områder – ofte under merkelappen «rettsliggjøring av soft law». Dette har vært typisk i shipping, særlig ved utviklingen av klassifikasjonsstandarder. At utviklingen av rammevilkår overlates totalt til næringsaktørene er antakelig lite heldig – offentlig regulering er grunnleggende. Men ved at næringen selv setter beste praksis som strekker seg ut over myndighetsreguleringene, vil dette kunne bidra til å flytte standarden for bærekraft uavhengig av myndighetsreguleringene. Dette kan igjen føre til rettsliggjøring av denne standarden. En fordel vil da være at rammeverket allerede er tatt i bruk av næringen og risikoen for at reguleringene ikke treffer som tenkt vil være mindre. Dermed kan de private reguleringene bidra til å utfylle myndighetsreguleringene, og også flytte næringen i en mer bærekraftig retning.

En slik privat utvikling av rettslig regulering av havbruksnæringen vil samtidig kunne by på utfordringer. Dette skyldes særlig de interesser som skal avveies når regulering vedtas. Havbruksnæringen benytter seg av fellesskapets ressurser i form av tilgang på areal og vannressurser. Dessuten produserer næringen en levende vare hvis velferd samfunnet anser det viktig å ivareta. Disse forholdene innebærer at også bredere samfunnsinteresser bør tas med i avveiningen når regulering vedtas. Det er ikke til å komme utenom at det viktigste for ethvert privat foretak er lønnsomhet. Uten økonomisk overskudd vil selskapet ikke kunne drive på en forsvarlig måte. Dermed blir det nødvendigvis også lønnsomhet som vil stå i første rekke når private aktører utformer reguleringer. Andre interesser vil likevel også kunne spille inn, typisk bærekraftshensyn. Som vi skal se, vil imidlertid motivasjon for bærekraftig drift også kunne i et behov for lønnsomhet (i form av markedstilgang, konkurransefortrinn, finansieringsmuligheter). En regulering hvor lønnsomhet tildeles størst vekt i avveiningene som ligger til grunn for reguleringene er ikke nødvendigvis gunstig. En risikerer da at andre viktige hensyn ikke vil bli tilstrekkelig ivaretatt. Det samme vil kunne være tilfellet dersom næringen tildeles et svært vidt skjønnsrom. Skjønnsutøvelsen vil kunne slå uheldig ut, fordi aktørene har sterke interesser, og ikke kan sies å være habile til å treffe vurderinger som i tilstrekkelig grad hensyntar andre

interesser enn lønnsomhet. De private reguleringene har altså en viktig utfyllende funksjon i samspillet med myndighetsreguleringer både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Likevel er en antakelig tjent med nettopp samspill fremfor en total privatisering av reguleringen.³⁶⁷

7.4 En type global forvaltningsrett med privat innslag

Nå har vi sett på de private reguleringenes særtrekk, samvirke med hverandre og samspill med myndighetsreguleringer. På et mer teoretisk plan kan man se utviklingen av disse private normene med utgangspunkt i offentlige globale mål og i samspill med internasjonale folkerettslige og kvasifolkerettslige normer som et ledd i det noen har kalt global forvaltningsrett («global administrative law»). Sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene utgjør egne systemer, bestående av globale private institusjoner, reguleringer, prosedyrer og til en viss grad overprøvingsordninger. Dette trekket gjør det nærliggende å anse det som en type global forvaltningsrett, hvor det private innslaget er tungt men ikke isolert.

Global forvaltningsrett er et teoretisk konsept som oppstod på begynnelsen av 2000-tallet, med fokus på analyse og forklaring av forandringene og prosessene som foregår i interaksjonen mellom internasjonale mellomstatlige og ikke-statlige organisasjoner, nasjonale stater og private aktører på bakgrunn av globaliseringen. Global forvaltningsrett ble opprinnelig definert som:

«comprising the mechanisms, principles, practices, and supporting social understandings that promote or otherwise affect the accountability of global administrative bodies, in particular by ensuring they meet adequate standards of transparency, participation, reasoned decision, and legality, and by providing effective review of the rules and decisions they make.»³⁶⁸

³⁶⁷ Se for øvrig Eide (2018) s. 487–489, hvor samspill mellom offentlig og privat sektor diskuteres i et rettsøkonomisk perspektiv. Her fremheves at det vil «være behov for å realisere forskjellige samfunnsøkonomiske målsetninger der utstyrte markeder gir uønskede resultater. Det kan her være tale om arealutnyttelse, ressursbevaring, miljøhensyn [...] Det er hensyn som private bedrifter normalt legger liten vekt på» (s. 487).

³⁶⁸ Kingsbury (2005) s. 17.

Konseptet «Global Administrative Law» begynner med ideen om at «global governance» (global styring) kan forstås som forvaltning, og at slik forvaltning ofte er strukturert og formet av prinsipper av forvaltningsmessig karakter. Med en utvidelse av slik global styring, utøves mange forvaltningsmessige og regulatoriske funksjoner nå i en global, fremfor nasjonal, kontekst. Dette skjer likevel på ulike måter, ved alt fra bindende avgjørelser fra internasjonale organisasjoner, ikke-bindende avtaler i mellomstatlige nettverk, til nasjonal forvaltning i globale kontekster.³⁶⁹

Kingsbury deler global forvaltningsrett opp ulike typer, og foreslår å inkludere en femte type; «forvaltning fra private institusjoner med regulatoriske funksjoner». Som eksempel brukes blant annet ISO med sine sertifiseringsstandarder. Det nevnes at disse institusjonene kan ha stor betydning i en global kontekst på grunn av manglende internasjonale offentlige institusjoner. Forslaget om å inkludere slike institusjoner i begrepet global forvaltningsrett fremstod da som noe kontroversielt.³⁷⁰

Poenget i denne sammenhengen er å påpeke at de private reguleringsene av bærekraft som her er beskrevet og analysert, utgjør en type global forvaltningsrett som faller innenfor type fem i Kingsburys inndeling. Det private innslaget er imidlertid større enn det som ser ut til å være antatt tidligere. Dette tilfører et nytt perspektiv til konseptet global forvaltningsrett. Å gå videre inn på dette faller likevel utenfor oppgaven her.³⁷¹

³⁶⁹ Krisch (2006) s. 2–3.

³⁷⁰ Kingsbury (2005) s. 20, 22–23.

³⁷¹ Se for øvrig blant annet Kingsbury (2005), Krisch (2006) og Kormych (2019).

8 Betydningen av privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen

8.1 Betydning av privat regulering for en *social licence to operate*

Havbruksnæringen og det enkelte oppdrettsselskap er avhengig av en *social licence to operate*. Fisk er en ømtålig vare ved at den produseres av levende organismer og spises av mennesker. Følgelig vil både dyrevelferd og mattrygghet være av særskilt betydning. Næringen må derfor gjøre ting skikkelig og kommunisere dette til samfunnet. De private reguleringsene kan bidra til å oppnå en slik tillit og aksept.

Det er viktig med en *social licence to operate* fordi havbruksnæringen har et omdømmeproblem. Det er i utgangspunktet enkelt å overbevise om at sjømatproduksjon er bærekraftig i seg selv – fisk har et lavt karbonfotavtrykk sammenliknet med andre animalske proteinkilder. Media tegner imidlertid ofte et lite heldig bilde av næringen.

En undersøkelse foretatt i regi av Norges Sjømatråd viser at flere har blitt kritisk til næringen i løpet av de to siste årene. Skepsisen skyldes særlig næringens manglende åpenhet og miljøansvar.³⁷² Tillit til næringen er en forutsetning for etterspørselen etter laks. Det fremgår i en artikkel fra Norges Sjømatråd at:

«Næringen trenger tillit og 'goodwill' for å ta posisjon som 'den nye oljen', tiltrekke seg kvalifisert arbeidskraft, være attraktive for investorer og for å komme raskere tilbake dersom det oppstår omdømmekriser.»³⁷³

Norges Sjømatråd predikerer at eksportverdien av sjømat har potensiale for å dobles i 2030 dersom Norge klarer å posisjonere norsk sjømat som bærekraftig. Bærekraftsposisjonen vil kunne gi en merverdi på 20 prosent.

³⁷² Norges Sjømatråd (10.01.20).

³⁷³ Norges Sjømatråd (2018).

Betalingsviljen for (sertifisert) bærekraftig mat blir stadig større.³⁷⁴ For å realisere verdipotensialet må næringen ha tillit. De private reguleringsene, og da særlig sertifisering, kan være et effektivt virkemiddel for å promotere norsk oppdrettslaks som bærekraftig og slik skape et godt omdømme, oppnå samfunnets aksept og tillit og også bidra til økt eksportverdi.

En studie har vist at nettopp bedret omdømme er viktig for selskapenes egen motivasjon for ASC-sertifisering.³⁷⁵ Studien gir et visst grunnlag for å overføre funnene til motivasjon for sertifisering av havbruk *generelt*. Dette funnet kan antakelig også overføres som motivasjon for deltakelse i bransjeinitiativene. Selskapenes motivasjon gjelder for det første kollektivt omdømme, det vil si næringens omdømme som helhet. Ved sertifisering av en stor andel av produktene som selges signaliseres at oppdrettslaks generelt er bærekraftig. Og ved at en rekke store aktører går sammen for å jobbe for bærekraft i næringen i bransjeinitiativer, signaliserer næringen at de tar sitt samfunnsansvar på alvor. Selskapenes motivasjon er også rettet mot individuelt omdømme for det enkelte selskap. Ved sertifisering av sine produkter differensierer selskapet seg fra «resten». Dette gir en garanti for selskapets «superior» miljømessig prestasjon. I tillegg vil det markere en avstand fra mer «useriøse» aktører. Dette kan gi dem økt pris og gi dem større markedsandeler av «eco-market-segment».³⁷⁶ Ved deltakelse i bransjeinitiativer signaliserer selskapet at de har en bærekraftstrategi, som også kan gi dem et økt omdømme. Dermed kan sertifisering og deltakelse i bransjeinitiativer kunne gi omdømmefordeler både for næringen som helhet og det enkelte selskap – et felles løft og individuell eksellens.

En forutsetning for at de private reguleringsene skal oppnå formålet om å løfte næringens omdømme er at de innbyr til *tillit*. En forutsetning for tillit er at engasjementet er mer enn en «grønnvasking» av næringens

³⁷⁴ Norges Sjømatråd (07.04.20).

³⁷⁵ Vormedal (2018). Artikkelen til Vormedal bygger i hovedsak på egne funn, basert på kvalitativt metodiske studier, særlig dybdeintervjuer med informanter fra oppdrettselskaper som har gjennomført ASC-sertifisering. I tillegg benyttet de industri-rapporter, salgsstatistikker, eksportdata, ASC-sertifiseringsdata, tredjepartsrapporter fra sertifisering og andre kilder for å triangulere dataene (artikkelen s. 5).

³⁷⁶ Vormedal (2018) s. 12.

og selskapenes omdømme, men at det også settes handling bak ordene. Min analyse av det materielle innholdet i de private reguleringene tilsier at det nettopp er hold i det «grønne» budskapet som fremmes. Viktige problemområder fanges opp, selv om det er noen mangler, særlig hva gjelder fôr. Håndhevingsmekanismene er likevel mangelfulle for bransjeinitiativene. Dette er en svakhet som svekker tilliten til realiteten i budskapet. Sertifiseringsordningene er på sin side mer egnet til å kunne garantere for faktisk endring gjennom kontraktsrettslige misligholdsvirkninger. Kanskje vil et selskaps deltakelse både i sertifiseringsordningene og bransjeinitiativene kunne gi en den beste omdømmeeffekten. Det er nettopp dette som gjøres i praksis. Disse karakteristiske trekkene tilsier at de private reguleringene i en viss grad kan løfte næringens omdømme. Dette vil kunne øke eksportverdien av norsk sjømat generelt, og gi næringen den nødvendige *social licence to operate*.

8.2 Etterspørselen i fiskemarkedet

Etterspørselen fra forbrukere og varehandel etter bærekraftig oppdrettsslaks er en sentral fremdriver for de private reguleringene, særlig sertifiseringsordningene. Dersom oppdrettsselskapene imøtekommer disse forventingene vil økt etterspørsel kunne være en bonus. I motsatt fall kan manglende bærekraftprofil straffe seg i form av manglende markedstilgang.

Forbrukernes antatte preferanser for bærekraftig mat gir et insentiv til selskapene for produksjon og markedsføring av bærekraftig fisk. En studie gjennomført av Europakommisjonen i 2019 viser at salgsveksten til selskaper som viste forpliktelser til bærekraft, var fire ganger høyere enn konkurrentene.³⁷⁷ En tydelig bærekraftsprofil, for eksempel gjennom sertifisering eller deltakelse i bransjeinitiativ, vil dermed kunne gi økt etterspørsel. Mange forbrukere er opptatt av bærekraft, men det er likevel ofte stor avstand mellom holdninger og handlinger.³⁷⁸ Likevel kan en liten andel av bevisste forbrukere bidra til et kollektivt engasjement som setter

³⁷⁷ Europakommisjonen (2019) s. 11.

³⁷⁸ Hogarth (2008) s. 265.

press på næringslivet til økt bærekraft.³⁷⁹ Forbrukere er en stadig viktigere pådriver for ansvarlig forretningspraksis.³⁸⁰ Dermed vil etterspørselen etter bærekraftig mat fra (en liten gruppe) forbrukere være en viktig driver bak privat regulering av bærekraft.

Etterspørselen etter sertifisert sjømat har opphav i store laksekonsumerende land som USA, Storbritannia, Frankrike, Tyskland og Sverige.³⁸¹ Her har flere store matvarekjeder drevet frem etterspørselen etter sertifisert sjømat. For eksempel oppgir Marc&Spencer at de kun selger laks som er sertifisert.³⁸² Whole Foods har laget sine egne standarder, som i stor grad krever sertifisering.³⁸³ Varehandelen har dermed bidratt til at sertifisering har blitt en viktig forutsetning for markedsadgangen.

I Norge har det på sin side ikke vært stor etterspørsel etter sertifisert laks. Men ettersom størsteparten av norsk oppdrettslaks blir eksportert, vil sertifisering av norsk oppdrettslaks primært være rettet mot globale markeder. Årsaken til ulik etterspørsel kan antakelig relateres til ulik grad av tillit til myndighetenes regulering av matproduksjon.³⁸⁴ Etterspørselen etter sertifisert sjømat hos forbrukere kan igjen tvinge frem et slikt fokus hos investorer, og dermed også få betydning for finansieringsmulighetene. Likevel er det grunn til å tro at etterspørselen etter sertifisert sjømat også vil øke i Norge i takt med at befolkningen blir mer fokusert på bærekraftig mat. Inntil denne trenden når Norge, er det først og fremst den globale etterspørselen som påvirker markedstilgangen og gjennomslag i markedene.

³⁷⁹ Etikkinformasjonsutvalget (2019) s. 97.

³⁸⁰ DNV GL (2018).

³⁸¹ Vormedal (2018) s. 7. Vormedal vurderer forretningsmessig motivasjon for sertifisering i sin artikkel, og skiller mellom kollektive og individuelle interesser. De tar blant annet for seg de markedsmessige fordelene ved sertifisering. Her fremgår det at sertifisering spiller ulike roller i ulike land. At land som for eksempel Frankrike og Storbritannia har høyere etterspørsel etter sertifisert sjømat, fremgår av to studier fra 2010 og 2013 (se artikkelen s. 7).

³⁸² M&S.

³⁸³ WholeFoods.

³⁸⁴ Vormedal (2018) s. 7. Antakelsen om at etterspørselen etter sertifisert sjømat avhenger av tillit til myndighetsreguleringer om matproduksjon, baserer forfatterne på en studie fra 2010 (artikkelen s. 7). Denne antakelsen har likevel gitt gjenklang også hos dem jeg har vært i kontakt med for å diskutere temaet. Den er dessuten også beskrevet av Etikkinformasjonsutvalget (2019) s. 97.

8.3 Stimuli fra finansmarkedet

Vi ser en økende tendens til at tilgangen på lånekapital og egenkapital påvirkes av hvorvidt selskapene har en tydelig bærekraftsstrategi. For tilgang på lånekapital har særlig grønne lån og grønne obligasjoner betydning. Investorers forventingsdokumenter og risikoanalyser tar i stadig større grad høyde for hvorvidt investeringen er bærekraftig, og har dermed betydning for tilgangen på egenkapital. Banker og investorers preferanse av bærekraftig finansiering kan slik tjene som en bonus fremfor straff for selskaper som presterer på bærekraft. Finansmarkedet gir dermed stimuli til privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen. Dette er en viktig og ny tendens, og krever derfor litt ekstra omtale.

Såkalte *grønne lån* kan presse selskaper til å ta bærekraft med i sine forretningsstrategier og slik fungere som en viktig driver for de private reguleringene. Tendensen til grønne lån skyldes at långivere i økende grad har øremerkede midler som skal brukes på «grønne» prosjekter.³⁸⁵ Grønne lån innebærer at bankers låneutstedelser baseres på bærekraftsresultatene i selskapene. En god «sustainability score» vil kunne gi bedre lånevilkår, typisk i form av lavere rente, fordi den finansielle risikoen regnes som lavere.³⁸⁶ Bærekraft inntas i låneavtalene, og vil kunne utløse sanksjoner i form av en «strafferente» eller en «renterabatt» avhengig av selskapenes bærekraftsprestasjon og ved brudd eller endringer i bærekraftskåren. Disse mekanismene vil også kunne gi oppdrettsselskapets bærekraftsprestasjoner økt betydning. Her vil sertifiseringer kunne fungere som en tredjepartverifisering på måloppnåelse.

Deltakelse i bransjeinitiativer kan også gi positive signaler til bankene, særlig dersom selskapene kan dokumentere etterlevelse av de private reguleringene. Grønne lån er relativt utbredt i shipping-bransjen, og det er grunn til å anta at det også vil få betydning i andre bransjer, som for eksempel havbruksnæringen. Et eksempel fra nettopp havbruksbransjen er Norway Royal Salmon, som i 2019 fikk et grønt lån for å finansiere to «grønne» prosjekter; utviklingen av et havbruksanlegg til havs og et set-

³⁸⁵ E-post med Sletmo, e-post med Ahlstrand.

³⁸⁶ Ibid.

tefiskanlegg. Selskapet oppnådde gode lånevilkår nettopp fordi prosjektet de søkte om finansiering til er «grønt».³⁸⁷ Ett av kriteriene for lånet ASC-sertifisering.³⁸⁸ At ASC-sertifisering er benyttet som ett av kriteriene for lånenec styrker sertifiseringens betydning, og fungerer som en ytterligere driver og kontroll for sertifisering og etterlevelse. Denne tendensen kan medføre at de private reguleringene om bærekraft i havbruksnæringen for det første får betydning for mulighetene til å få lånekapital, og for det andre kan låneavtalene dermed tjene som håndhevingsmekanisme via en eventuell strafferente for brudd på vilkårene for lånet.

«Green Bonds» eller *grønne obligasjoner* er et finansielt instrument som kan øke betydningen og etterlevelsen av private reguleringer om bærekraft i havbruksnæringen. En grønn obligasjon kan defineres som «en obligasjon der midlene utelukkende blir brukt til hel- eller delfinansiering av nye og/eller refinansiering av eksisterende grønne prosjekter».³⁸⁹ En grønn obligasjon er derfor en vanlig obligasjon, hvor det «grønne» utgjør en form for tilleggsinformasjon.³⁹⁰ Hva som anses som «grønt» er likevel ikke klart definert og varierer, men det gjennomgående poenget er at prosjektene som finansieres skal bidra til lavere klimautslipp.³⁹¹ Grønne obligasjoner er relativt nytt og har en økende interesse hos investorer.³⁹² Den økende interessen skyldes også her at flere og flere har øremerkede

³⁸⁷ Grindheim (2019).

³⁸⁸ E-post med NRS.

³⁸⁹ ICMA (2018) s. 2. Et tilleggsэлеment i definisjonen er «og som er i tråd med de fire kjernekomponentene i Green Bond Principles». De fire komponentene i Green Bond Principles består av 1) Bruk av midler, 2) Prosess for evaluering og utvelgelse av prosjekter, 3) Forvaltning av midler og 4) Rapportering. Kilde: ICMA (2018) s. 3.

³⁹⁰ Telefonmøte med Francke Lund.

³⁹¹ Det er opp til selskapet som utsteder obligasjonslånet å definere hva som er grønt, eventuelt selskapet som foretar second opinion av obligasjonsrammeverket. Nå er imidlertid EUs Green Bond Standard under utvikling, og dette rammeverket vil gi føringer for definisjonen av hva som er grønt. Se EU TEG (2019). Kilde: E-post med Ahlstrand.

³⁹² Grønne obligasjoner utgjør 1 prosent av det globale obligasjonsmarkedet. I 2019 utgjorde grønne obligasjoner 4 prosent i Norge og 5 prosent i Norden. Kilde: E-post med Ahlstrand, Telefonmøte med Francke Lund.

midler som skal brukes på «grønne» prosjekter.³⁹³ Driverne bak disse obligasjonene er investorer som vil selge til sine klienter at de bidrar positivt.³⁹⁴ Obligasjonene kjennetegnes av fastrente og lang varighet, designet for å skaffe gjeldsfinansiering med formål om å finansiere klimavennlige investeringer. Grønne obligasjoner kan bli markert som grønne på børsen, men det kreves da en uavhengig vurdering og godkjenning av prosjektet – obligasjonene blir sertifisert som grønne.³⁹⁵

I januar 2020 utstedte Mowi (ett av verdens største oppdrettsselskap) det første grønne obligasjonslånet i sjømatsektoren.³⁹⁶ Mowi har utarbeidet et «Green Bond Framework» som de forplikter seg til å følge.³⁹⁷ Dette rammeverket er sertifisert av CICERO Shades of Green, et institutt som foretar «second opinions» av rammeverk for grønne obligasjoner, og på denne måten sertifiserer obligasjonsrammeverkene. En av styrkene som er fremhevet i vurderingen er ASC-sertifisering: «The ASC is regarded as the strictest certification scheme in terms of environmental criteria. A site that loses its ASC certification due to violation of its criteria will be excluded from the framework».³⁹⁸ Obligasjonslånet vakte stor interesse hos investorer og ble betydelig overtegnet. Denne interessen skyldes antageligvis både at mange investorer har øremerkede «grønne» midler, og antakelig at det var nettopp Mowi, som har en trygg plassering i markedet. Obligasjonene gav også Mowi noe bedre vilkår enn et ordinært obligasjonslån i form av lavere rente. Dette eksempelet illustrerer at selskapene som på eget initiativ går «above and beyond» på bærekraft nok i økende grad har et konkurransemessig fortrinn når det gjelder markedsverdi og attraktivitet for långivere og investorer.

Utfordringen med grønne obligasjoner er at det frem til nå ikke har vært så godt regulert i Norge. Det er egne sertifiseringsbyrå som sertifiserer lånet og mange organisasjoner som utvikler selve rammeverket.

³⁹³ Telefonmøte med Opdahl, telefonmøte med Francke Lund, e-post med Ahlstrand, e-post med Sletmo.

³⁹⁴ Telefonmøte med Francke Lund.

³⁹⁵ Oslo Børs, «Grønne obligasjoner».

³⁹⁶ Mowi, «First ever green bond issued from a seafood company».

³⁹⁷ Mowi (2020), Mowi, «Bonds».

³⁹⁸ Cicero Shades of Green (2020) s. 12.

Rammeverkene bygges på «Green Bond Principles» fra International Capital Market Association.³⁹⁹ Dette gjør at den som velger å kjøpe en obligasjon skal være trygg på hvilke vurderinger som er foretatt. I tillegg er sanksjonsmekanismene i disse obligasjonene en svakhet. Ikke alle grønnermerkede obligasjoner krever dokumentasjon av etterlevelse av rammeverket i hele lånets løpetid. Det er heller ikke alltid klart hvilke krav som stilles for løpende informering om hvor investeringene har endt opp, og det stilles sjelden krav om at investeringen faktisk har bidratt til et lavere klimautslipp. En mulighet er å inkorporere slike krav i kontraktsforholdene, men misligholdsvirkninger vil være utfordrende å håndheve fordi det er så mange faktorer som spiller inn. Likevel er det en økende tendens til frivillig rapportering på etterlevelse og prestasjon. Slik rapportering under lånets løpetid vil kunne gi investorer komfort og vil kunne øke obligasjonslånets attraktivitet.⁴⁰⁰

Det vil også kunne være en sammenheng mellom grønne obligasjonslån og alminnelige lån. Sertifisering av obligasjoner kan gi lettere tilgang på lånekapital. For det første har «grønne» investeringer en lavere finansiell risiko, som kan redusere den totale risikopremien i et selskap. For det andre er foreløpig etterspørselen etter grønne obligasjoner høyere enn tilbudet, som igjen vil få betydning for prisen.⁴⁰¹ Likevel krever grønnermerking av obligasjoner økte administrasjons- og transaksjonskostnader. Hvorvidt man på nåværende tidspunkt oppnår mer gunstige vilkår er usikkert, men det vil kunne gå i den retningen fordi en stadig større gruppe investorer har midler de ønsker å investere i grønne,

³⁹⁹ *Green Bonds Principles* er utviklet av International Capital Market Association i samarbeid med deres medlemmer og ulike interessenter. Kilde: ICMA (2018) s. 1. *Green Bonds Principles* er et ikke rettslig bindende rammeverk som gir uttrykk for markedspraksis, og definerer ikke hva som er grønt. Rammeverket gir uttrykk for ambisjoner, og det er ikke knyttet direkte sanksjoner til dette ved brudd. Men med EUs Green Bonds Standard på trappene vil denne markedspraksisen rettsliggjøres i større grad, å ha virkning både som en standard og for definisjonen av hva som er grønt. Se EU TEG (2019). Vurderingen som sertifiseringsbyrået, for eksempel CICERO Shades of Green, foretar, baseres på en analyse av hvor ambisiøst obligasjonsrammeverket som er utstedt er.

⁴⁰⁰ Telefonmøte med Opdahl.

⁴⁰¹ E-post med Sletmo, e-post med Ahlstrand.

fremtidsrettede prosjekter. Da vil lånekostnadene kunne gå ned – eller motsvarende vil det i fremtiden kunne bli dyrere å låne til prosjekter som ikke er «grønne».⁴⁰² Sertifisering av obligasjoner som sertifiserer grønne prosjekter er et hjelpemiddel frem til markedene vil foretrekke grønne obligasjoner av seg selv. Grønne obligasjoner kan også komme positivt ut i investorers ESG-vurderinger (se nedenfor), fordi det viser at selskapet har kvalifisert seg.⁴⁰³

De private reguleringene kan også ha betydning overfor investorer for tilgang på egenkapital. Henvisning til slike reguleringer kan inntas i banker og investorers *forventningsdokumenter*. Forventningsdokumentene er normative rammeverk som bygger på en analyse av markedet, og som styrer investeringer og forsikringsbeslutninger. Dette er for eksempel tilfelle for Sustainable Ocean Principles fra Plattformen, som blant annet inntatt i Norges Banks forventningsdokument til havnæringene.⁴⁰⁴ Denne henvisningen vil bidra til å styrke disse prinsippenes betydning, ved at et selskaps dedikasjon og etterlevelse av prinsippene vil få betydning for muligheten til å få finansiering og forsikring. Dette vil også ha betydning for andre investorers vurderinger av investeringer. Slik vil det globale finansmarkedet kunne tjene som håndhevingsorgan for disse prinsippene.

Også vurderinger av faktorene «Environmental Social Governance» («ESG») blitt stadig viktigere for selskapenes mulighet til å få finansiering, både i form av egenkapital og lånekapital. Dette vil kunne gi privat regulering av bærekraft økt betydning. ESG er finansmarkedets operasjonalisering av bærekraftsbegrepet, og brukes som kriterier for å plassere et selskaps miljømessige, sosiale og «governance»-profil i forbindelse med investerings- og kredittvurderinger.⁴⁰⁵ ESG-vurderinger skal bidra til at investeringsbeslutninger hensyntar hvorvidt et selskaps produkter og tjenester bidrar positivt til en bærekraftig utvikling, og hvorvidt selskapet har en god risikostyring for negativ bærekraftspåvirkning. Bruk av ESG i

⁴⁰² Telefonmøte med Opdahl.

⁴⁰³ Ibid.

⁴⁰⁴ Norges Bank (2020) s. 2.

⁴⁰⁵ «Governance» er et vidt begrep som både kan forstås som eierstyring, styringssystemer, internkontroll og god organisering.

beslutningsprosesser innebærer at investorene har en investeringspolicy og eierstyring overfor sine klienter. Dette tilsier en tendens til mer aktivt eierskap, hvor det stilles konkrete krav til selskapene det investeres i. ESG-vurderinger muliggjør også at investorer kan finne investeringsobjekter som «matcher» sin miljøprofil. I DNB er for eksempel ESG er formell del av alle kredittvurderinger.⁴⁰⁶ I forbindelse med investeringer gjennomføres også ESG-Due Diligence, som vil si en vurdering av risiko knyttet til ESG.⁴⁰⁷ Tendensen innebærer at selskapenes bærekraftsprofil har økende betydning for deres muligheter til å få lånekapital og egenkapital. Deltakelse i bransjeinitiativer og sertifisering vil dermed kunne få betydning via slike ESG-vurderinger. Dette presset fra finansbransjen er også muligens mer effektivt enn en noe forsiktig myndighetsstyring for å sikre ansvarlige selskaper, for eksempel i form av kravet til rapportering i årsregnskapet som stilles i regnskapsloven § 3-3c.

Privat regulering av bærekraft kan også få betydning i *transaksjonsprosesser* ved å virke prispressende. Dette gjelder spesielt for sertifisering. I finansielle Due Diligence-prosesser sjekkes det at sertifiseringene er gyldige og i henhold til det selskapet lover. Ved tvil er det også vanlig å gå i dialog med sertifiseringsorganisasjoner. Dersom det viser seg å være en feil ved sertifiseringen vil dette kunne markeres som en risiko som vil få betydning for forhandlingene og verdien av enheten som selges.⁴⁰⁸

Disse effektene vil kunne tjene som håndhevsingsmekanismer for etterlevelsen av de private reguleringene. Dessuten vil det også kunne øke oppslutningen om dem. Det kan likevel stilles spørsmål ved om en normdannelse som er gjenstand for markedskrefter er gunstig, jf. diskusjonen i kapittel 7.3. På den annen side har disse markedskreftene, i langt større grad enn myndighetene, maktet å få fart på grønne prosjekter.

⁴⁰⁶ Hvistendahl (2019).

⁴⁰⁷ DNB.

⁴⁰⁸ Telefonmøte med Opdahl.

8.4 Samlet effekt – nytter det?

Spørsmålet jeg har stilt meg selv fra jeg begynte arbeidet med denne avhandlingen er; virker dette? I prosessen har jeg møtt mange som har vært skeptiske til sertifiseringsordningene og oppdrettsselskapenes markedsføring av seg selv som grønne. Særlig har ordningene jeg tar for meg blitt beskyldt for å være «grønnavsking» av en skitten næring. Andre, og da særlig dem med interesser i bransjen, har vært mer positive og særlig fremhevet hvor viktig næringen er for å bidra med bærekraftig protein for å mette økende verdensbefolkning.

Mine vurderinger underveis i arbeidet har trukket i begge retninger. Etter hvert som arbeidet har skredet frem har jeg innsett at det ikke er mulig å gi et klart svar på om privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen faktisk gjør næringen mer bærekraftig. Det er for mange faktorer som jeg ikke har rukket over innenfor rammene av avhandlingen, og som heller ikke er egnet for vurdering i en masteravhandling i rettsvitenskap. Jeg har derfor ikke til hensikt å besvare dette fullt ut. Men, med utgangspunkt i analysen av materielle og prosessuelle trekk i reguleringene, og med et sideblikk til noen av koblingene mellom reguleringene og andre myndighets- og markeds mekanismer, har jeg trukket enkelte slutninger.

For det første dekkes viktige materielle områder for å regulere bærekraft. Det er bemerkelsesverdig at reguleringene, på tvers av struktur og størrelse, stort sett regulerer de samme miljømessige og sosiale utfordringene knyttet til bærekraft. Det er dessuten de samme materielle trekkene som går igjen i forskning og myndighetsregulering. Dette trekker i retning av at det er en viss konsensus om hva som skal til for at havbruk skal bli mer bærekraftig. Når de viktigste materielle områdene dekkes, har man kommet et godt stykke på vei for å oppnå faktisk effekt.

For det andre er håndhevingsmekanismene som benyttes i de private reguleringene variable. Her er det naturlig å skille mellom bransjeinitiativene og sertifiseringsordningene. Sertifiseringsordningene benytter effektive håndhevingsmekanismer som synes å sikre etterlevelse av reguleringene. En sertifisering fungerer dermed som en garanti for at

selskapene holder en høy bærekraftsstandard. Likevel vil *varigheten* av sertifiseringen avhenge av selskapenes motivasjon for sertifisering. Bransjeinitiativene har på sin side tilnærmet fraværende interne håndhevingsmekanismer. Deltakelse er dermed ikke en garanti for at selskapet driver bærekraftig. Om reguleringene som oppstilles her faktisk etterlevs vil bero på selskapenes motivasjon. Disse prosessuelle kjennetegnene tilsier at etterlevelsen og utbredelsen av de private reguleringene i stor grad er avhengig av ytre motivasjonsfaktorer.

For det tredje spiller markedsmekanismer en sentral rolle for å drive frem utbredelsen og etterlevelsen av de private reguleringene. Dette underbygges av at selskapenes motivasjon er avgjørende for om reguleringene får effekt. En økende tendens til at både forbrukere, investorer og långivere etterspør bærekraftig havbruk, gir motivasjon til etterlevelse. Dette gir de private reguleringene økt betydning. Bærekraftig produksjon går fra å være noe for de flinkeste i klassen, til nødvendig for tilgang på markeder og kapital. Det er markedet som driver utviklingen for en bærekraftig næring fremover. Samlet sett trekker denne tendensen i retning av at privat regulering av bærekraftig havbruk faktisk kan virke.

For det fjerde har havbruksnæringen en særskilt motivasjonsfaktor som vil bidra til å styrke selskapenes vilje til å oppnå bærekraft, utover rent markedsmessige forhold. Fordi selskapene driver i delte vannområder, har de en interesse i at også naboen driver på en miljømessig bærekraftig måte som ikke svekker vannkvaliteten.⁴⁰⁹ En slik kollektiv interesse for gode miljøforhold vil styrke oppslutningen om reguleringene. Studier på sertifisering har vist at det avgjørende for effekten av sertifisering er at driveren for å bli sertifisert ikke bare skyldes kundepress og legitimitet.⁴¹⁰ Havbruksnæringens karakteristiske avhengighet av gode vannforhold vil dermed kunne tilsi at sertifiseringsordningene vil ha effekt. Det er nærliggende å overføre dette til prinsippene som oppstilles av bransjeinitiativene.

For det femte er de private reguleringene kun en del av et omfattende sett med normerende rammeverk som har det samme formålet: bærekraf-

⁴⁰⁹ Vormedal (2018) s. 13.

⁴¹⁰ Ditlev-Simonsen (2011) s. 85.

tig vekst i næringen. De private reguleringene kan antakelig ikke alene dekke over alle nødvendige områder, fordi normdannelsen i stor grad er drevet av markedskrefter. Likevel har de flere viktige funksjoner som ikke i tilstrekkelig grad fanges opp ved nåværende myndighetsregulering. Det er ingen motsetning mellom myndighetsregulering og privat regulering: Reglene virker sammen. Dette tilsier en egenverdi det er verdt å hegne om.

Samtlige bransjeinitiativer og sertifiseringsordninger har som formål å skape en arena for samarbeid og dialog for selskapene, i tillegg til å bidra vekst og økt bærekraft. Dette operasjonaliseres gjennom private reguleringer, i samspill med andre mekanismer, på en måte som et godt stykke på vei vil oppnå formålene. Privat regulering av bærekraft i havbruksnæringen kan dermed sies å virke både overfor forbrukerne, finansmarkedet og kanskje også myndighetene.

Forkortelsesregister

ASC	Acquaculture Stewardship Council
ASC-standarden	Aquaculture Stewardship Council Salmon Standard v. 1.3. og tilhørende standarddokumenter
FAO	Food Agricultural Organization of the United Nations
GAP	Global G.A.P. (Global Good Agricultural Practise)
GAP-standarden	Global G.A.P. Aquaculture Certification Standard v. 5.2
GBT	Global Sustainable Seafood Initiative Global Benchmark Tool
GSI	Global Salmon Initiative
GSI's bærekrafts-rapport	Global Salmon Initiative Sustainability Report 2018
GSSI	Global Sustainable Seafood Initiative
ISO	International Organization for Standardization
IUU-fishing	Illegal Unregulated Unreported Fishing
Joint Statment/ Felleserklæringen	Joint Statement from the 1 st Keystone Dialogue, 2016
Plattformen	United Nations Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business

SeaBOS	Keystone Dialogues/Seafood Business for Ocean Stewardship
Sustainable Ocean Principles	Sustainable Ocean Principles utgitt av United Nations Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business
UNGC	United Nations Global Compact

Litteraturliste

Internasjonale kilder

- Bærekraftsmålene (2015) United Nations General Assembly, «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development», A/Res/70/1, 2015, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=111&nr=8496&menu=35> (hentet 2. juni 2020).
- FAO (1995) FAO (1995), «Code of CONduct for Responsible Fisheries», 1995, Roma, <http://www.fao.org/3/v9878e/V9878E.pdf> (hentet 1. juni 2020).
- FAO (2009) Food and Agriculture Organization of the United Nations, «Guidelines for the Ecolabelling of Fish and Fishery Products from Marine Capture Fisheries», Roma, 2009, <http://www.fao.org/3/i1119t/i1119t.pdf> (hentet 13. juni 2020).
- FNs Konvensjon om biologisk mangfold Convention on biological diversity, Rio de Janeiro, 1992.
- ILOs åtte kjernekonvensjoner Convention concerning forced or compulsory labour – ILO nr. 29, Geneve, 1930.
- Convention concerning freedom of association and protection of the right to organize – ILO nr. 87, San Francisco, 1948.

Convention concerning the application of the principles of the right to organize and to bargain collectively – ILO nr. 98, Geneve, 1949.

Convention concerning equal remuneration for men and women workers for work of equal value – ILO nr. 100, Geneve, 1951.

Convention concerning the abolition of forced labour – ILO nr. 105, Geneve, 1957.

Convention concerning discrimination in respect of employment and occupation – ILO nr. 111, Geneve, 1958.

Convention concerning minimum age for admission to employment – ILO nr. 138, Geneve, 1973.

Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour – ILO nr. 182, Geneve, 1999.

ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet

ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, Geneva, 1998.

OECD (2011)

OECD, «OECD Guidelines for Multinational Enterprises», 2011, <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> (hentet 13. juni 2020).

- OECD (2015) OECD, «G20/OECD Principles of Corporate Governance», Paris, 2015, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264236882-en.pdf?expires=1592040114&id=id&accname=guest&checksum=24FE5FB0376471267A300B1F06B2DC94> (hentet 13. juni 2020).
- Paris-avtalen Paris Agreement, Paris, 2015.
- Rio Declaration on Environment and Development United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, «Rio Declaration on Environment and Development», A/CONF.151.26 (Vo.1), Rio de Janeiro, 1992, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (hentet 2. juni 2020).
- UNGP (2011) United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, «Guiding principles on business and human rights», New York og Geneva, 2011, https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
- United Nations Convention Against Corruption United Nations Office of Drugs and Crime, «the United Nations Convention Against Corruption», New York, 2004, https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf (hentet 2. juni 2020).

Lover og forskrifter

Akvakulturloven	Lov 17. juni 2005 nr. 79 om akvakultur
Naturmangfoldloven	Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold
Produksjonsområde-forskriften	Forskrift av 16. januar 2017 nr. 61 om produksjonsområder for akvakultur av matfisk i sjø av laks, ørret og regnbueørret
Regnskapsloven	Lov 17. Juli 1998 nr. 56 om årsregnskap

Rettspraksis

Rt-2014-866	Fjord1
Rt-2010-1345	Oslo Vei
Rt-2010-961	
Rt-2010-24	Hanekleiv
Rt-2003-1132	Norrønafly
Rt-2002-1155	Hansa Borg
Rt-2000-806	Oslo Energi
Rt-1988-519	Jæren Skoglag
Rt-1969-126	Grete Solheim
Rt-1948-329	

Dokumenter fra departement og Storting

- Departementene (2019) Departementene, «Blå muligheter, Regjeringens oppdaterte havstrategi», 2019, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/oppdatert-havstrategi/id2653026/> (hentet 2. juni 2020).
- Meld. 22 (2012–2013) Nærings og fiskeridepartementet, «Verdens fremste sjømatnasjon», 2013.
- Meld.St.16 (2014– 2015) Nærings og fiskeridepartementet, «Forutsigbar og miljømessig bærekraftig vekst i norsk lakse- og ørretoppdrett», 2015.
- NFD (2017) Nærings- og fiskeridepartementet, «Strategi mot rømming fra akvakultur», 2017, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/strategi-mot-rommingfra-akvakultur/id2547105/> (hentet 2. juni 2020).
- NOU 2014:16 Nærings og fiskeridepartementet, «Sjømatindustrien. Utredning av sjømatindustriens rammevilkår», 2014.

Litteratur

- Almås (2017) Almås, Karl A. og Ratvik, Ingeborg, «Sjøkart mot 2050», 7. april 2017, SINTEF, <https://sintef.brage.unit.no/sintef-xmlui/bitstream/handle/11250/2456385/Sj%25C3%25B8kart%2b-%2b7.april%2b2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (hentet 2. juni 2020).

- Berglihn (2020) Berglihn, Harald, «Mener laksenæringen ikke er bærekraftig: -Må si klarere ifra», Dagens Næringsliv, 10. februar 2020, <https://www.dn.no/havbruk/edgar-brun/veterinarinstituttet/frode-oppedal/mener-laksenaringen-ikke-er-barekraftig-ma-si-klarere-ifra/2-1-752295> (hentet 2. juni 2020).
- Bergo (2019) Bergo, Knut, «Tolkning og anvendelse av lov, forskrift og forarbeider», i Juridisk metode og tenkemåte ved Høgberg, Alf Petter, Sunde, Jørn Øyrehagen, Universitetsforlaget, Oslo, 2019.
- DNV GL (2018) DNV GL, «Viewpoint Report. Is your supply chain fit for the future?», 2018, <https://www.dnvgl.com/article/is-your-supply-chain-fit-for-the-future--134283> (hentet 10. juni 2020).
- Eide (2018) Eide, Erling og Stavang, Endre, «Rettsøkonomi», 2. utgave, Cappelen Damm, Oslo, 2018.
- Etikkinformasjonsutvalget (2019) Etikkinformasjonsutvalget, «Åpenhet om leverandørkjeder – Forslag til lov om virksomheters åpenhet om leverandørkjeder, kunnskapsplikt og aktsomhetsvurderinger», 2019, <https://www.regjeringen.no/contentassets/6b4a42400f3341958e0b62d40f484371/195794-bfd-etikkrapport-web.pdf> (hentet 9. juni 2020).

- Europakommisjonen (2019) Europakommisjonen og International Trade Centre. «The European Union Market for Sustainable Products. The Retail Perspective on Sourcing Policies and Consumer Demand», 2019, http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/EU%20Market%20for%20Sustainable%20Products_Report_final_low_res.pdf (hentet 10. juni 2020).
- Fisk.no (2020) Fisk.no, «Oppdatert klimaregnskap for norsk sjømat», 7. februar 2020, <https://fisk.no/fiskeri/6985-oppdatert-klimaregnskap-for-norsk-sjomat> (hentet 2. juni 2020).
- Folkehelseinstituttet (2019) Folkehelseinstituttet, «2018: Oppdrettsnæringen bruker stadig mindre legemidler mot lakselus», 7. mars 2019, <https://www.fhi.no/hn/legemiddelbruk/fisk/2018-oppdrettsnaringen-bruker-stadig-mindre-legemidler-mot-lakselus/> (hentet 2. juni 2020).
- Grindheim (2019) Grindheim, Joar, Intrafish, «NRS får grønt lån til gunstigere betingelser», 6. desember 2019, <https://www.intrafish.no/finans/nrs-far-gront-lan-til-gunstigere-betingelser/2-1-719401> (hentet 2. juni 2020).
- Hogarth (2008) Hogarth, Robin M., Marc Le Menestrel og Julian Rode, «Ethical Differentiation and Market Behavior: An Experimental Approach», *Journal of Economic Behavior & Organization*, nr. 66:2, 2008, 265–280, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167268106003076> (hentet 10. juni 2020).

- Kaasen (2011) Kaasen, Knut, «Ch. 7: Safety Regulation», inntatt i *Articles in Petroleum Law*, 2011 (s. 164–201).
- Kingsbury (2005) Kingsbury, Benedict, Kirsch, Nico og Stewart, Richard B., «The Emergence of Global Administrative Law», *Law and Contemporary Problems*, Vol. 68, No. 3/4 (Summer-Autumn, 2005), Duke University School of Law, s. 15–61, https://www.jstor.org/stable/27592106?seq=1#metadata_info_tab_contents (hentet 9. juni 2020).
- Kirsch (2006) Kirsch, Nico og Kingsbury, Benedict, «Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order», *The European Journal of International Law*, Vol. 17, No. 1, s. 1–13, 2006, <http://www.ejil.org/pdfs/17/1/64.pdf> (hentet 9. juni 2020).
- Kormych (2019) Kormych, Borys, «Global administrative law: the key aspects of conceptualizing», *Odessa Law Academy*, 2019, https://www.researchgate.net/publication/332548322_Global_administrative_law_the_key_aspects_of_conceptualizing (hentet 9. juni 2020).
- Landbruks- og matdepartementet (2018) Landbruks- og matdepartementet, «FNs bærekraftsmål», 2018, <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/mat/fns-barekraftmal/fns-barekraftsmal/id2538121/> (hentet 2. juni 2020).

- Madsen (2017) Madsen, Linda, «Biosikkerhet», Store Norske Leksikon, 2017, <https://snl.no/biosikkerhet> (hentet 2. juni 2020).
- Nicholls (2017) Nicholls, Hanna, «Trafikklyssystemet: Nytt System for Kapasitetsjusteringer i Lakse- og Ørretoppdrett», Sjørettsfondet, Nordisk Institutt for Sjørett, Universitetet i Oslo, 2018, MarIus Nr. 506.
- Noble (2018) Noble, Chris, mfl., «Velferdsindikatorer for oppdrettslaks: Hvordan vurdere og dokumentere velferd», Nofima, Tromsø, 2018, <https://nofima.no/wp-content/uploads/2016/06/Velferdsindikatorer-for-oppdrettslaks-2018.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- Norges Forskningsråd (2012) Norges Forskningsråd, «FOUs-strategi for en havnasjon for havmat, HAV21», 2012, <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1253983223753.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- Norges Sjømatråd (07.04.20) Norges Sjømatråd, «Flere er blitt skeptiske til sjømatnæringen», 7. april 2020, <https://seafood.no/aktuelt/nyheter/flere-er-blitt-mer-skeptiske-til-sjomatnaringen/> (hentet 2. juni 2020).
- Norges Sjømatråd (10.01.20) Norges Sjømatråd, «Verdien av bærekraft», 10. januar 2020, <https://seafood.no/aktuelt/nyheter/slik-kan-norge-selge-sjomat-for-200-milliarder-innen-2030/> (hentet 2. juni 2020).

- Norges Sjømatråd (2018) Norges Sjømatråd, «Omdømmets betydning for sjømatkonsumet», 2. november 2018, <https://seafood.no/markedsinnsikt/fiskespiseren/omdommets-betydning-for-sjomatkonstumet/> (hentet 2. juni 2020).
- Olafsen (2012) Olafsen, Trude, «Verdiskapning basert på produktive hav i 2050», Det Norske Videnskapelige Selskap og Norges Tekniske Videnskapsakademi, SINTEF, 16. august 2012, https://www.sintef.no/globalassets/upload/fiskeri_og_havbruk/publikasjoner/verdiskapning-basert-pa-produktive-hav-i-2050.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Pretlove (2018) Pretlove, Bente og Blasiak, Robert, «Mapping the Ocean. Working paper for consultation for UN Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business», 2018, DNV GL, <https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/publications%2FMapping-Ocean-Governance-and-Regulation.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- Ratikainen (2018) Ratikainen, Irja Ida, «Bitotisk», Store Norske Leksikon, 2018, <https://snl.no/biotisk> (hentet 2. juni 2020).
- Ratikainen (2019) Ratikainen, Irja Ida, «Biologisk mangfold», Store Norske Leksikon, 2019, https://snl.no/biologisk_mangfold (hentet 2. juni 2020).

- Salmon Group (2018) Salmon Group, «Bærekraftig oppdrett av laks og ørret – hva er det?», 2018, https://salmongroup.no/wp-content/uploads/2018/11/Forprosjekt_SG_digital_NO.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Sjømat Norge (2018) Sjømat Norge, «Sjømat 2030 – Et blått taktskifte», 2018, https://sjomatnorge.no/wp-content/uploads/2018/03/SJOMAT2030_endelig.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Torissen (2011) Torissen, Ole og Olsen, Rolf Erik, «Bærekraftig fôr – hva betyr det?», Havforskningsrapporten 2011, <https://issuu.com/havforskningsinstituttet/docs/havforskningsrapporten2011> (hentet 2. juni 2020).
- Tørum (2019) Tørum, Amund Bjøranger, «Interpretation of Commercial Contracts», Universitetsforlaget, 2019, Oslo.
- UNGC (2019) United Nations Global Compact, «Global Goals, Ocean Opportunities», 2019, New York, <https://www.regjeringen.no/contentassets/68d58632424b4ea7ba6a571fcb7bbd09/global-goals-ocean-opportunities-ungc.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- UNGC (2020) United Nations Global Compact, «Blue Bonds Reference Paper for Investments Accelerating Sustainable Ocean Business», 2020, <https://unglobalcompact.org/library/5741> (hentet 11. juni 2020).

- UNGC, «5 tipping points» United Nations Global Compact, «5 Tipping Points for a Healthy and Productive Ocean By 2030», 2019, <https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/publications%2F5+Tipping+Points+for+a+Healthy+and+Productive+Ocean+by+2030.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- Vormedal (2018) Vormedal, Irja, og Guldbrandsen, Lars, «Business interests in salmon aquaculture certification: Competition og collective action», 2018.
- Vormedal (2019) Vormedal, Irja, Larsen, Marie Lie og Flåm, Karoline Hægstad, «Grønn vekst i blå næring? Miljørettet innovasjon i norsk lakseoppdrett», FNI Report 3, 2019.
- Watts (2017) Watts, Joy E M mfl., «The Rising Tide of Antimicrobial Resistance in Aquaculture: Sources, Sinks and Solutions», 2017, Mar. Drugs 2017, 15, 158, <https://www.mdpi.com/1660-3397/15/6/158/htm> (hentet 2. juni 2020).
- Wither (2020) Wither, Ulf mfl., «Greenhouse gas emissions of Norwegian seafood products in 2017», SINTEF, 2020, https://www.sintef.no/content/assets/25338e561f1a4270a59ce25bc926a2/report-carbon-footprint-norwegian-seafood-products-2017_final_200520.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Woxholth (1999) Woxholth, Geir, «Foreningsrett», 2. utgave, Oslo, Ad Notham Gyldendal AS, 1999.

- Ytreberg (2017) Ytreberg, Rune, «To av tre sjefer i havbruksnæringen tror ikke på regjeringens vekst-mål», Dagens Næringsliv, 14. november 2017, <https://www.dn.no/havbruk/sjomat/oppdrettslaks/pwc/to-av-tre-sjefer-i-havbruksnaringen-tror-ikke-pa-regjeringens-vekstmal/2-1-210676> (hentet 2. juni 2020).
- Aarbakke (2014) Aarbakke, Magnus, og Fjørtoft, Tore, «Sammenslutningsrett», 14. utgave i Knophs oversikt over Norges rett, ved Lilleholt, Kåre, Universitetsforlaget, Oslo, 2014.

Nettsteder og private reguleringer

- ASC (2017) Aquaculture Stewardship Council, «ASC Certification and Accreditation Requirements», Version 2.1, 2017, https://www.asc-aqua.org/wp-content/uploads/2017/07/ASC-Certification-and-Accreditation-Requirements-v.2.1_including-multi-site_clean-1.pdf (hentet 2. juni 2020).
- ASC (2019) Aquaculture Stewardship Council, «ASC Salmon Standard Version 1.3», 2019, https://www.asc-aqua.org/wp-content/uploads/2019/07/ASC-Salmon-Standard_v1.3_final.pdf (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «About Certification» Aquaculture Stewardship Council, «About Certification», <https://www.asc-aqua.org/what-you-can-do/get-certified/about-our-certification/> (hentet 2. juni 2020).

- ASC, «About the ASC» Aquaculture Stewardship Council, «About the ASC», <https://www.asc-aqua.org/about-us/about-the-asc/> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «Gear management» Aquaculture Stewardship Council, «Gear management», 2019, <https://www.asc-aqua.org/what-we-do/programme-improvements/gear-management/> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «History» Aquaculture Stewardship Council, «History», <https://www.asc-aqua.org/about-us/history/> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «Interpretation CAR 17.16» Aquaculture Stewardship Council, «Interpretation CAR 17.16», <https://asc-portal.force.com/interpret/s/article/Q-A31-CAR-v2-1-7-6-17-16> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «Interpretation CAR 7.6» Aquaculture Stewardship Council, «Interpretation CAR 7.6», <https://asc-portal.force.com/interpret/s/article/Q-A4-CAR-v-2-1-7-6> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «Partners and supporters» Aquaculture Stewardship Council, «Partners and supporters», <https://www.asc-aqua.org/about-us/partners-and-supporters/> (hentet 2. juni 2020).
- ASC, «Theory of Change» Aquaculture Stewardship Council, «Theory of Change», 2017, <https://www.asc-aqua.org/what-we-do/how-we-make-a-difference/theory-of-change/> (hentet 2. juni 2020).

- Cermaq, «Partnerships for the SDGs» Cermaq, «Partnerships for the SDGs», <https://www.cermaq.com/wps/wcm/connect/cermaq/cermaq/our-sustainable-choice/partnership-sdgs> (hentet 2. juni 2020).
- Cicero Shades of Green (2020) Cicero Shades of Green, «Mowi ASA Green Bond Second Opinion», 20. januar 2020, https://corpsite.azureedge.net/corpsite/wp-content/uploads/2020/01/CICERO_SoG_Mowi_SPO_20Jan2020.pdf (hentet 2. juni 2020).
- DNB Den Norske Bank, «ESG», <https://www.dnb.no/en/corporate-and-institutions/global-markets/private-equity/esg.html> (hentet 2. juni 2020).
- EU TEG (2019) EU Technical Expert Group on Sustainable Finance, «Report on EU Green Bond Standard», 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/190618-sustainable-finance-teg-report-green-bond-standard_en.pdf (hentet 13. juni 2020).
- FAO, «About» Food and Agricultural Organization of the United Nations, «About», <http://www.fao.org/about/en/> (hentet 2. juni 2020).
- FAO, «Aquaculture» Food and Agricultural Organization of the United Nations, «Aquaculture», <http://www.fao.org/aquaculture/en/> (hentet 2. juni 2020).

- FAO, «Cofi Sub Committee on aquaculture» Food and Agricultural Organization of the United Nations, «Cofi Sub Committee on aquaculture», <http://www.fao.org/about/meetings/cofi-sub-committee-on-aquaculture/en/> (hentet 2. juni 2020).
- FN-sambandet, «Bærekraftsmål» FN-sambandet, «FNs bærekraftsmål», <https://www.fn.no/om-fn/FNs-baerekraftsmaal> (hentet 2. juni 2020).
- FN-sambandet, «ILO» FN-sambandet, «Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)», <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-organisasjoner-fond-og-programmer/Den-internasjonale-arbeidsorganisasjonen-ILO> (hentet 2. juni 2020).
- GAP (2018) Global G.A.P., «Aquaculture Booklet», 2018, s. 14, https://www.globalgap.org/.content/galleries/documents/Aquaculture_Booklet_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
- GAP, «GRIII» Global G.A.P., «General Regulations Part III – Certification Body and Accreditation Rules», English version 5.2, 2019, https://www.globalgap.org/.content/galleries/documents/190201_GG_GR_Part-III_V5_2_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
- GAP, «About us» Global G.A.P., «About us», https://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/about-us/ (hentet 2. juni 2020).

GAP, «Capacity Building»	Global G.A.P., «Accelerating Progress Towards Attaining the Sustainable Development Goals Through Capacity Building», https://www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/un-sustainable-development-goals/capacity-building/index.html (hentet 2. juni 2020).
GAP, «Certification»	Global G.A.P., «Certification», https://www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/the-gg-system/certification/ (hentet 2. juni 2020).
GAP, «Code of Conduct»	Global G.A.P., «Code of Conduct, V2.3. English Version, 2019, https://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/about-us/code-of-conduct/index.html (hentet 2. juni 2020).
GAP, «Governance»	Global G.A.P., «Governance», https://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/governance/ (hentet 2. juni 2020).
GAP, «GRI»	Global G.A.P., «General Regulations Part I – General Requirements», English version 5.2, 2019, https://www.globalgap.org/content/galleries/documents/190201_GG_GR_Part-I_V5_2_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
GAP, «GRIA1.4»	Global G.A.P., Definitions, «GR Part I – Annex 1.4. Definitions», English Version 5.2, 2019, https://www.globalgap.org/content/galleries/documents/190201_GG_GR_Part-I_Annex_I-4_V5_2_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
GAP, «History»	Global G.A.P., «History», https://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/about-us/history/ (hentet 2. juni 2020).

- GAP, «IFA» Global G.A.P., «Integrated Farm Assurance, All Farm Base – Aquaculture Module, Control Points and Compliance Criteria», English Version 5.2, 2019, https://www.globalgap.org/content/galleries/documents/190201_GG_IFA_CPCC_AQ_V5_2_en.pdf (hentet 2. juni 2020).
- GAP, «SDG» Global G.A.P., «Sustainable development Goals», https://www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/un-sustainable-development-goals/index.html (hentet 2. juni 2020).
- GSI (2018) Global Salmon Initiative, «GSI Sustainability report 2018 – Sustainability indicators», 2018 <https://globalsalmoninitiative.org/en/sustainability-report/sustainability-indicators/> (hentet 2. juni 2020).
- GSI, «ASC Certification» Global Salmon Initiative, «ASC Certification», <https://globalsalmoninitiative.org/en/sustainability-report/asc-certification/> (hentet 2. juni 2020)
- GSI, «FAQ» Global Salmon Initiative, «What is the GSI – FAQ», <https://globalsalmoninitiative.org/en/what-is-the-gsi/faq/> (hentet 2. juni 2020).
- GSI, «Members» Global Salmon Initiative, «GSI Member», <https://globalsalmoninitiative.org/en/what-is-the-gsi/gsi-members/> (hentet 2. juni 2020).
- GSI, «What is the GSI working on» Global Salmon Initiative, «What is the GSI working on», <https://globalsalmoninitiative.org/en/what-is-the-gsi/who-are-we-working-with/> (hentet 2. juni 2020).

- GSI, «What is the GSI?» Global Salmon Initiative, «What is the GSI?», <https://globalsalmoninitiative.org/en/what-is-the-gsi/> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI (2015) Global Sustainable Seafood Initiative, «Global Benchmark Tool. Confidence in certified seafood», Version 1, 2015, <https://www.ourgssi.org/wp-content/uploads/2019/04/GSSI-Global-Benchmark-Tool-V.1-October-2015.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI (2019) Global Sustainable Seafood Initiative, «Annual Report 2017–2018», 2019, <https://www.ourgssi.org/wp-content/uploads/2019/05/GSSI-2017-18-Annual-Report.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «ASC» Global Sustainable Seafood Initiative, «ASC», <https://www.ourgssi.org/gssi-recognized-certification/asc/> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «Benefits of the tool» Global Sustainable Seafood Initiative, «Benefits of the tool», <https://www.ourgssi.org/benefits-of-the-tool/> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «Deed» Global Sustainable Seafood Initiative, «GSSI Deed of incorporation», <https://www.ourgssi.org/wp-content/uploads/2019/04/GSSI-Deed-of-incorporation.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «Development of the tool» Global Sustainable Seafood Initiative, «Development of the tool», <https://www.ourgssi.org/development-of-the-tool/> (hentet 2. juni 2020).

- GSSI, «Factsheet» Global Sustainable Seafood Initiative, «GSSI Factsheet Booklet», 2019, <https://www.ourgssi.org/wp-content/uploads/2019/04/GSSI-Factsheet-Booklet-2019.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «Global G.A.P.» Global Sustainable Seafood Initiative, «Global G.A.P.», <https://www.ourgssi.org/gssi-recognized-certification/globalgap/> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «Governance» Global Sustainable Seafood Initiative, «Governance», <https://www.ourgssi.org/governance/> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «GSSI» Global Sustainable Seafood Initiative, «GSSI», <https://www.ourgssi.org> (hentet 2. juni 2020).
- GSSI, «What we do» Global Sustainable Seafood Initiative, «What we do», <https://www.ourgssi.org/what-we-do/> (hentet 2. juni 2020).
- ICMA (2018) International Capital Market Association, «Green Bonds», norsk oversettelse, <https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/> (hentet 2. juni 2020).
- IFFO, «FAQ» IFFO, «FAQ», <https://www.iffonet.net/faqs> (hentet 2. juni 2020).
- ISEAL Alliance (2014) ISEAL Alliance, «ISEAL Standard Setting Code v6», 2014, https://www.isealalliance.org/sites/default/files/resource/2017-11/ISEAL_Standard_Setting_Code_v6_Dec_2014.pdf (hentet 2. juni 2020).

- ISEAL Alliance, «Who we are» ISEAL Alliance, «Who we are», <https://www.isealliance.org/about-iseal/who-we-are> (hentet 2. juni 2020).
- ISO, «About us» International Organization for Standardization, «About us», <https://www.iso.org/about-us.html> (hentet 2. juni 2020).
- ISO, «ISO 17065:2012» International Organization for Standardization, «ISO 17065:2012 Conformity assessment – Requirements for bodies certifying products, processes and services», 2012, <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:17065:ed-1:v1:en> (hentet 2. juni 2020).
- ISO, «ISO 19011:2018» International Organization for Standardization, «ISO 19011:2018 Guidelines for auditing management systems», <https://www.iso.org/standard/70017.html> (hentet 2. juni 2020).
- ISO, «Standards» International Organization for Standardization, «Standards», <https://www.iso.org/standards.html> (hentet 2. juni 2020).
- Laks.no Laks.no, «Norsk laks fra fjord til bord», <https://laks.no/lakseproduksjon/> (hentet 2. juni 2020).
- Landbruks- og matdepartementet (2018) Landbruks- og matdepartementet, «FNs bærekraftsmål» 2018, <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/mat/fns-barekraftmal/fns-barekraftsmal/id2538121/> (hentet 2. juni 2020).

- M&S Marcs & Spencer, «M&S Interactive Map Atlantic Salmon», https://interactivemap.marksandspencer.com/beef?sectionPID=5aa674e5c6fe1bab10fe76f9®ionPID=5acde5f6c6fe1bc594406e02&tagsPIDs=5ace18a0c6fe34c594c97b8c&extid=em_fds_200511_f_SS2&ep_mid=8614690&ep_rid=827903951200511.8614690 (hentet 9. juni 2020)
- Marin Trust Marin Trust, «Marin Trust», <https://www.marin-trust.com> (hentet 2. juni 2020).
- Miljødirektoratet Miljødirektoratet, «Sirkulær økonomi», <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/avfall/sirkular-okonomi/> (hentet 2. juni 2020).
- Mowi (20.01.20) Mowi, «Green Bond Framework», 20. januar 2020, https://corpsite.azureedge.net/corpsite/wp-content/uploads/2020/01/GBF_Mowi_Jan2020.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Mowi (24.01.20) Mowi, «First ever green bond issued from a seafood company», 24. januar 2020, <https://mowi.com/blog/2020/01/24/first-ever-green-bond-issue-from-a-seafood-company/> (hentet 2. juni 2020).
- Mowi, «Bonds» Mowi, «Bonds», <https://mowi.com/investors/share-and-bond/bonds/> (hentet 2. juni 2020).
- Mowi, «Sustainability» Mowi, «Sustainability», <https://mowi.com/sustainability/> (hentet 2. juni 2020).

MSC	MSC, «What is the MSC», https://www.msc.org/about-the-msc/what-is-the-msc (hentet 2. juni 2020).
Norges Bank (2020)	Norges Bank, «Ocean Sustainability – Expectation of Companies», 2020 https://www.nbim.no/contentassets/7a4dda85e6094f7b84cc3a3a10be628f/ocean_sustainability_2020_web.pdf (hentet 2. juni 2020).
Ocean Conference	Ocean Conference, «GSI Commitments», https://oceanconference.un.org/commitments/?id=20304 (hentet 2. juni 2020).
Oslo Børs, «Grønne obligasjoner»	Oslo Børs, «Grønne obligasjoner», https://www.oslobors.no/Oslo-Boers/Notering/Renteprodukter/Groenne-obligasjoner (hentet 2. juni 2020).
Plattformen (2019)	UNGC Action Platform for Sustainable Ocean Business, «Sustainable Ocean Principles», 2019, https://www.unglobalcompact.org/docs/publications/Sustainable%20Ocean%20Principles.pdf (hentet 2. juni 2020).
Plattformen (2020)	UNGC Action Platform for Sustainable Ocean Business, «Practical Guidances – Aquaculture», Final draft for review by Aquaculture Group, 6. februar 2020 (fått tilsendt på mail fra Erik Giercksky 24. mars 2020).

- Plattformen, «List of Participants» UNGC Action Platform for Sustainable Ocean Business, «List of Participants», https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/publications%2FList+of+Participants_Sustainable+Ocean+Business.pdf (hentet 2. juni 2020).
- Plattformen, «Signatory Letter» UNGC Action Platform for Sustainable Ocean Business, «Sustainable Ocean Principles – Signatory Letter», 2020, <http://www.unglobalcompact.org/docs/publications/Sustainable%20Ocean%20Principles%20-%20Signatory%20Letter.docx> (hentet 2. juni 2020).
- RRS RRS, «About us», <http://www.responsible soy.org/about-rtrs/about-us/?lang=en> (hentet 2. juni 2020).
- SeaBOS (2016) Keystone Dialogues, «Joint Statement from the 1st Keystone Dialogue», 2016, <http://keystonedialogues.earth/wp-content/uploads/2016/12/Statement-signed.pdf> (hentet 2. juni 2020).
- SeaBOS (2017) Keystone Dialogues, «Our pledge for Ocean Stewardship – Our plea to governments», 2017, https://keystonedialogues.earth/wp-content/uploads/2017/07/Statement_2_10signatures.pdf (hentet 2. juni 2020).
- SeaBOS, «Keystone Dialogues» Keystone Dialogues, «Keystone Dialogues», <https://keystonedialogues.earth/> (hentet 2. juni 2020).

- SeaBOS, «Q&A» Keystone Dialogues, «Q&A», <http://keystonedialogues.earth/qa> (hentet 2. juni 2020).
- SINTEF, «LCA» SINTEF, «LCA», <https://www.sintef.no/livlopsanalyser-av-bygninger/> (hentet 2. juni 2020).
- UN Environment Programme (2019) UN Environment Programme, «Research highlights true impacts of plastic on our planet, ecosystems, people», 2019, <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/press-release/research-highlights-true-impacts-plastics-our-planet-ecosystems> (hentet 2. juni 2020).
- UNGC (2014) United Nations Global Compact, «The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Relationship to UN Global Compact Commitments», 2014, https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/issues_doc%2Fhuman_rights%2FResources%2FGPs_GC+note.pdf (hentet 2. juni 2020).
- UNGC, «SOP» UN Global Compact, «Sustainable Ocean Principles», <https://www.unglobalcompact.org/take-action/ocean> (hentet 2. juni 2020).
- UNGC, «The ten Principles» United Nations Global Compact, «The ten Principles of the UN Global Compact», <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles> (hentet 2. juni 2020).

- UNGC, «UNGC launches principles» United Nations Global Compact, «United Nations Global Compact launches principles for sustainable ocean business», 2019, <https://www.unglobalcompact.org/news/4472-09-13-2019> (hentet 2. juni 2020).
- UNGC, «UNGC» United Nations Global Compact, «United Nations Global Compact», <https://www.unglobalcompact.org> (hentet 2. juni 2020).
- UNGC, «What's the commitment?» United Nations Global Compact, «What's the commitment?», <https://www.unglobalcompact.org/participation/join/commitment> (hentet 2. juni 2020).
- Veterinærinstituttet, «Dødelighet» Veterinærinstituttet, «Dødelighet og tap av laksefisk», <https://www.vetinst.no/dyr/oppdrettsfisk/dodelighet-og-tap-av-laks-og-orret> (hentet 2. juni 2020).
- Veterinærinstituttet, «Lakselus» Veterinærinstituttet, «Lakselus», <https://www.vetinst.no/sykdom-og-agens/lakselus> (hentet 2. juni 2020).
- Veterinærinstituttet, «Laksetap» Veterinærinstituttet App, «Laksetap», <http://apps.vetinst.no/Laksetap/> (hentet 2. juni 2020).
- WholeFoods Whole Foods, «Seafood standards», <https://www.wholefoodsmarket.com/quality-standards/seafood-standards> (hentet 9. juni 2020).

Korrespondanse

E-post med Ahlstrand	E-postkorrespondanse med Nina Ahlstrand, Sustainable Finance, DNB Markets, 15. mai 2020.
E-post med Cermaq	E-postkorrespondanse med Wenche Grønbrekk, Head of Sustainability and Risk, Cermaq, 19. februar 2020.
E-post med GSI 13.03.20	E-postkorrespondanse med GSI Secreteriat, 13. mars 2020.
E-post med GSI 25.05.20	E-postkorrespondanse med GSI Secreteriat, 25. mai 2020.
E-post med GSI 31.01.20	E-postkorrespondanse med GSI Secreteriat, 31. januar 2020.
E-post med NRS	E-postkorrespondanse med Marianne Olderø, Konserncontroller Norwegian Royal Salmon, 11. mai 2020.
E-post med Sletmo	E-postkorrespondanse med Dag Sletmo, Senior Vice President, DNB Seafood, 13. mai 2020.
Møte med Cermaq	Møte med Wenche Grønbrekk, Head of Sustainability and Risk, Cermaq, 13. februar 2020.
Samtale med NN	Samtale med NN, daglig leder i NN settefiskanlegg, 24. september 2019.
Telefonmøte med Francke Lund	Telefonmøte med Harald Francke Lund, Senior Advisor, Cicero Shades of Green, 14. mai 2020.

- Telefonmøte med Opdahl Telefonmøte med Lisa Marie Opdahl, Senioradvokat, Advokatfirmaet BAHR, 8. mai 2020.
- Telefonmøte med Plattformen Telefonmøte med Erik Giercksky, Head of UN Global Compact Action Platform for Sustainable Ocean Business, 24. mars 2020.
- Telefonmøte med Salmon Group Telefonmøte med Salmon Group, v. Nils Aadland, direktør samfunnskontakt, og Maria Schütz Fløisand, Kommunikasjonssjef, 7. februar 2020.

Foredrag

- Hvistendahl (2019) Hvistendahl, Anne, DNB Gloal Seafood, «Sjømat – hvordan skal næringen vokse tross begrensninger og motstand? Og hvordan kan teknologien bidra til en mer bærekraftig industri?», Havets Hus konferanse, 23. oktober 2019.
- Mestad (2019) Mestad, Ola, «Government take, direct state participation and wealth management», forelesning i Petroleum Law ved Juridisk Fakultet, våren 2019.

THE SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW is a part of the University of Oslo and hosts the faculty's Centre for European Law. It is also a part of the cooperation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden through the Nordic Council of Ministers. The Institute offers one master programme and several graduate courses.

The core research areas of the Institute are maritime and other transport law as well as petroleum and energy law, but the members of the Institute also engage in teaching and research in general commercial law.

In MARIUS, issued at irregular intervals, articles are published in the Nordic languages or English.

ISSN: 0332-7868

